

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Karla Štěpánková

Etnická ekonomika

Případová studie vietnamské ekonomické enklávy

Sapa v Praze – Libuši

Diplomová práce

Praha 2006

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

„Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně s využitím literatury a pramenu uvedených v seznamu použité literatury.“

Praha 4.května 2006 Karla Štěpánková

„Ráda bych poděkovala svému školiteli Doc. RNDr. Dušanovi Drbohlavovi, CSc. za rady, náměty a cenné připomínky. A také za čas, který mi při konzultacích věnoval. Zároveň děkuji všem respondentům dotazníkového šetření. Za jejich ochotu a trpělivost. Bez nich by tato práce nemohla vzniknout. A dále děkuji Romanu Pekařovi za pomoc se zpracováním map a modelu a Alexandře Králové za pomoc s mapovými podklady. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině a společnosti Člověk v tísni.“

OBSAH

Seznam tabulek.....	6
Seznam grafů.....	6
Seznam obrázků.....	6
Seznam map.....	6
Seznam příloh.....	6
Summary.....	7
1. ÚVOD	9
1.1 Hlavní užití pojmy	11
1.2 Teoretický a koncepční rámec.....	13
1.2.1 Teorie sítí (network theory).....	14
1.2.3 Model zprostředkovatelských menšin (middleman minorities model).....	15
1.2.5 Model etnické ekonomické enklávy (ethnic enclave economy model).....	17
1.2.6 Time-geography a teorie strukturace	18
1.3 Výzkumné otázky a cíle práce.....	20
1.4 Metody výzkumu.....	21
1.5 Způsob realizace výzkumu a struktura práce.....	23
1.6 Problematické aspekty a podmínky výzkumu.....	24
1.7 Použitá literatura a data	25
2. HISTORIE IMIGRACE VIETNAMCŮ DO ČR.....	26
2.1 Fáze jedna – dvoustranné dohody v rámci rozvojové pomoci ČSSR	26
2.2 Smlouva mezi VDR a ČSSR v roce 1973	27
2.3 80. léta – plně řízená migrace	28
2.4 Podmínky pobytu Vietnamců v ČSSR do roku 1989	29
2.5 Současné migrační vlny Vietnamců do ČR.....	31
2.6 Vietnamci ve střední Evropě	32
2.7 Vietnamci v ČR v datech.....	33
3. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉ LOKALITY A KOMUNITY	35
3.1 Základní charakteristiky respondentů.....	39
4. ADAPTACE VIETNAMCŮ V ČESKÉ REPUBLICCE	43
4.1 Kulturní specifika vietnamské komunity.....	45
4.2 Vzdělávání Vietnamců na základních školách v Česku	46
4.3 Další formy adaptace	51

5. ETNICKÁ EKONOMIKA	55
5.1 Podnikatelé versus zaměstnanci v etnické ekonomice.	56
5.2 Postavení rodiny v etnické ekonomice – diskuse s literaturou a srovnání se stavem v České republice	60
5.2.2 Skupinové chování v kontextu rodiny (mezoúroveň).....	65
5.2.3 Vzájemné vztahy mezi členy rodiny s ohledem na migraci (mikroúroveň)	71
5.3 Gender faktor v migraci a etnické ekonomice.....	74
5.4 Shrnutí – postavení rodiny v práci etnické ekonomiky	75
6. ETNICKÁ EKONOMIKA A ETNICKÁ KOMUNITA	76
6.1 Svépomocné spolky v rámci etnické ekonomiky	76
6.2 Etnická ekonomika a etnická filantropie	77
6.3 Politická angažovanost cizinců – v diskusi s literaturou i ve světle vietnamské komunity v Praze - Libuši.....	79
6.4 Etnická média a jejich význam pro etnickou ekonomiku.....	81
6.5 Etnická ekonomika a etnická čtvrť	85
6.6 Sociální stratifikace v etnické ekonomice	91
7. ČASOPROSTOROVÁ MOBILITA VIETNAMSKÉ KOMUNITY	93
7.1 Prostor a každodenní pohyb jedince.....	93
7.1.2 Hodnocení lokality Praha – Libuš respondenty výzkumu	97
8. SPOLUPRÁCE ČLENŮ ETNICKÉ EKONOMICKÉ ENKLÁVY A MAJORITY V PRAZE – LIBUŠI	107
9. ZÁVĚR.....	109
9.1 Ověření vybraných migračních teorií a modelů	114
9.2 Doporučení	116
Použitá literatura.....	118
Přílohy	123

Seznam tabulek

Tabulka 1: Respondenti podle pohlaví a věku	40
Tabulka 2: Složení respondentů podle pohlaví a typu pobytu	40
Tabulka 3: Počet Vietnamců na základních školách v jednotlivých regionech ČR	48
Tabulka 4: Počet Vietnamců s platným živnostenským oprávněním.....	58
Tabulka 5: Počet pracujících v hlavním zaměstnání	59
Tabulka 6: Procento cizinců s trvalým pobytem, či vízem nad 90 dní.....	65
Tabulka 7: Jazykové znalosti.....	52

Seznam grafů

Graf 1: Věková struktura dlouhodobě usazených cizinců	63
Graf 2: Věková struktura občanů ČR.....	63
Graf 3: Věková struktura občanů Vietnamu s délkou pobytu nad 1 rok	64
Graf 4: Rozdělení aktivit zaměstnaných respondentů během dne	101
Graf 5: Způsoby dopravy respondentů výzkumu	106

Seznam obrázků

Obr. 1: Vstupní hala a hlavní administrativní budova velkoobchodu Sapa	38
Obr. 2: Pohled do velkoobchodu Sapa	38
Obr. 3: Vietnamci jsou na úspěchy svých dětí náležitě hrdí	51
Obr. 4: Ukázka titulních stran vybraných vietnamských časopisů	83
Obr. 5: Velkoobchod koženým zbožím v prostoru bývalého plaveckého bazénu	88
Obr. 6: Oslava lunárního nového roku v tržnici v Praze – Malešicích	90
Obr. 7: Ukázka dynamické mapy každodenního pohybu	96

Seznam map

Mapa 1: Pozice MČ Praha – Libuš v rámci Prahy	36
Mapa 2: MČ Praha – Libuš	37

Seznam příloh

Příloha 1: Vzor dotazníku pro zástupce vietnamské komunity.....	123
Příloha 2: Vzor dotazníku používaného při terénním šetření pro zástupce majority	138

Ethnic Economy

Case Study of Vietnamese Commercial Zone “Sapa” in the suburb Praha – Libuš

Summary

In 1989 the Czech Republic opened to immigrants from the whole world. Nowadays, as a result of transformation, the Czech Republic faces a new phenomenon – international migration. More than fifty years ago the first Vietnamese students and gestworkers came to Czechoslovakia. Now Vietnamese form a clearly visible community in the Czech Republic: first, they have been generating the third biggest group of foreigners in the Czech Republic, second, they are creating the space-bounded ethnic commercial zones (so called tržnice).

Till now, there has been little reserch on Vietnamese in the Czech Republic, but there is no research on their ethnic economy and ethnic economy enclaves in the Czech Republic. The biggest of them – the warehouse called Sapa situated in Praha – Libuš – has been a main focus of my research. My analysis draws on secondary sources and press reports, but especially on in-depth interviews with 13 Vietnamese entrepreneurs, and five key informants. The in-depth interviews were obtained through non-representative sampling (snowball data sampling method).

This research brought several findings. First of all, although the Sapa’s main purpose is business, it fulfils other functions as well: it provides protection, safety and job oportunities for newcomers and a link to the ancestral culture for the already integrated Vietnamese and their childern. Isolation of the ethnic enclave contributes to „protection“ of both the illegal immigrants and illegal business. Second, there is a high concentration of Vietnamese immigrants living near Sapa and the level of their separation is increasing. On the other hand we can speak about good integration or even assimilation of the foreign childern. Third, it is clear that foreigners (and Vietnamese especially) in the Czech Republic are struggling to overcome widespread xenophobia and discrimination in the majority society. Forth, ethnic and family networks as well as labour of the women are very important factors in ethnic economy.

This study's qualitative research findings lead to the following recommendations: combat discrimination and xenophobia in the majority population; install integration components in the so called foreigners law; make better and greater use of foreigners' human capital; involve local governments in the integration process (provide active and pasive vote).

This study represents the first attempt to penetrating more deeply into the new phenomenon of ethnic economy enclaves created by Vietnamese in the Czech Republic. Additional studies should be carried out soon to contribute to developing both awareness and practical knowledge in the field.

„Přestože první Čech vstoupil na území Vietnamu pravděpodobně již ve 14. století a další ho navštěvovali jako misionáři, cestovatelé a legionáři i ve stoletích dalších, přestože se česko-vietnamské vztahy vyvíjejí od roku 1950, mnoho informací o Vietnamu běžný občan nemá, stejně jako je příliš nemá vietnamská komunita o ČR. Až teprve v poslední době se začíná o Vietnamu mluvit, psát a také učit v rámci interkulturní výchovy, začala fungovat třída pro vietnamské děti, které mnohdy zapomínají v českém prostředí vietnamský jazyk, rodný jazyk svých rodičů. Obě kultury si rozhodně mají co nabídnout, proč toho nevyužít, proč nepootevřít vrátka našeho společného soužití...“

(www.cizinci.cz 2006)

1. ÚVOD

V roce 1989 se Česká republika po dlouhých letech otevřela blízkým i vzdálenějším zemím. Dnes se v důsledku transformačních procesů potýká s novým fenoménem mezinárodních pohybů. Ve srovnání s takzvaně klasickými imigračními zeměmi, mezi které patří například Spojené státy, Kanada, či v evropském kontextu například Nizozemí, Francie či Velká Británie, je naše zkušenost s cizinci – s ekonomickými migranty či uprchlíky – poměrně nová. I když současný podíl legálně pobývajících cizinců na populaci ČR činí přibližně dvě procenta, je z důvodů významu migračního fenoménu (mimo jiné jeho schopnosti měnit kvalitativní struktury majoritní populace) i jeho ještě většímu předpokládanému budoucímu nárůstu, nutné sledovat život migrantů v ČR, toky migračních pohybů i související trendy (Drbohlav 1997).

Počet cizinců žijících v Česku se postupně zvyšuje – v roce 1993 na našem území legálně pobývalo necelých 78 tisíc cizinců a k 31.12.2005 více než 278 tisíc cizinců (Český statistický úřad 2006). Nová imigrační situace a skutečnost, že část cizinců se na území v mezidobí dlouhodobě nebo trvale usadila, postavily českou společnost koncem devadesátých let před úkol řešit otázky spojené s právním postavením cizinců a vytvořit konkrétní podmínky pro jejich integraci.

Třetí největší komunitu cizinců v České republice tvoří občané Vietnamu¹. Za oficiální počátek migrace Vietnamců do Česka lze považovat rok 1950, kdy Česká republika přijala dvě skupiny válečných sirotků. Na základě dohody o kulturní spolupráci a dohody o vědecko-technické spolupráci pak do Československa přijížděly do roku 1989 skupiny studentů, učňů i praktikantů především technických oborů (stavebnictví, strojí průmysl, textilní výroba apod.). Vietnamci často pobývali v ubytovnách či internátech, kde byli pod přísným studijním, pracovním a politickým dohledem.

Po listopadu 1989 Československo odstoupilo od vzájemných smluv a přerušilo téměř veškeré oficiální hospodářské a politické styky s Vietnamskou socialistickou republikou (VSR). Z Vietnamu ale přijíždějí další lidé, kteří mohou využít zkušeností a kontaktů předchozích migrantů. Důvody jejich příjezdu zůstaly téměř nezměněné: zlepšení ekonomické a sociální situace své a své rodiny či (a) získání kvalitního vzdělání pro své děti. Novým významným důvodem příjezdu do ČR je pak následování manžela nebo rodičů, kteří v Česku již žijí.

Zatímco důvody příchodu Vietnamců se téměř nezměnily, změnila se rovina vzájemných česko-vietnamských vztahů. Změnil se rovněž způsob života vietnamských občanů v ČR – téměř všichni podnikají na základě živnostenského oprávnění, někteří studují, někteří se starají o děti v domácnosti. Vietnamci i nadále žijí především ve velkých městech, v pohraničních centrech, ale postupně osidlují i menší města nebo zcela malé obce, kde rovněž začínají podnikat (více například www.cizinci.cz).

Většina vietnamských podnikatelů se živí prodejem či dovozem zboží z Asie. Využívají tak znalost prostředí, i to, že během patnácti let si vytvořili v této oblasti téměř monopol, což jim umožňuje jednodušší podnikání a nově příchozím jistotu práce v tomto segmentu ekonomiky (více viz kapitola Etnická ekonomika). Někteří Vietnamci se zabývají zprostředkovatelskými službami v rámci komunity (vyřizování záležitostí na úradech, pomoc při překladech, daňové poradenství apod.).

Na to, že v ČR pobývají ne více než dvě generace, přizpůsobují se Vietnamci velice rychle české společnosti. To však neznamená, že by se jí vietnamská komunita výrazně otevírala. Velkoobchod (velkosklady) se zároveň stávají i komunitními centry nabízejícími

¹ K 31.12. 2005 žilo v ČR 36 832 Vietnamců s trvalým pobytem či s vízem nad 90 dní (Český statistický úřad 2006).

jazykové kurzy, oddíly bojových umění, vietnamské restaurace či služby kadeřníka nebo lékaře ze stejného etnika. Vytváří se tak, v českých podmínkách nový, fenomén takzvané etnické enklávy (více viz kapitola Etnická ekonomická enkláva), která svým členům poskytuje ekonomické výhody, které plynou z prostorové koncentrace etnické skupiny. Ve své práci se zaměřím na fungování největší etnické enklávy v České republice – velkoobchodní Sapa v Praze – Libuši a její okolí.

Po roce 1989, kdy je Vietnamcům umožněno, aby za nimi přijeli také další rodinní příslušníci, se v České republice objevují také děti vietnamského původu. Zcela novou skupinou, která začíná vznikat, je dnešní mladá generace studentů a žáků vietnamského původu, kteří již v ČR vyrostli, hovoří výborně česky, mají daleko více kontaktů s českými občany, daleko více informací o ČR, její kultuře, jejích zákonech apod.

Problematice mezinárodních pohybů se věnuji systematicky více než tři roky v rámci projektu Migrace, který realizuje společnost Člověk v tísni. Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala oblast, které přes její společenský význam, zatím nebyla v České republice věnována příliš velká pozornost. Existuje sice několik málo studií vietnamské komunity v Česku, ale zkoumání ekonomické integrace této skupiny je zatím v počátcích. Podobně jako studium zapojení rodiny, jako základní společenské jednotky, do etnické ekonomiky. Proto je práci třeba chápat jako úvod do studované problematiky. Vzhledem k tomu, že se s Vietnamci setkávám v rámci své práce na projektu, rozhodla jsem se svých kontaktů a znalostí využít také při psaní diplomové práce.

1.1 Hlavní užití pojmy

Pro lepší orientaci uvádím definice nejvýznamnějších užitých pojmů, svázaných především s problematikou etnické ekonomiky a integrace imigrantů do majoritní společnosti. Přes bohatost a pestrost užívaných termínů se pokusím velmi stručně nastínit jejich podstatu a význam tak, jak jsou používány v této práci.

Adaptace – přes široké spektrum významů používám ve své práci tento pojem pro označení hierarchicky nejvyššího nebo také „všeobjímajícího“ pojmu vztahu cizinec – majoritní prostředí. Odráží v sobě řadu zejména geograficky, ekonomicky, sociokulturně

a psychologicky významných procesů a subprocesů, jimiž imigrant v nové zemi prochází, jimiž je formován a jež zároveň přetvářejí původní struktury.

Asimilace – jedna ze strategií soužití minoritní – migrační a majoritní – domácí populace. Je definována jako ztráta původní kulturní identity a úplné splynutí imigrační komunity s majoritou.

Etnická ekonomika – zahrnuje samostatné podnikatele z příslušného etnika, zaměstnavatele z tohoto etnika a jejich zaměstnance ze stejného etnika. Kdokoli, kdo není součástí této specifické ekonomiky, patří do majoritního pracovního trhu (Light 2000).

Etnická ekonomická enkláva – specifická prostorově koncentrovaná forma etnické ekonomiky, která vytváří horizontální a vertikální podnikatelské struktury, v rámci kterých etničtí podnikatelé zaměstnávají příslušníky stejného etnika a vytváří tím tak ekonomické výhody.

Etnikum – pojem etnikum se užívá k členění lidstva na skupiny pomocí kulturně vyjádřených totožností a odlišností jejich členů. Etnicitu lze určovat podle zjevných komponentů (jazyk, rasa, kultura, soc. struktura) a komponentů subjektivních (etnická identita). Způsob, jakým se etnikum odlišuje od majority, závisí ale spíše na konkrétním kontextu, než na obecné definici. Důležitým prvkem je symbolicky vyjádřená sounáležitost a odlišnost („my – oni“) (Tošner nedatováno).

Ghetto – pojem ghetto (chudinská enkláva) odkazuje k prostorově vymezeným částem urbanistických celků, kde jsou koncentrováni lidé jednoho etnika, rasy, sociálního postavení nebo kulturní či náboženské příslušnosti (Mikuš nedatováno).

Integrace – ve vztahu k imigraci je integrace chápána jako začlenění jedince do majoritní populace, která respektuje jeho etnickou a kulturní odlišnost. Jde tedy o změny jak na straně minority, tak majority.

Marginalizace (dekulturnace) – členové minority cítí, že se nemohou ztotožnit s původní kulturou minority ani s majoritní kulturou.

Segregace – je výsledkem vytlačení minority majoritou na okraj společnosti. Minorita zároveň upřednostňuje vlastní hodnoty před hodnotami majority.

Separace – vyčlenění z majoritní společnosti způsobené samotnou minoritou. Minorita si uchovává své vlastní hodnoty.

Sociální stratifikace – hierarchická, strukturovaná nerovnost mezi různými skupinami lidí (Koubková nedatováno).

1.2 Teoretický a koncepční rámec

Pohyb lidí z místa na místo a jejich soužití s většinovou populací v cílové zemi zahrnuje velké množství faktorů a jevů spojených jak s motivací proč opustit zemi původu – emigrovat, s cestou a důvody spojenými s výběrem cílové země, tak se životem v cílové zemi.

„K částečnému vysvětlení podstaty a průběhu komplikovaného a zdlouhavého migračního procesu přispívají již existující teorie a modely, jejichž platnost a smysluplnost je průběžně ověřována empirickými studiemi a šetřeními“ (Janská 2002, s. 21).

Vzhledem k tomu, že proces migrace zahrnuje složitý komplex vztahů a faktorů, nebyla doposud vytvořena jediná všeobjásňující migrační teorie. Někteří autoři (např. Massey et al. 1993, Drbohlav 1998) vznik takové teorie ani nepředpokládají. „Při studiu imigračních procesů můžeme vycházet jak z některých dobře známých migračních teorií (např. Massey et al. 1993, Drbohlav a kol. 2000) tak z teorií a modelů popisujících integrační procesy“ (Park 1924, Massey 1985, Berry 1992, Allen-Turner 1996, Entzinger 1999, Mintzel 1999, Portes 1999, Alba-Nee 1999, Hirschmann et al. 1999 cit. v Janská 2002, s. 20).

Kvalitativní výzkum, který jsem prováděla pomocí částečně strukturovaných rozhovorů, je založen na několika teoretických a koncepčních rámcích. Tyto přístupy jsou testovány na šetření, pocitech a vyjádřeních konkrétních respondentů (především vietnamských

podnikatelů) a doplněny osobními poznatky i oficiálními postoji ze strany významných představitelů majority. Vietnamští respondenti jsou v mé práci klíčoví, právě oni nás informují o svém životě a životě své rodiny v nové společnosti, jejich adaptaci na české prostředí i fungování v rámci vietnamské komunity.

1.2.1 Teorie sítí (network theory)

K imigraci může dojít z nejrůznějších důvodů, ale podmínky, které podněcují mezinárodní migrační pohyby se mohou značně lišit od těch, které tyto pohyby udržují v čase a prostoru v chodu. Přestože mzdové rozdíly, relativní rizika, možnost získání zaměstnání, pracovní náborů a další skutečnosti mohou ovlivňovat rozhodování lidí zda migrovat či nikoliv, objevují se nové na nich nezávislé aspekty, které se důležitým způsobem promítají do rozhodnutí, zda se dát na cestu (Massey et al. 1993).

Jedná se především o rozvětvené migrační sítě (příbuzenské či etnické kontakty v cílových zemích). Vazby nových imigrantů ke svým příbuzným a známým, jež přišli do cílové země před nimi, jsou také důležitým prvkem v úspěšné integraci. Teorie sítí zdůrazňuje význam mezilidských vazeb, které spojují dřívější migranty v cílové zemi se svými krajany (příbuznými, přáteli, známými z jednoho města nebo obce) nejdříve v jejich mateřské obci/zemi a poté i v samotné zemi cílové. Tyto sítě zvyšují pravděpodobnost migrace, neboť pro imigranty snižují náklady a rizika z pohybu a naopak zvyšují očekávané zisky z migrace. Můžeme teorii sítí aplikovat na vietnamskou komunitu v Česku? Využívají zde Vietnamci své kontakty a známé ze stejného etnika?

1.2.2 Berryho formy akulturační strategie (different forms of acculturation)

Kromě migračních teorií spjatých se samotným migračním pohybem existují další teorie a koncepty zaměřené zejména na adaptaci/integraci/asimilaci a logiku prostorového rozmístění imigrantů. Tyto „modely jsou podmíněné různými faktory jako je např. sociálně-ekonomický status (vzdělání, životní úroveň, výše příjmů, apod.), psychologické aspekty či etnická sounáležitost a národnost. Mezi nejvýznamnější příklady asimilačních a integračních konceptů patří modely vzniklé a empiricky doložitelné, v USA. Právě USA, jako jedna z klasických imigračních zemí, má největší zkušenosti se samotnými imigranty

a výzkumem jejich adaptace/integrace/asimilace do majoritní společnosti. I z toho důvodu má smysl studovat americké modely a zamýšlet se, nakolik je možné tyto zkušenosti v určité míře aplikovat v Evropě“ (Janská 2002, s. 32).

Jedním z těchto modelů jsou Berryho akulturační strategie (Berry 1992), které se zabývají psychologickými aspekty migrace. V důsledku migrace procházejí jednotliví migranti či celé skupiny řadou změn vyvolávajících u některých psychologické či sociální problémy. Zatímco někteří jedinci se v novém prostředí adaptují velmi dobře, u jiných probíhá adaptace hůře. Podle Berryho (1992) existují čtyři základní strategie soužití minoritní-migrační a majoritní-domácí populace, a to: integrace, asimilace, separace a marginalizace (více viz přehled použitých pojmů). Tyto strategie jsou definovány na jednu stranu podle toho, nakolik imigrační skupina udržuje kontakty s majoritní populací a ostatními etnickými skupinami, a na druhou stranu podle toho, jestli se představitelům této skupiny podařilo zachovat vlastní kulturní identitu a charakteristiky. „Každá z vyjmenovaných strategií adaptace je spojená s odpovídající strategií chování majoritní populace, která může zaujmout různé postoje vůči migrantům: od multikulturního pojetí přes politiku „tavícího kotle“ až po sociální vyloučení“ (Leontiyeva 2004). Jak se adaptují vietnamští imigranti? Jaké jsou překážky jejich úspěšné nebo neúspěšné adaptace? Jakým problémům čelí?

1.2.3 Model zprostředkovatelských menšin (middleman minorities model)

Klíčové pro mou práci jsou modely, ve kterých se odráží především význam pracovního trhu, postavení na něm, jakož i ekonomické aktivity imigrantů.

middleman minorities model² se soustředí na vysvětlení skutečnosti, proč se pouze zástupci některých imigračních skupin (např. Číňané, Japonci, Arméni či Židé) úspěšně etablovali v malopodnikatelské sféře. Bonacich (1980 cit. v Janská 2004) určuje jako hlavní příčinu jejich systematické vyloučení ze všeobecného zaměstnávání. To je způsobeno tím, že tito malopodnikatelé postavení mezi výrobce a zákazníky majoritní společnosti zauímají specifické sociální (třídní) postavení, které nemá žádný speciální význam pro „vládnoucí třídu“. Chovají se však jako zprostředkovatelé ještě více podřízenějších skupin

² Koncept middleman minorities definoval poprvé Howard Paul Becker v roce 1956 na případě židovské komunity v USA (Light 2000).

(Bonacich 1980 cit. v Janská 2004). I když úspěch etnických malopodnikatelů spojuje Bonacich se sociální solidaritou, větší důraz je kladen právě na jejich specifické sociální (třídní) postavení. Na příkladu amerických Japonců Bonacich zjistila, že významná etnická solidarita u první generace Japonců byla dočasná, neboť příslušníci druhé generace jsou již zaměstnáváni i v jiných profesích než jejich rodiče (Janská 2004).

Vztah mezi koncentrací etnických skupin imigrantů, jejich identitou a chováním v rámci daného území je předmětem dlouhodobého studia v USA a v Kanadě³. Existuje řada modelů, ve své podstatě vycházejících z asimilačních teorií, které vysvětlují rozmístění etnických skupin (současných a dřívějších imigrantů) ze sociálního a prostorového hlediska. Bonacich (1973) objevila sociálně spravedlivé podnikání založené na komunitních vztazích mezi japonskými podnikateli žijícími v Kalifornii. Portes a Bach (1985 cit. v Qadeer 2000) dokumentovali, jak podnikání kubánských emigrantů ovlivňuje ekonomiku v Miami. Werbner (1990 cit. v Qadeer 2000) poukázal ve své práci na to, že kulturní a sociální vazby mezi pákistánskými imigranty přispívají k jejich dominanci v prodeji oděvů v Manchesteru.

1.2.4 Etnická ekonomika

Současná literatura, která se zabývá etnickou ekonomikou, vychází především z výše uvedeného modelu middleman minorities. Lightova definice etnické ekonomiky je ale obecnější: „Každá tzv. zprostředkovatelská minorita má svou etnickou ekonomiku, ale ne každá etnická ekonomika vytváří menšinu věnující se zprostředkování“ (Light a Gold 2000 s. 9). O etnické ekonomice můžeme mluvit vždy, když imigrační a (nebo) etnická komunita kontroluje prostřednictvím vlastnictví určitou oblast soukromého ekonomického sektoru (Light a Gold 2000).

Prvními, kteří termín etnická ekonomika použili, byli Edna Bonacich a John Modell v práci *The Economic Basis of Ethnic Solidarity* (1981 cit. v Light a Gold 2000). Definovali ji jako ekonomiku, kterou vytváří jakákoli etnická a (či) imigrační skupina podnikatelů, zaměstnavatelů a jejich zaměstnanců ze stejného etnika, a jejich neplacení

³ Studiu etnické ekonomiky je věnována pozornost odborníků od 70.let minulého století.

rodinní příslušníci. Etnická skupina nemusí být nutně definována pouze národnostním původem. Na význam a postavení etnické ekonomiky ve srovnání s majoritní ekonomikou má vliv také její velikost.

1.2.5 Model etnické ekonomické enklávy (ethnic enclave economy model)

Na základě dual labor market theory⁴ formuloval na konci 80. let Portes a jeho kolegové model etnické ekonomické enklávy (např. Wilson, Portes 1980, Portes, Manning 1986, Portes, Rumbout 1990 cit. v Light 2000). Na rozdíl od modelu middleman minorities, který si všímá spíše zaměstnaneckého poměru, všímá si model etnické ekonomické enklávy podnikatelů a jejich zaměstnanců ze stejného etnika. Model etnické enklávy popisuje ekonomické výhody, které plynou z prostorové koncentrace etnických skupin (Light 2000). Tyto výhody zahrnují schopnost ekonomiky v etnické enklávě generovat více peněz pro ty, kteří na ní participují, než pro ty, kteří se do etnické ekonomiky nezapojují. Každá imigrantská a (či) etnická skupina vytváří svou etnickou ekonomiku. Pouze některé etnické ekonomiky se ale prostorově koncentrují a etničtí podnikatelé v rámci nich zaměstnávají příslušníky stejného etnika a vytváří tak kvazi-monopolistické ekonomické výhody. Ekonomiku etnické enklávy můžeme tedy považovat za specifickou formu etnické ekonomiky (Logan, Alba a McNulty 1994 cit. v Light 2000). Funguje velkostrážnice Sapa v Praze – Libuši jako etnická ekonomická enkláva?

1.2.5 Model etnické niky a model podnikatelské niky (ethnic niche model a entrepreneurial niche model)

Počet podnikatelů a jejich charakteristika závisí jak na přáních zákazníků, tak na nabídce ze strany podnikatelů. Obě dvě dimenze (jak nabídka, tak poptávka) jsou ale nezbytné pro

⁴ Teorie dvojího pracovního trhu (dual labor market theory) se objevuje v 60. letech minulého století s cílem vysvětlit přetrvávající nerovnoměrnosti v zaměstnávání. Teorie je spojena s existencí dvou, od sebe zřetelně oddělených pracovních trhů, kde v primárním pracovním trhu jsou relativně dobrá pracovní místa, vyšší mzdy a jistota zaměstnání, zatímco na sekundárním trhu práce jsou k dispozici nekvalifikovaná pracovní místa, nízké mzdy a nejistota zaměstnání. Imigranti (či ženy nebo další etnické skupiny) obvykle obsazují místa na sekundárním trhu práce, neboť nemají dostatečné vzdělání, znalosti a zkušenosti, popřípadě čelí diskriminaci. V důsledku toho mají nedostatečnou sociální mobilitu a malé předpoklady pro možnou asimilaci (Janská 2002).

pochopení celé situace. Přesto se ale literatura o etnické ekonomice věnuje spíše nabídce ze strany etnických podnikatelů, než poptávce zákazníků.

Mezi modely studujícími vstup etnik na trh práce ve městech, patří Waldingerův ethnic niche model (Waldinger 1986 cit. v Brettell-Hollifield 2000) či Lightův a Razinův entrepreneurial niche model (Razin a Light 1998 cit. v Light 2000). Etnická nika vzniká, pokud je etnická skupina schopna obsadit určitý zaměstnanecký sektor tak, že členové dané etnické skupiny mají zvýhodněný přístup k novým zaměstnaneckým místům, zatímco pro jiné etnické skupiny je přístup omezen.

Obdobně model podnikatelské niky poukazuje na to, že imigranti jedné národnosti se koncentrují ve určitých profesích a oborech, které vyplývají z individuálního hledání nejlepších příležitostí (Light 2000). Lewin-Epstein a Semyonov (1994 cit. v Light 2000) poukazují na možnost etnické komunity „získat hegemonii“ v některém z odvětví veřejného sektoru. Cílem podnikání (ve smyslu vlastnictví určitého segmentu businessu) i zaměstnání (kontrola obsazování pracovních míst) je v tomto případě snaha etnika získat z existence hegemonie výhody.

1.2.6 Time-geography a teorie strukturační

Tak, abych postihla skutečně celou šíři života vybrané skupiny Vietnámců, zaměřila jsem se také na sledování jejich časoprostorové mobility. Metodologickým východiskem jsou teoretické poznatky time-geography⁵ T. Hägestranda a teorie strukturační A. Giddense. Přesto, že se výzkumům, které se věnují využití času věnuje v zahraničí poměrně velká pozornost, v České republice zatím, až na několik málo výjimek (například Gondová 2004, Novák 2004), rozsáhlejší výzkum neproběhl. V České republice doposud neexistuje výzkum, který by se věnoval časoprostorové mobilitě skupiny cizinců.

Giddens považuje lidskou aktivitu za racionální a řízenou a lidského činitele za uvědomělého a schopného. Každá sociální akce lidského aktéra je vědomě či nevědomě motivována se zamýšlenými či nezamýšlenými důsledky. Její okolnosti a důsledky jsou pak lidským jedincem neustále vyhodnocovány. Klíčovým aspektem teorie strukturační je

⁵ Time geography vznikla na počátku 70. let na univerzitě v Lundu ve Švédsku. Nejdůležitějším přínosem Lundské školy pro studium geografie je přidání času jako rovnocenné složky k prostorovým atributům prostředí, kterým do té doby geografové věnovali většinu pozornosti.

pojetí struktury a jejího vztahu k individuálnímu aktérovi. Časová a prostorová organizace společnosti omezuje individuální akci a zároveň je výsledkem historických, společenských a individuálních akcí (Cloke, Philio a Sadler 1991). „Společenská struktura není pevným a rigidním souborem pravidel a norem, ale je spíše proměnlivým nositelem zevšeobecnělé sociální praxe. K reprodukci ustálených forem jednání dochází pomocí jejich neustálého opakování. Struktura je pak pevně zakotvena v prostoru a čase“ (Novák 2004, s. 13). Prostorem, ve kterém dochází k průniku mezi životem konkrétního člověka a strukturou se zabývá Hägerstrandova time geography (Cloke, Philio a Sadler 1991).

Jak uvádí například Novák (2004), můžeme „při studiu časoprostorové mobility v kontextu prostorové struktury rozlišit tři roviny:

Individuální časoprostorová mobilita indikuje hlavní omezující faktory ovlivňující rozhodování, aktivity a mobilitu jedince žijícího v konkrétním prostředí a rozdíly plynoucí z odlišných sociálních rolí (vztah struktura → aktér)

Každodenně se opakující lidské činnosti odkrývají a formulují strukturaci prostředí metropolitní oblasti (vztah aktér → struktura)

Časoprostorová mobilita obyvatel, každodenní aktivity a jejich lokalizace odkrývají vztahy mezi jednotlivými prvky městského systému či společnosti jako celku (vztah struktura → aktér → struktura).“

Ve své práci jsem se snažila popsat odlišnosti časoprostorové mobility jednotlivců v závislosti na jejich sociální roli (otec, matka, student) a místě jejich zaměstnání (v Sapě a mimo Sapu). Dalším cílem bylo podchytit různorodá omezení a vazby mezi jednotlivými aktivitami. Zajímala jsem se také o to, jak velká je vzájemná provázanost aktivit, míra a způsob kooperace jednotlivých členů rodiny (například trávení volného času, pomoc dětí v tržnici, společná doprava do zaměstnání a do školy).

1.2.7 Sběr dat metodou řetězu (chain referall sampling method) a sněhové koule (snowball sampling method)

Pro výzkum těžko přístupných komunit⁶ jsou využívány zejména nepravděpodobnostní metody sběru dat, především sběr dat metodou řetězu. Tyto metody mohou být použity ve

⁶ Mezi takové komunity patří například etnické enklávy, uživatelé drog, bezdomovci, homosexuálové a další.

skupinách, kde se jednotliví členové navzájem znají a jsou vzájemně propojeni (Heckathorn 2002). Nejznámější z této skupiny metod je metoda sněhové koule. Sběr začíná s prvními respondenty, kteří jsou klíčoví k řetězovému sběru dat. Od nich tazatel dostane seznam dalších kontaktů, ze kterých si vybere přesně určený počet dalších respondentů. A tak pokračuje proces v dalších vlnách až k celkovému požadovanému počtu respondentů. Jak dokládá Kilworth a Bernard (1979 cit. v Heckathorn 2002, s. 12): „i v populaci, jako jsou např. USA, je každý hypoteticky dosažitelný pomocí pouze šesti, co možná nejširších, řetězových vln. Takže metoda řetězu teoreticky umožňuje dostat se ke každému, třeba i skrývajícimu se, jedinci v populaci.“ V případě mého šetření mezi vietnamskou komunitou se ukázalo, že každý z respondentů je ochoten dodat maximálně jeden další kontakt, proto nebylo možné dělat z kontaktů žádný další výběr. Metoda sněhové koule, při které se tzv. „nabalují“ další respondenti, zatím jediná možná metoda sběru dat o uzavřené komunitě Vietnamců v ČR.

1.3 Výzkumné otázky a cíle práce

Na základě výše uvedených teoretických přístupů a rámců jsem zformulovala několik výzkumných otázek, na které se ve své práci pokusím odpovědět. Mezi tyto otázky patří: Kdo jsou vietnamští imigranti, kteří působí v prostoru velkostržnice Sapa nebo tržnici tuto navštěvují? Jaké jsou jejich základní sociodemografické, socioekonomické a geografické charakteristiky? Jak vypadá jejich život a podnikání v nové zemi? Jak se pohybují v čase a prostoru?

Má rodina vliv na fungování ekonomiky daného etnika a naopak, jak je rodina ovlivněna svým zapojením do etnické ekonomiky? Jak se vietnamští imigranti adaptují? Napomáhá jejich adaptaci život v etnické ekonomické enklávě nebo ho naopak stěžuje? A v neposlední řadě, jakým výzvám čelí majorita na Libuši ve spojení s velkostržnicí a vietnamskou komunitou?

Sledované cíle lze konkretizovat následujícími body:

- Představit teoretické přístupy a modely zabývající se etnickou ekonomikou a migrací obecně. Zejména teorii sítí, model etnické ekonomické enklávy, middleman minorities model a dílčí koncepty jako např. možné formy akulturace...
- Popsat stručně historii migrace Vietnamců do České republiky.
- Situaci Vietnamců v České republice srovnat s životem Vietnamců ve světě.
- Na základě hloubkových rozhovorů i vlastního pozorování určit specifika Vietnamců zapojených do etnické ekonomiky. Zejména zapojení žen a dětí do etnického podnikání.
- Popsat aspekty prostředí etnické ekonomické enklávy v Praze – Libuši. Zjistit její hlavní funkce a význam v životě Vietnamců v České republice.
- Zachytit odlišnosti časoprostorové mobility mezi Vietnamci a majoritou. Zejména zjistit závislost vietnamských podnikatelů pracujících ve velkoobchodní Sapa na okolí tržnice, případně na centrum města.
- Podchytit různorodá omezení, kterým cizinci a zejména Vietnamci žijící v Česku čelí.
- Pomocí hlubšího poznání každodenních aktivit lidí pracujících a navštěvujících velkoobchodní Sapa přispět k diskusi o možnostech soužití majority s prostorově koncentrovanou skupinou Vietnamců. Zejména při snaze o omezení možných negativních důsledků, jaké jsou známy z příkladů západoevropských a severoamerických měst.

1.4 Metody výzkumu

Ve svém výzkumu jsem používala metodu pozorování a hloubkové částečně strukturované rozhovory, které jsem vedla s třinácti vietnamskými a pěti českými respondenty. Výzkum komunity probíhal od prosince roku 2005 do dubna 2006. Výběr respondentů byl nahodilý a statisticky „nereprezentativní“ (viz výše). Zatím u nás není k dispozici oficiální statistika základních sociodemografických charakteristik imigrantů (včetně jejich bydliště nebo pracoviště). Navíc se předpokládá, že určitá část Vietnamců pobývá a pracuje v ČR nelegálně. Proto nemohl být proveden kvótní ani náhodný výběr, protože není možné získat základní soubor, od kterého by se vyvíjely parametry výběrových

souborů. Vzhledem k těmto okolnostem nemůže být výběr považován ani za pseudo-reprezentativní a závěry nemohou být zobecňovány. Přesto se domnívám, že výsledky mají širší platnost a přispějí k poznání života vietnamské komunity v Česku.

Ve své práci používám metody kvalitativního výzkumu, které umožní nastínit vztahy a zákonitosti fungování vietnamské komunity v prostoru velkostržnice Sapa. Kvalitativní výzkum v geografii je dnes využíván k vysvětlení celého spektra problémů, proto využívá velké množství nejrůznějších metod. Například Hay (2000, s. 8 – 10) uvádí tři základní metody kvalitativního výzkumu: 1) orální (založenou na rozhovoru – biografie, rozhovor, šetření) 2) textovou (tvůrčí texty – básně, fikce, umění a hudba, dokumentární filmy a texty – mapy, noviny, plánovací dokumentaci či poštovní známky, a krajinu – například hřbitovy, pomníky, mauzolea) 3) pozorování (zahrnuje různé formy participace – od pasivního po aktivního pozorovatele – v rámci zkoumané události nebo prostředí). Ve svém výzkumu používám především metodu částečně strukturovaného rozhovoru⁷ (více například Hay 2000), dále také poznatky z vietnamských i českých novin a časopisů, a z vlastního pozorování v areálu tržnice Sapa. Používám tedy všechny tři typy kvalitativního výzkumu vymezené například Hayem (2000).

Každý rozhovor s vietnamským respondentem byl tvořen několika bloky otázek: První blok byl zaměřen na osobní charakteristiky respondenta, druhý na působení respondenta v rámci velkostržnice Sapa, ekonomickou aktivitu a zapojení dalších členů rodiny do tohoto podnikání, třetí na bydlení a důvody pro výběr lokality Praha – Libuš pro podnikání, čtvrtý na časoprostorovou mobilitu respondenta, pátý blok byl zaměřen na to, jak se respondenti a jejich rodiny integrují a na vztahy v rámci komunity a rodiny, v posledním bloku se respondenti vyjadřovali ke své budoucnosti.

Rozhovory se zástupci majority měly odlišnou strukturu: První blok otázek byl věnován subjektivnímu vztahu respondenta k tržnici Praha – Libuš, druhý spolupráci s vietnamskou komunitou – na největší problémy a možný potenciál další spolupráce a poslední na informace, které respondent má o socioekonomické situaci vietnamských rodin.

⁷ Dotazník byl inspirován mimo jiné šetřením Drbohlava (2005), protože některá témata v mém výzkumu byla podobná.

Tématice migrace věnuji intenzivně několik let⁸. Využití kontaktů a dobré vztahy s několika respondenty mi umožnily zjistit o dané komunitě cenné informace, což by pro člověka nově příchozího bylo nesmírně obtížné, ne-li přímo nemožné.

1.5 Způsob realizace výzkumu a struktura práce

Šetření probíhalo od prosince 2005 do dubna 2006. Předmětem výzkumu byli všichni členové domácností. Bohužel ale nemohly proběhnout rozhovory se všemi členy domácnosti, neboť ke kontaktování dalších členů rodiny se respondenti stavěli značně podezíravě. Pro šetření jsem si zvolila velkotržnici Sapa v Praze – Libuši a její blízké okolí. První rodina byla oslovena na základě osobních vztahů a díky snow-ball metodě jsem se dostala k dalším respondentům. Osloveni byli také zástupci komunity, kteří v tržnici nepracují, ale mají k ní určitý vztah nebo do ní docházejí. Je pravděpodobné, že některá skupina z vietnamské komunity výzkumu unikla⁹. Je spíše nepravděpodobné, že by proporcionalní zastoupení respondentů odpovídalo proporcionalnímu zastoupení členů vietnamské komunity.

Z uvedeného způsobu výběru zkoumané populace vyplývá, že z čistě statistického pohledu je jakékoliv zobecňování závěrů výzkumu nekorektní a vlastně nemožné. Přesto se však i v souladu s dalšími autory (například Fawcett-Arnold 1987, Massey 1987, Drbohlav et. al. 2004) domnívám, že takovéto studie mají opodstatnění a přinášejí důležité informace o podstatných rysech zkoumaného problému.

Text diplomové práce jsem rozdělila do několika částí. V úvodní části představuji teoretický a koncepční rámec práce a popisuji metody sběru dat a problematické aspekty výzkumu.

Druhá část s názvem Historie imigrace Vietnamců je zaměřena na období vietnamské migrace od 50. let minulého století do současnosti. Vzhledem k tématu práce se zaměřím

⁸ Věnovala jsem se projektu na zvyšování povědomí veřejnosti o problematice migrace v ČR prostřednictvím médií, šlo mimo jiné o bourání některých mýtů a stereotypů a uveřejňování pozitivních informací o cizincích v ČR.

⁹ Výzkum probíhal pouze se zástupci komunity, kteří umí česky. Vzhledem k velké nedůvěře Vietnamců k novému neznámému prostředí se mi také podařilo oslovit pouze jednoho Vietnamce žijícího v ČR méně než 10 let.

především na migraci do České republiky. Následující dvě kapitoly jsou věnovány popisu zkoumané lokality a vybraným respondentům a adaptaci Vietnamců v České republice i ve zkoumané lokalitě.

Pátá a šestá kapitola jsou věnovány problematice etnické ekonomiky a etnické komunity. Na pozadí diskuse se světovou literaturou věnovanou tomuto tématu si všímám zejména specifické etnické ekonomiky Vietnamců v ČR.

V sedmé kapitole interpretuji výsledky šetření v oblasti časoprostorové mobility Vietnamců. V závěru kapitoly srovnávám podobnosti i odlišnosti časoprostorové mobility Vietnamců a majority.

V další kapitole interpretuji výsledky šetření zaměřené na spolupráci etnické ekonomické enklávy a majority. Zejména na vzájemné vztahy a propojenost s Městskou částí Praha – Libuš. V závěru práce shrnuji nejdůležitější poznatky, doporučení a možnosti dalšího výzkumu.

1.6 Problematické aspekty a podmínky výzkumu

V rámci výzkumu se mi podařilo udělat pouze 13 rozhovorů s vietnamskými respondenty, což bylo způsobeno několika důvody:

- 1) Kritéria zkoumaného souboru (většina příslušníků vietnamské komunity nedůvěřuje cizím osobám – výzkumníkům)
- 2) Technika interview na základě dotazníku je časově velice náročná (avšak vykazuje vysokou návratnost). Většina vietnamských podnikatelů je velice časově vytížena, takže respondenti častokrát nebyli ochotni rezervovat si na rozhovor v průměru 60 minut.
- 3) V úvahu je také potřeba vzít fakt, že Vietnamci vychází z dálněvýchodních kulturních norem, ze kterých vyplývá, že není téměř možné navázat kontakt s respondentem a při prvním setkání získat informace o jeho soukromých záležitostech.

Celý proces sběru dat je tak celkově hodně náročný. S podobnými problémy se při studiu vietnamské komunity potýkaly i další výzkumné týmy (např.: Drbohlav et. al 2004, Brouček 2003).

Podoba, rozsah a počet respondentů výzkumu jsou ovlivněny zaměřením diplomové práce. Středem mého zájmu je etnické ekonomické enklávy. Vedle dalších informací jsem se

snažila získat poměrně podrobný obraz o životě a denních aktivitách konkrétních členů vietnamské komunity. Proto byly rozhovory velice časově náročné. Vzhledem k tomu, že jsem celý výzkum prováděla sama, nebylo možné získat data od rozsáhlejšího vzorku populace.

1.7 Použitá literatura a data

V magisterské práci jsem použila zahraniční odbornou literaturu, českou literaturu, odborné a publicistické články, výzkumné zprávy a statistické údaje.

Významným zdrojem dat byl Český statistický úřad a statistiky vedené Ministerstvem vnitra, přesněji jeho Odborem azylové a migrační politiky a Ředitelstvím služby cizinecké a pohraniční policie.

Údaje o zaměstnanosti cizinců na území České republiky vycházejí z evidence Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (MPSV ČR) o vydaných platných povoleních k zaměstnání cizinců a z evidence o cizincích s živnostenským oprávněním Ministerstva průmyslu a obchodu (MPO ČR) (ČSÚ 2005).

O žácích - cizincích základních a středních škol v ČR existují pouze omezená data. Ve školním roce 2001-2002 začala Česká školní inspekce některá data (např. národnost, mateřský jazyk dítěte, věk, pohlaví, typ povolení k pobytu¹⁰, typ a místo školy, studijní výsledky, atd.) sledovat. V současné době jsou získaná data zpracovávána Ústavem pro informace ve vzdělávání. Přesto, že tato databáze je jediným relevantním zdrojem informací, neposkytuje další zajímavé informace o socioekonomickém nebo sociodemografickém zázemí dětí.

Nezanedbatelným zdrojem informací byl internet, oficiální stránky vládních institucí (Ministerstva vnitra, Ministerstva práce a sociálních věcí) i nevládních organizací (stránky projektu Migrace - www.migraceonline.cz, Informační servis společnosti Člověk v tísni – www.infoservis.net). Nejdůležitějším zdrojem informací byly samozřejmě výpovědi respondentů.

Použila jsem také zkušenosti a kontakty z tříletého vedení projektu Migrace, který realizuje společnost Člověk v tísni.

¹⁰ Zda jsou děti žadateli o azyl, uznání uprchlíci, cizinci s vízem nad devadesát dní, cizinci s trvalým pobytem.

2. HISTORIE IMIGRACE VIETNAMCŮ DO ČR

Vietnamci patří mezi imigranty, s nimiž mají Češi poměrně dlouhou zkušenost. Podle Kocourka (2004, s. 29): „přijížděli vietnamští studenti do Evropy již v období francouzské Indočíny. Ve druhé polovině 20. století odcházeli (byli posíláni) ve větším počtu studovat do Ruska, Československa, Polska, Maďarska a do NDR.“ Dnes žijí různě početné vietnamské komunity v devadesáti zemích světa (Ngoc 2006) (např. v USA, Kanadě, Francii, Německu, Polsku apod.).

Jak uvádí Brouček (2003), můžeme mezi lety 1956 až 1989 najít v imigraci Vietnamců do ČSSR ústřední motiv, jímž byla československá pomoc vietnamské společnosti postižené válečnými událostmi. Jednalo se o takzvanou rozvojovou pomoc České republiky Vietnamu. Z Vietnamců se ale postupem doby stali nezbytní gastearbeiteri. Od počátku 90. let pak dochází k proměně ve standardní ekonomickou imigraci. Vzhledem k nedemokratickému a represivnímu vietnamskému režimu, získalo v České republice po roce 1990 několik Vietnamců politický azyl a následně české občanství. Tyto případy jsou ale v migraci Vietnamců do ČR spíše výjimkou.

2.1 Fáze jedna – dvoustranné dohody v rámci rozvojové pomoci ČSSR

Do roku 1950 není zaznamenána přítomnost větší skupiny Vietnamců na území Československa. Jak uvádí například Kocourek (2004, s. 29-30): „Za oficiální počátek jejich migrace na území dnešní ČR lze považovat navázání diplomatických vztahů mezi tehdejší Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou (VDR) dne 2. února roku 1950“. První významnější skupina Vietnamců přišla do Československa v roce 1956. Jednalo se především o sirotky, jejichž rodiče zemřeli během války ve Vietnamu. Do ČSSR přicestovalo 100 dětí, které byly umístěny v letech 1956 – 1959 v dětském domově v Chrastavě na Liberecku. Některé z těchto dětí, které v Československu zůstaly a pokračovaly ve studiu, se integrovaly do české společnosti a založily rodiny. Dnes díky svým kontaktům mezi majoritou, patří ke klíčovým postavám vietnamské komunity v ČR¹¹.

¹¹ Například Tung, který se podílel na vzdělávání vietnamských dětí na pražském sídlišti v Praze – Libuši.

V dalších letech pak následují poměrně malé skupinky. V roce 1967 doplnilo stávající skupinu učňů, studentů a stážistů dalších 2 100 Vietnamců, většinou dělníků. (Brouček 2003).

Jak uvádí někteří autoři (např. Kocourek 2004, s. 29): „vyplývala vzájemná spolupráce ČSSR a VDR z následujících důvodů:

- obě země spolu zahájily politickou spolupráci a vzájemnou podporu v rámci socialistického bloku
- Československo potřebovalo více pracovní síly, a to zejména v pohraničí
- Československo i VDR mohly získat další odbytové trhy pro své výrobky
- VDR byla dlouhodobě ve válečném stavu, tedy ve velice těžké hospodářské situaci doprovázené špatným stavem školství a ostatních sfér (VDR využívala spolupráci s československými odborníky a možnost vzdělávání a školení vlastních pracovních sil v ČR).“

Do roku 1989 přijížděli Vietnamci do Československa převážně na základě dvou dohod: Dohody o kulturní spolupráci a Dohody o vědeckotechnické spolupráci¹².

2.2 Smlouva mezi VDR a ČSSR v roce 1973

Jak uvádí Brouček (2003, s. 10): „je v oblasti vietnamské migrace do Československa, a pravděpodobně to bude platit také o dalších zemích bývalého socialistického bloku, zlomový rok 1973, kdy VDR zvýšila svůj požadavek na školení vietnamských dělníků v tehdejší Československu. Velkým problémem se pro ČSSR stalo mimo jiné zajištění dostatečných ubytovacích a vzdělávacích kapacit. Proto byly požadavky VDR akceptovány cca z poloviny – v roce 1973 byla přijata tisícovka Vietnamců.“

Jak uvádí například Kocourek (2004, s. 30): „Přijížděli další vietnamští občané ve věku 17 – 25 let na základě Dohody o odborné přípravě občanů Vietnamské demokratické republiky v československých organizacích podepsané 8. dubna 1974. Mezi lety 1974 až

¹² „Česko-vietnamské vztahy byly kromě příjezdu vietnamských studentů a praktikantů oficiálně posilovány mnoha dalšími kroky. Od roku 1963 byla uzavřena družba zemědělských družstev. V šedesátých letech dále pokračovala družba škol (zasílání dopisů, pomůcek apod.). Ve stejném roce začala platit Dohoda o spolupráci cestovní kanceláře Čedok a Vietnamtourism. Byla podepsána dohoda o spolupráci v oblasti zdravotnictví, úmluva o vzájemném uznávání ekvivalentnosti dokladů“ (Kocourek, 2004, s. 29).

1977 jich do ČSSR přijelo více než 5 000. Zpracovávali se opět hlavně ve strojírenských profesích, v energetice a stavebnictví¹³.“

„Vláda ČSSR svým usnesením č. 337 ze dne 19. prosince 1979 o sjednání dohody s Vietnamem o odborné přípravě a dalším zvyšování kvalifikace vietnamských občanů v čs. organizacích vyslovila souhlas s odbornou přípravou 3 500 vietnamských občanů v letech 1980 – 1983 s tím, že vzniklé náklady budou uhrazeny výnosy z práce občanů Vietnamské socialistické republiky (VSR)“ (Müllerová 1998 cit. v Kocourek 2004, s. 31). Na základě této dohody do Československa přijížděly skupiny dvou typů, a sice na střední odborná učiliště s následnou možností praxe a na odbornou přípravu praktikantů a stážistů. Celkem do Československa přijelo na základě této dohody 8 700 žáků středních odborných učilišť a 23 300 stážistů a praktikantů. (Boušková 1998 cit. v Kocourek 2004, s. 31).

2.3 80. léta – plně řízená migrace

„Na základě jedné z dohod podepsaných v roce 1980 se mělo v letech 1980 – 1990 vystřídat v Československu asi 30 000 vietnamských pracujících. Jak uvádí Brouček (2003, s.15): „byl pobyt sjednán učňům na sedm let a stážistům na čtyři roky s možností prodloužení.“ Pobyt zahrnoval i jazykovou přípravu¹⁴. „Roku 1981 v Československu pobývalo asi 30 000 – 35 000 Vietnamců, z toho dvě třetiny pracovaly v dělnických profesích. Evidenci vietnamských občanů vedl každý zaměstnavatel sám (Kocourek 2004, s. 31)¹⁵. Po mezivládní dohodě došlo k postupnému snižování počtu Vietnamců v ČSSR. „V roce 1985 to bylo už 19 350 osob, z toho byla naprostá většina mužů (14 973). Vietnamci byli umístěni po celém území České republiky, nejvíce v Praze (kolem 4000 osob). Do konce osmdesátých let se tento počet postupně snižoval

¹³ „Odborná příprava vietnamských občanů probíhala v souladu s pokyny pro věcné, organizační a finanční zabezpečení odborné přípravy občanů VSR, které společně vydalo federální ministerstvo práce a sociálních věcí, federální ministerstvo financí a Státní plánovací komise. Vietnamští občané byli vychováváni v systému čs. učňovského školství a v navazujícím procesu odborné praxe v hospodářských organizacích“ (Müllerová 1998 cit. v Kocourek 2004, s. 29).

¹⁴ „Jazyková příprava probíhala buď přímo v podniku či na učilišti, nebo ve dvou hlavních centrech: Jazykové středisko pro vietnamské občany ve Štítech na Moravě a jazykové středisko v Dubu u Prachatic“ (Kocourek 2004, s.30).

¹⁵ „Jednotlivé studie o vybraných skupinách vietnamských občanů v Československých podnicích jsou dostupné ve sbornících Etnologického ústavu AVČR. Vietnamští občané pracovali např. v obcích a podnicích: Spolana Neratovice, Fruta Mochov – závod Horní Počernice, Blanické strojírný ve Vlašimi, Oloví na Sokolovsku (sklárný), v Praze atd.“ (Kocourek 2004, s.31).

až o jednu třetinu v době ukončení platnosti mezinárodní smlouvy v roce 1990“ (Brouček 2003, s. 15).

2.4 Podmínky pobytu Vietnanců v ČSSR do roku 1989

Přesto, že se režim pobytu vietnamských studentů a dělníků v mnohém lišil, byl u obou skupin určován svobodou omezujícím komunistickým režimem jak ve Vietnamu, tak v České republice¹⁶. „Příjezd Vietnanců byl studijně i politicky sledován stejně jako jejich kontakty s občany Československa. Přijíždějící pocítovali někdy, vzhledem k situaci ve své zemi, nedůvěru až obavy z oficiálních institucí. Oproti podmínkám pobytu studentů (kteří byli v menšině) měli praktikanti, pracovníci a učňové specifické podmínky v tom, že byli ubytováni v ubytovnách či internátech a měli velmi nabytý oficiální studijní a pracovní program. Každou skupinu doprovázel takzvaný organizátor či tlumočník. Většinou pocházel z řad Vietnanců, kteří již v Československu žili a měli větší zkušenosti s úřady, uměli český jazyk. Museli se vyznat v právních předpisech a řešit vzniklé problémy skupiny s českými úřady. Takový institut „zástupce“ příliš nepřispíval k tomu, aby se vietnamští občané szili s českou společností samostatně. Lze říci, že funguje dodnes, i když již ne na legálním organizovaném základě“ (Kocourek 2004, s. 31).

„Pravidla pro studijní pobyty a chování studentů určovala vietnamská ambasáda. Student, který absolvoval v Československu vysokou školu s červeným diplomem, zde mohl pobývat ještě minimálně šest měsíců po promoci a ambasáda mu pomohla k pracovnímu pobytu. Pravidlo o možnosti zůstat po studiu v Československu bylo pro studenty obrovskou motivací ke studijním výkonům. Vidina výdělků peněz a možnost letecké zásilky se zbožím (moped, kolo, šicí stroj apod.) je „hnala“ do studia. Na studijní výsledky vysokoškoláků i učňů působila nepochybně také druhá zásada: student nebo učeň bez dobrých výsledků ve studiu byl pod stálou hrozbou odchodu zpět do Vietnamu“ (Brouček 2002, s. 18). Tvrdá pravidla, jejichž dodržování bylo kontrolováno vietnamskou ambasádou prostřednictvím vedoucích skupin, například nařizovala, že studenti mohou chodit ven minimálně v tříčlenných skupinách (Brouček 2003).

¹⁶ V současné době je režim neustálého dohledu, špiclování a donášení praktikován např. u Severokorejců, kteří studují nebo pracují v Česku.

„Z mezistátních smluv VSR a ČSSR v sedmdesátých a osmdesátých letech vyplývaly nároky pro každého vietnamského imigranta. Vietnamský občan po příjezdu do Československa dostal zimní oblečení v hodnotě 2400 Kčs a zálohu na mzdu 900 Kčs splatnou do jednoho roku. Dělníci odjeli z pražského letiště přímo do ubytoven závodů, učňové do jednoho ze dvou středisek jazykové přípravy. Dělník absolvoval lekce češtiny po dobu tří měsíců“ (Brouček 2002, s.17).

„Příprava vietnamských občanů na kulturu a jazyk a na příjezd do Československa byla často na velmi nízké úrovni. Komunita vietnamských občanů se jevila navenek jako uzavřená a klidná. Její uzavřenost vyplývala kromě jiného z politického zázemí obou zemí (např. válečný stav ve Vietnamu, studijní a pracovní dozor), z charakteru organizace vzájemných vztahů¹⁷ (např. institut zástupce skupiny, zahájení vztahů a jejich podpora shora), z jazykových a kulturních bariér (neznalost jazyka, udržování rodinného soukromí podle vietnamských tradic apod.) a také ze vzájemných předsudků. Přesto v té době vzniklo několik smíšených manželství a osobních i rodinných přátelství. Ve vietnamské komunitě vznikly provázané vazby, které nebyly tolik vázané na společenské instituce majority. Komunita fungovala na vnitřně dobře strukturovaném sociálním zázemí. Vietnamská kultura tradičně obsahuje dlouhou historii složitých státních struktur a řízení společnosti. Organizační potenciál vietnamských skupin však nepřispíval k integraci komunity v rámci majoritní společnosti“ (Kocourek 2004, s. 32).

Jak tvrdí Kocourek (2004, s. 32-33): „Motivovaly Vietnamce k příjezdu před rokem 1989 přinejmenším tyto důvody: obavy před politickým sledováním v rodné zemi (u menšiny vietnamských občanů), motivace k získání kvalitního vzdělání, zlepšení ekonomické situace své a ekonomické situace své rodiny, následné zlepšení svého společenského postavení ve Vietnamu a postavení své rodiny. Po návratu do Vietnamu se také sociální situace rodin většinou opravdu velmi zlepšila, což kromě jiného dokazuje i velký počet

¹⁷ „Vietnavec se nesměl stýkat s Vietnamkou. Došlo-li na koleji nebo na ubytovně k návštěvě osoby opačného pohlaví, musely být otevřené dveře, nebo se vyžadovala přítomnost třetí osoby. Po roce 1982 zákaz obsahoval zmírnění v tom smyslu, že Vietnamka mohla chodit s Vietnamcem, ale nesměla otěhotnět. Otěhotnění znamenalo okamžitý návrat do Vietnamu. Vietnamští studenti – muži nesměli nosit dlouhé vlasy, texasky, džínové košile nebo jiné západní oblečení. Na konci každého školního roku probíhalo týdenní soustředění s politickým školením“ (Brouček 2003, s. 18).

vietnamských občanů, kteří pobývali v Československu, ve vyšších funkcích dnešních soukromých a státních podniků Vietnamu.“

Do roku 1989 přijížděli Vietnamci bez svých rodin. „Rodinu museli létat navštěvovat, nebo si s ní pouze dopisovali. V několika málo případech přijela rodina na návštěvu do ČR“ (Kocourek 2004, s. 33).

2.5 Současné migrační vlny Vietnamců do ČR

Československo odstoupilo v roce 1990 od vzájemných dohod a smluv, finančně vyrovnalo své nesplněné závazky vůči Vietnamu, byl zrušen konzulát v Saigonu a přerušeny téměř veškeré oficiální hospodářské styky (více například Brouček 2003). „Společenský i právní kontext Československa přispěl k tomu, že mezi lety 1988 a 1993 větší počet vietnamských učňů a praktikantů opouštěl školy a zaměstnání. Mnoho vietnamských občanů se muselo vrátit do Vietnamu nebo změnit účel a formu svého pobytu, aby zde mohlo zůstat. V devadesátých letech do ČR přijížděli vietnamští občané, kteří zde studovali či pracovali před listopadem 1989. Přijížděli zároveň podnikatelé z bývalé Německé demokratické republiky a z dalších zemí (především ze Slovenska, dále z Polska a Maďarska). Avšak většinu příchozích po roce 1989, snad 70 až 80 procent, tvořili noví podnikatelé z Vietnamu, kteří ještě v Československu nepobývali“ (Kocourek 2004, s. 33). Česká republika na začátku 90. let také působila na Vietnamce, kteří pracovali v českých továrnách, aby se vrátili do Vietnamu. Tento tlak však nebyl příliš důsledný¹⁸.

Do ČR začínají přicházet také častěji migranti bez potřebných dokladů. Nelegální migrace z Vietnamu putovala přes Rusko, kde jednotlivci a malé skupiny pobývali v Moskvě až tři měsíce při čekání na další cestu do Maďarska. Po příchodu do Budapešti následoval většinou několikátýdenní pobyt jako příprava na překonání hranic slovensko-maďarských a česko-slovenských prostřednictvím kamionů“ (Brouček 2003, s. 16).

26. ledna 1994 byla v Praze podepsána Dohoda mezi vládou České republiky a vládou VSR o odborné přípravě vietnamských občanů ve středních odborných učilištích v České

¹⁸ Na rozdíl od NDR, odkud odešlo 50 000 ze 60 000 Vietnamců. Motivovala je k tomu zejména vidina 30 000 marek slíbených za odchod z Německa (Hurrle).

republice a dne 4. 6. 1994 v Hanoji další Dohoda o vzájemném zaměstnávání českých a vietnamských občanů. „Do ČR tedy opět přijíždějí pracující i učňové na základě oficiálních vztahů, ale v daleko menších počtech (např. v roce 2000 to bylo 75 osob)“ (Kocourek 2004, s. 33). Roku 1997 bylo podepsáno ujednání o spolupráci v oblasti práce, zaměstnanosti a sociálního zabezpečení.

2.6 Vietnamci ve střední Evropě

Vietnamské obchodníky můžeme zaznamenat v mnoha ekonomikách (např. v USA nebo v Austrálii). Jejich pozice ve střední a východní Evropě je ale specifická a zatím stojí mimo zájem vědců.

Podobnou zkušenost jako Česká republika mají s vietnamskou imigrací i další státy ve střední a východní Evropě. Např. v Německu je v současné době registrováno více než 83 000 Vietnamců s některým typem povolení k pobytu¹⁹. V Polsku žilo v roce 2004 1 361 Vietnamců (Iglycka et. al 2005)²⁰.

Vietnamci hrají, především ve Varšavě a v dalších velkých městech, významnou roli z hlediska v polském obchodu. Podle Iglycky et. al (2005) je pouze na hlavním vietnamském tržišti ve Varšavě soustředěno 1200 stánků. Vietnamci se ale objevují ve všech větších městech. Podle samotných Vietnamců je ve Varšavě také 300 – 400 vietnamských bister a 30 – 40 velkých restaurací. V celém Polsku pak nejjednodušší okolo 100 velkých vietnamských restaurací a stovky bister (Grzymala-Kazłowska, 2002)

4 000 Vietnamců bylo v roce 2005 registrováno v Maďarsku (Ngoc 2006)²¹. V sousedním Slovensku žilo na konci roku 2004 téměř 2 500 Vietnamců s přechodným, dlouhodobým i trvalým pobytem (Úrad hraničnej a cudzineckej polície 2005)²². Stejně jako v České republice jde z části o bývalé gastarbeitery a studenty, kteří do země přijeli v 70. – 80. letech, a z části o nově příchozí imigranty. Podobně jako v ČR je skupina Vietnamců relativně hodně viditelná – významné prostorové koncentrace Vietnamců můžeme najít

¹⁹ K 31.12. 2004 (Statistisches Bundesamt 2006).

²⁰ Podle odhadů ale žije v Polsku 20 – 30 000 Vietnamců bez povolení k pobytu (Kepińska 2004).

²¹ Přesto, že je vietnamská komunita v Maďarsku poměrně malá, vydává již pět let vlastní časopis Nhip Cau The gioi (Bridge to the World) (Ngoc 2006).

²² Podle odhadů (např. Williams, Baláž 2005) žije na Slovensku o 70 % víc Vietnamců bez povolení k pobytu, takže celkový odhadovaný počet Vietnamců na Slovensku je cca 8 300 Vietnamců.

v Berlíně – Vietnam Handelszentrum²³ (více např. Hurrle, nedatováno²⁴), v Bratislavě – tržnice na Miletičově ulici či Varšavě – Stadion Dziesieciolecia²⁵. Podobně jako v Česku vyplňují i zde Vietnamci tzv. podnikatelské niky – prodej levných cigaret a alkoholu, stánky se zeleninou a ovocem v Německu, prodej levného textilního zboží na Slovensku, atd.

Specifická situace je v Německu, kde dnes v jednom státě žijí jak Vietnamci, kteří do bývalé Německé demokratické republiky (NDR) přijížděli v 70. letech jako pracovníci do německých továren (podobně jako do ČR), tak i tzv. boat people – uprchlíci z jižního Vietnamu prchající před represí komunistické diktatury. Dodnes je mezi těmito dvěmi skupinami poměrně silné napětí, ve kterém jsou „západní“ Vietnamci stále vnímáni jako američtí agenti (více např. Hurrle, nedatováno). Srovnání jednotlivých skupin Vietnamců v Evropě zatím bohužel neproběhlo. Jedním z prvních pokusů je práce Williamse a Baláže (2005)²⁶.

2.7 Vietnamci v ČR v datech

V současné době (k 31. 12. 2005) žije v České republice téměř 37 tisíc Vietnamců^{27 28} s trvalým pobytem či s vízem nad 90 dní (Český statistický úřad 2006). Ve srovnání

²³ V překladu Vietnamské nákupní centrum se nachází v jedné z bývalých továrních hal na východním okraji města, v průmyslové čtvrti Berlin – Marzahn (Rhinstraße 100). Do roku 1990 byli v této čtvrti ubytováni vietnamští gastarbeiteři. Podobně jako například Sapa v Praze spojuje Vietnam-Handelszentrum prodejce a výrobce ve Vietnamu. Kromě toho je tam možné koupit také vietnamské noviny, knihy, videokazety, hudbu. Využít služeb vietnamského kadeřníka, nebo zajít do restaurace (Hurrle, nedatováno). „Vedle komerční, plní centrum také sociální funkci: pro vietnamskou komunitu v Německu to je významné místo setkávání malé komunity v Německu“ (Hurrle, nedatováno).

²⁴ Více o komunitě Vietnamců v Německu např. internetová stránka Deutsch-Vietnamesische Gesellschaft (<http://www.vietnam-dvg.de>).

²⁵ Tržiště (celý názvem Centrum Handlowe Jarmark Europa) se nachází nedaleko centra Varšavy, na pravém břehu řeky Vistuly. Nejedná se pouze o „vietnamské“ tržiště, ale o obchodní zónu, kde se setkávají polští obchodníci s obchodníky z Vietnamu, ale i ze zemí bývalého sovětského svazu, Bulharska, Rumunska (více viz oficiální stránky <http://www.jarmark.damis.pl>). Přesto, ale hraje tzv. „Stadion Dziesieciolecia“ zásadní roli pro Vietnamce v Polsku. Na tržišti fungují desítky vietnamských kaváren a restaurací, nechybí ani obchody nabízející speciální vietnamské produkty (zeleninu, tradiční medicínu, noviny) a služby (kadeřník, video půjčovna. Vietnamci zde organizují kulturní akce, ale i charitativní sbírky (více viz Grzymala-Kazłowska 2002).

²⁶ Ve své práci se věnují Vietnamcům na Slovensku, snaží se však najít podobnosti v podnikání Vietnamců i v ČR a Polsku.

²⁷ Jak uvádí někteří autoři, jsou oficiální čísla pravděpodobně velice podceněna (např. Kocourek 2004). „Sami někteří vietnamští občané odhadují zastoupení komunity v ČR až na počet 60 – 70 000“ (Kocourek 2004, s. 34).

s občany jiných států Dálného východu, Vietnamci jednoznačně v ČR převažují. Je to jistě dáno bývalou politickou spoluprací a tím, že mnoho z nich má se životem v ČR již velké zkušenosti (Kocourek 2004). Vietnamci tvoří třetí nejpočetnější cizineckou komunitou v ČR po Ukrajincích a Slovácích. Nejvíce Vietnamců žije v Karlovarském kraji (7 336 lidí)²⁹.

V současné době se mění struktura sídel, kde se vietnamští občané usazují. Oproti minulým sídlištím v blízkosti podniků a učilišť se dnes nejčastěji usidlují v největších centrech (Praha, Brno, Plzeň, Ústí nad Labem) a v pohraničních centrech (Ostrava, Cheb). Další významnější skupiny najdeme v Železné Rudě, Aši, Jirkově, Chomutově, Potůčkách atd. (více například Kocourek 2004, Brouček 2003).

V České republice bylo na konci roku 2005 ve vietnamské komunitě 43 procent žen (Český statistický úřad 2006). Podle posledního Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 mají největší zastoupení věkové skupiny od 20 do 50 let, tedy osoby v aktivním věku. Vyšší je také zastoupení dětí ve věku od 1 roku do 10 let. Většina vietnamských občanů žije v Česku na základě povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu za účelem podnikání nebo sloučení rodiny. Jen málo z nich získalo občanství ČR (Český statistický úřad 2006).

„Přijíždějí zástupci různých profesí a různých stupňů vzdělání, ale velká většina z nich se dnes živí podnikáním na základě živnostenského oprávnění. Z velké většiny prodávají dovezené levné textilní, obuvnické a elektronické zboží, tabák, lihoviny a v pohraničních oblastech ještě další poptávané a další drobné zboží. V poslední době se objevuje daleko více vietnamských občerstvení a restaurací, obchodů s potravinami a mnoho dalších firem. Častým zaměstnání vietnamských občanů je i zprostředkovatelská činnost pro vietnamské občany v ČR – při jednání s úřady, pojišťovnami, při překládání apod.“ (Kocourek 2004, s. 35).

Vzhledem ke zpřísnění dohledu nad imigrací Vietnamců do ČR (více např. Nožina 1997) v posledních letech, je dnes pro Vietnamce těžší získat povolení k pobytu než tomu bylo v minulých letech.

²⁸ „Do České republiky odešli a odcházejí v naprosté většině Vietové (Kinh). Imigranti pocházejí především z venkova a větších měst bývalého severního Vietnamu, nejvíce z chudších provincií Nghe An a Ha Tinh, dále Hung Yen, Hai Duong a pak delty Rudé řeky“ (Brouček 2003, s. 20).

²⁹ K 31.12.2005 (Český statistický úřad 2006).

3. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉ LOKALITY A KOMUNITY

Ve své práci se zabývám velkotržnicí Sapa³⁰ (a jejím okolím), která v současné době patří mezi největší asijské velkotržnice v České republice. Velkotržnice se nachází na okraji městské části Praha – Libuš (MČ Praha – Libuš) v areálu bývalého masokombinátu v Písnici³¹, viz mapa 1.

MČ Praha – Libuš zahrnuje katastrální území Libuš a Písnice a zaujímá rozlohu 526 hektarů (ČSÚ, MHMP 2004). Sapa je největší asijskou velkotržnicí v České republice. K 31.12.2005 žilo v MČ Praha – Libuš 1 354 cizinců s trvalým pobytem a vízem nad 90 dní. Cca 90 procent z nich tvoří občané Vietnamské socialistické republiky.

Ve srovnání s občany České republiky, kterých na území městské části trvale žije 8 000, se tedy jedná o velice významnou koncentraci cizinců³². Jde i o významnou koncentraci Vietnamců v hlavním městě, neboť na území MČ Praha – Libuš žije cca čtvrtina všech Vietnamců, kteří žijí v Praze (k 31.12.2005 žilo v Praze celkem 4 994 Vietnamců – s trvalým pobytem, či vízem nad 90 dní). Další Vietnamci do Sapy navíc každý den dojíždí ze sousedních i vzdálenějších částí Prahy.

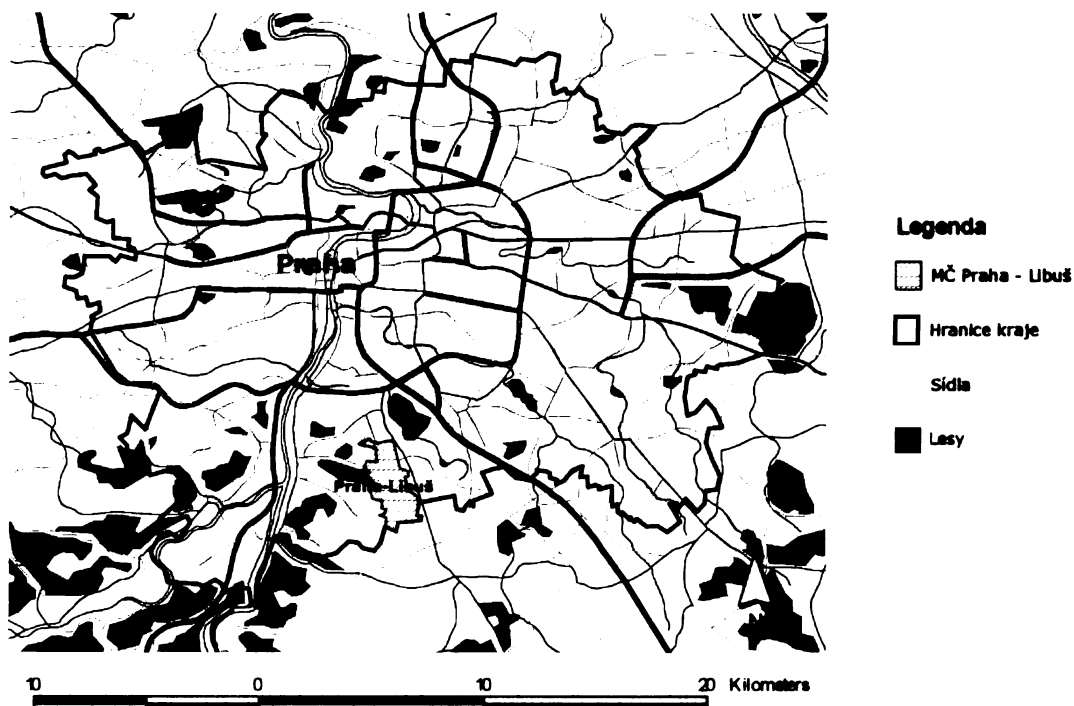
³⁰ Sapa je jméno malého města na severu Vietnamu.

³¹ Masokombinát Praha-jih Písnice byl postaven v roce 1977. Na začátku 90. let zásoboval masokombinát v Písnici polovinu Prahy masem a masnými výrobky. V roce 1992 byl státní podnik Masný průmysl Písnice privatizován a dále fungoval jako Masospol Písnice a.s.

Utlumení výroby a následný krach masokombinátu na konci 90. let umožnil pronájem jeho prostor obchodním zájemcům – výsledkem byly tři tržnice místo jatek a pomocných provozů. Pouze o několik měsíců později, na konci roku 1999, vypukl v tehdejším velkoobchodu požár – jeden z největších požárů v posledních 30 letech v Praze. „Hmotná škoda byla vyčíslena na 200 milionů korun. ...Vyšetřovatelé dospěli k závěru, že vše nasvědčuje úmyslnému zapálení“ (Hladík nedatováno). O rok později byl provoz velkotržnice opět obnoven.

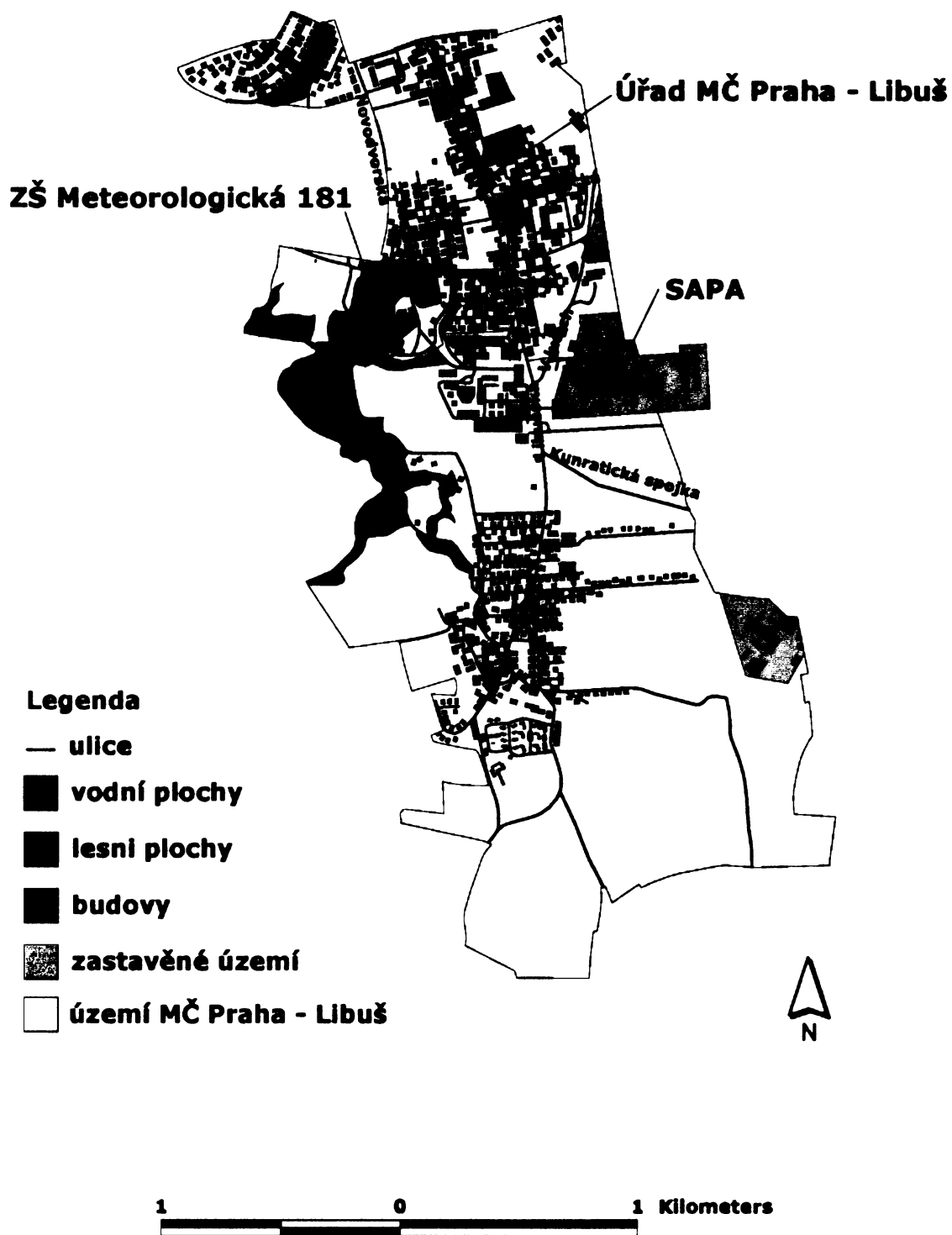
³² Vzhledem k tomu, že data o cizincích žijících v katastrech obcí nejsou volně dostupné, není možné tuto koncentraci srovnat s dalšími lokalitami v Praze, resp. České republice. Prvním výzkumem na toto téma je magisterská práce Valenty.

Mapa 1: Pozice MČ Praha – Libuš v rámci Prahy

Podle odhadů samotných představitelů Sapy se navíc v areálu velkotržnice a na území Libuše pohybuje minimálně dalších 1 000 lidí, kteří pobývají v ČR bez povolení k pobytu. Je tedy zřejmé, že koncentrace Vietnamců v MČ Praha – Libuš je ve skutečnosti ještě mnohem vyšší. Územní koncentrace Vietnamců na malém území MČ Praha – Libuš je oproti jiným územím jak v Praze, tak v celé ČR, také neobvykle vysoká.

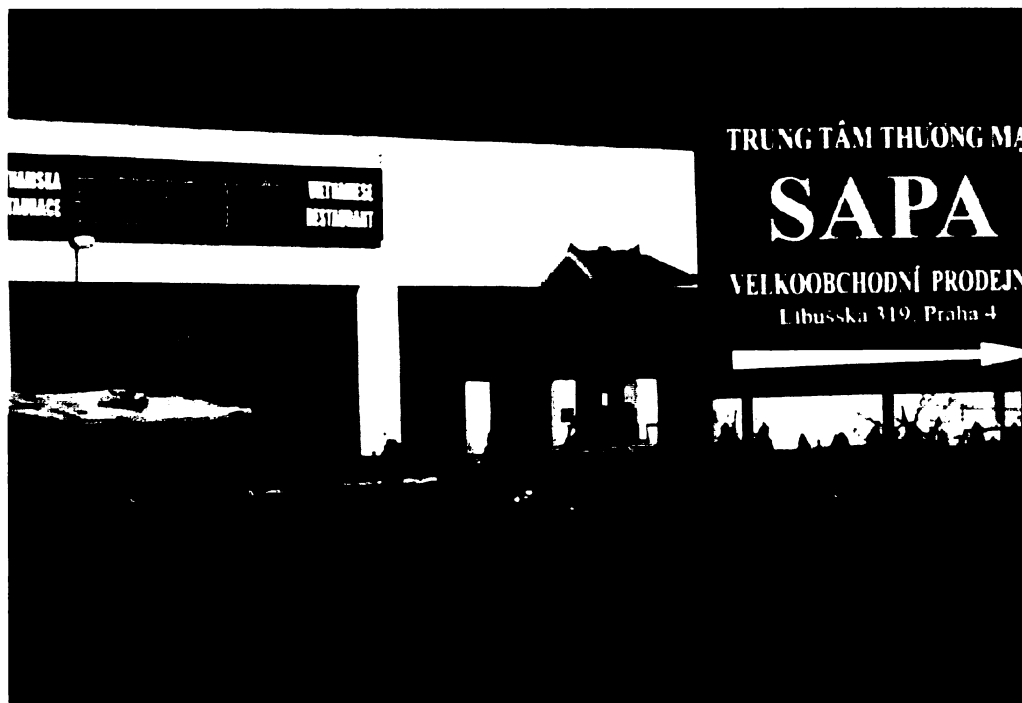
Mapa 2: Mapa MČ Praha – Libuš

Obr. 1: Vstupní hala a hlavní administrativní budova velkoobchodní Sapa – Libušská 319, Praha – Libuš (Foto: Karla Štěpánková)

Obr. 2: Pohled do velkoobchodní Sapa. V pozadí vietnamská restaurace (Karla Štěpánková)

3.1 Základní charakteristiky respondentů

V rámci šetření jsem vedla třináct hloubkových částečně strukturovaných rozhovorů s vietnamskými respondenty. Každý rozhovor trval jednu až dvě hodiny. Tabulka 1 ukazuje složení respondentů podle pohlaví a věku. Tabulka 2 ukazuje složení respondentů podle typu pobytu.

Tabulka 1: Respondenti šetření podle pohlaví a věku

Věk	20-25	26-30	31-35	36-40	41-45	Více než 45	Celkem
Muži	1	1	1	2	3	2	10
Ženy	0	2	0	1	0	0	3

Tabulka 2: Složení respondentů podle pohlaví a typu pobytu

Typ pobytu	muži	ženy	celkem
České občanství	4	1	5
Trvalý pobyt	4	2	6
Vízum nad 90 dní	2	0	2
celkem	10	3	13

Základní popis migrační historie vietnamských respondentů:

Podle migrační historie můžeme respondenty výzkumu rozdělit na několik skupin: První a největší skupinu tvoří Vietnamci, kteří do ČR přijeli studovat nebo pracovat před rokem 1989. Někteří z nich jsou zapojeni do etnické ekonomiky, jiní pracují v rámci majoritního pracovního trhu. U této skupiny můžeme najít rozdílné typy pobytu (převládá české občanství a trvalý pobyt). Druhou skupinu respondentů tvoří děti této generace cizinců. Třetí, početně nejmenší, skupinou respondentů jsou Vietnamci, kteří do ČR přijeli po roce 1989.

Čísla, která uvádím u respondentů jsou pouze orientační. Vzhledem k tomu, že si někteří respondenti přáli, aby nebyli ve výzkumu identifikovatelní, čísla pro zachování anonymity respondentů dále nepoužívám.

Respondent 1:

Žije v České republice 20 let. V roce 1986 přijel studovat vysokou školu, ale studium nedokončil. Od té doby se živí tlumočením z vietnamštiny do češtiny. V roce 1990 získal statut uprchlíka a o pět let později české občanství.

Respondent 2:

V ČR žije od roku 1982. V rámci mezivládní dohody mezi ČSSR a VSR přijel studovat strojnickou fakultu na Slovensku. Po dokončení školy pracoval na Slovensku ve výzkumném ústavu. Po rozdělení Československa se přestěhoval do Prahy, kde začal podnikat v oblasti cestovního ruchu. Má trvalý pobyt. O českém občanství sice uvažoval, ale podle zkušeností svých přátel ví, že získat ho je velice obtížné, a proto o něj zatím nežádal.

Respondent 3:

V roce 1985, po absolvování gymnázia ve Vietnamu, přijel v rámci mezivládní dohody do ČSSR studovat VŠCHT v Praze. Z Vietnamu přijel s dalšími 30 studenty, více než polovina z nich v ČR zůstala. Po úspěšném ukončení školy pracoval nějaký čas ve výzkumném ústavu. Dnes pracuje jako programátor v mezinárodní firmě. On a jeho syn mají české občanství, manželka má občanství vietnamské.

Respondent 4:

Do ČR přijel studovat v září 2005, po dvou měsících ale studia zanechal a začal pracovat načerno v Sapě. Má vízum nad 90 dní za účelem studia, které mu v červnu končí. Co bude dělat potom, ještě neví, ale rád by zůstal v ČR.

Respondent 5:

Do ČR přijel poprvé v roce 1987, vyučil se zde obráběčem kovů. Po vyučení rok pracoval. V roce 1991 začal podnikat. Po čtyřech letech ale skončil a přihlásil se ke studiu na vysoké škole. V současné době se věnuje postgraduálnímu studiu na VŠE. Žije především z pravidelných brigád v Sapě a ze stipendia. Má vízum nad 90 dní. Dvakrát žádal o trvalý pobyt, ale žádost mu byla zamítnuta.

Respondent 6:

Do ČR se přijel v roce 1980 vyučít nástrojařem a poté pokračoval ve studiu. V roce 1993 získal statut uprchlíka. O tři roky později české občanství. České občanství mají i jeho dvě děti a manželka. Od roku 1990 se věnuje podnikání (zejména prodeji různých komodit dovážených z Vietnamu, např. čaj, dlaždice). Dva roky pracoval v Sapě, ale v současné době přesunul svou firmu do jiné části Prahy.

Respondent 7:

V roce 1975 přijel studovat VŠCHT v Praze, pracoval ve výzkumném ústavu a také jako tlumočnick pro vietnamské dělníky. V roce 1989 se na rok vrátil do Vietnamu. Ale v roce 1991 přijel opět do ČR. Od té doby pracuje převážně jako tlumočnick v areálu Sapy. Stejně jako jeho dvě děti a jeho žena, má trvalý pobyt. Nikdy neuvažoval o tom, že by požádal o české občanství. V případě, že by dostal české občanství, musel by se zříci vietnamského, a to je pro něj nepřijatelné.

Respondent 8:

Před deseti lety přijel s matkou a bratrem za otcem, který tady od roku 1988 studoval. Matka se po několika letech vrátila do Vietnamu. Vystudoval gymnázium a vysokou školu. V současné době pracuje v Sapě. Stejně jako otec a bratr má trvalý pobyt. O českém občanství nikdy neuvažoval, protože by mu „*to nic nepřineslo.*“

Respondent 9:

Do ČR přišel v roce 1989 na postgraduální studium (Fakulta elektrotechnická ZČU v Plzni). Učil na vysoké škole. Chvilí zkoušel podnikat, ale příliš se mu nedařilo. Dnes se v Sapě věnuje vzdělávání dětí. Má trvalý pobyt, o českém občanství nikdy neuvažoval. „*Jsem Vietnamec, tak nevím proč bych měl žádat o české občanství. Stejně by mi to život tady nijak neusnadnilo.*“ Trvalý pobyt mají i jeho dva synové a manželka.

Respondent 10:

V roce 1992 přijel s bratrem a matkou za otcem, který v ČR studoval. Začal chodit na základní školu, na gymnázium, a teď studuje vysokou školu. Stejně jako rodiče a bratr má trvalý pobyt. „*I když bych měl větší možnosti, třeba studovat v zahraničí, o českém*

občanství jsem neuvažoval. Cítím se jako Vietnamec, a proto si nechám původní občanství. Nedovedu si představit, že bych jel domů (pozn. do Vietnamu) a musel bych žádat o vízum. Pokud by šlo mít dvojí občanství, tak bych o české určitě stál.“

Respondent 11:

Do ČR přijel v roce 1994 spolu s matkou. Vystudoval gymnázium a v současné době studuje vysokou školu (Matematicko-fyzikální fakultu UK v Praze). Stejně jako matka má trvalý pobyt. Manžel/manželka má zatím vízum nad 90 dní. „*O českém občanství vždy silně uvažuji, když jsem na nějakém velvyslanectví a žádám o vízum a musím obstarat všechny ty potřebné papíry a doufat, že to vyjde, přitom Češi se o to vůbec nemusejí starat.“*

Respondent 12:

Do České republiky přijel v roce 1980 studovat na vysokou školu, po ukončení školy pracoval v Akademii věd. V roce 1993 získal politický azyl, o pět let později české občanství. V polovině devadesátých let spoluzaložil vlastní firmu specializující se na tvorbu softwaru. Také jeho děti a žena mají české občanství.

Respondent 13:

Do ČR přijel v roce 1986 studovat Přírodovědeckou fakultu UK, obor chemie. Po ukončení školy pracoval čtyři roky v oboru. V roce 1993 získal politický azyl. Po šesti letech i české občanství. Od roku 1996 začal samostatně podnikat jako programátor. Dnes má vlastní malou firmu v prostoru Sapy. Opravuje počítače a zajišťuje nákup softwaru a nových počítačů převážně pro podnikatele ze Sapy.

V rámci šetření jsem provedla také pět hloubkových částečně strukturovaných rozhovorů s představiteli majority žijícími a pracujícími v MČ Praha - Libuš a s experty na otázky migrace a vietnamské komunity. Postoj majority jsem dále analyzovala z článků publikovaných v časopisu U nás – Libuš a Písnice³³. Každý rozhovor byl uzpůsoben specifickému postavení a znalostem o vietnamské komunitě každého respondenta. Kratší rozhovory jsem dělala také se zástupci libušských podnikatelů. Pro odlišení od

³³ U NÁS – Libuš a Písnice je měsíčník pro informace a vzájemnou komunikaci občanů v městské části Praha-Libuš, který vydává MČ Praha-Libuš.

vietnamských respondentů používám v práci pro označení respondentů z majority pojem expert.

Seznam zástupců majority, kteří se zúčastnili výzkumu:

- Sociolog a vietnamista (expert č. 1)
- Člen Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu Policie ČR (expert č. 2)
- Představitel vedení ZŠ Meteorologická (expert č. 3)
- Představitel vedení samosprávy MČ Praha – Libuš (expert č. 4)
- Představitel humanitního odboru úřadu MČ Praha (expert č. 5)

4. ADAPTACE VIETNAMCŮ V ČESKÉ REPUBLICĚ

Vietnamci přicházejí stejně jako v minulosti především kvůli zlepšení své ekonomické situace. „Smysl svých ekonomických aktivit formulují Vietnamci žijící v ČR do tří zásad: uživit na dobré úrovni rodinu, finančně zabezpečit děti a postarat se o rodiče, kteří jsou ve Vietnamu“ (Brouček 2003, s. 20).

„Proces integrace vietnamské komunity v Československu netrvá déle než období dvou generací, což znamená, že se komunita nemohla dodnes zcela integrovat“ (Kocourek 2004, s. 33). Jak uvádí Brouček (2003, s. 7) : „Výraznou složkou každodenního života Vietnamců v ČR je stav provizoria v oblasti bydlení, volného času atd. Přestože přibývá těch, kteří se rozhodli pro trvalou existenci v ČR, fenomén provizoria výrazně poznamenává jejich chování ve všech oblastech života. Jen malá část si uvědomuje šance postupnou adaptací vystoupit z marginálního prostředí do běžného života majority. „Obývají“ velkoobchodní nebo maloobchodní tržnice, kde jsou možnosti integrace minimální.“

„Vietnamští občané deklarují, že přijíždějí za účelem úspěšného návratu do vlasti, nebo lepšího výdělku, nikoli proto, aby poznávali Československo, i když tu zůstávají dlouhou dobu (pět, šest let). Vzhledem k ekonomickým podmínkám, menšinovému postavení v ČR a životnímu stylu (poměrně vysoké nájemné a vybavení domácnosti atd.) se často návrat do vlasti stále odkládá“ (Kocourek 2004, s. 37).

V komunikaci mezi českými úřady a Vietnamci nadále přetrvává institut prostředníka. Mnoho z těchto zástupců má zkušenost se životem v Československu před rokem 1989³⁴. Většinu problematických a úředních aktů vyřizují vietnamští občané pomocí něho. „Uzavřenost komunity z tohoto hlediska stále přetrvává. Stopy bývalého dozoru zastupitelstva Vietnamské socialistické republiky jsou občas ještě živé“ (Kocourek 2004, s. 35). V současné době ale působí na větší otevřenost komunity tlak vyplývající z charakteru podnikatelského prostředí. Spolupracovat a podnikat spolu začíná mnoho českých a vietnamských podnikatelů. Existují i případy, kdy má vietnamský podnikatel české zaměstnance. Kocourek (2004, s. 35) tvrdí, že: „vietnamští občané často cítí nedůvěru k oficiálním institucím a považují svou uzavřenost vůči většině spíše za strategickou výhodu“.

Tržnice a zejména vietnamské velkoobchody a velkosklady se stávají jak obchodními, tak i kulturními, mediálními a komunitními centry. Příkladem může být právě velkoobchod Sapa. Uvnitř vietnamského společenství se vytváří vlastní soběstačný servis, který se specializuje na zprostředkování styku ostatních Vietnamců s majoritou. Součástí tohoto servisu jsou tlumočníci vietnamského jazyka. Spolupracují buď s orgány ČR, jako je prokuratura nebo policie, zdravotnická zařízení apod. a vykonávají servis např. pro české advokátní kanceláře, a nebo pracují přímo pro Vietnamce (Brouček 2004).

Významnou skupinou z hlediska integrace jsou jednak občané České republiky vietnamské národnosti, kteří mají většinou velmi dobré pracovní podmínky, znají českou kulturu a ovládají český jazyk. Další významnou skupinou jsou studenti a žáci, kteří vyrůstali v českých školách, nebo kteří se v ČR narodili. V jejich rodinách rostou mezigenerační tlaky, protože mnoho vietnamských dětí nezná mnohdy vietnamský jazyk. Na rozdíl od svých rodičů nepovažují již tak často uzavřenost komunity za strategickou výhodu vůči majoritní společnosti (Kocourek 2004).

³⁴ „Záleží na osobnostní výbavě každého, jak se znalostí života v ČR dokáže naložit. Je to škála aktivit od organizování různých výroben přes podnikání v souvislosti s dovozem a prodejem asijského zboží (to především) až po jakési nadstavbové podnikání, kam patří i bezpracné vymáhání procent z podnikání jiných osob, spekulace s pozemky, organizace podloudné imigrace a podobně“ (Brouček 2003, s.17).

4.1 Kulturní specifika vietnamské komunity

Významnou tradiční hodnotou Vietnamců je rodina v širším slova smyslu. Pojetím rodiny se Vietnamci od nás v některých aspektech podstatně liší (více viz např. Kocourek 2002, Brouček 2003). Brouček poukazuje na to, „že vcelku běžně funguje u Vietnamců, kteří žijí několik let mimo zemi původů takzvané „synchronní párové soužití“, kdy poměrně velké procento (je obtížné stanovit jeho velikost) imigrantů ženatých a vdaných ve Vietnamu zakládá nové partnerské vztahy nedlouho po svém příjezdu do ČR. Tyto vztahy pak plynule přechází do zakládání rodin. Noví partneři tak začnou žít ve společné domácnosti, ale zároveň plní své závazky k dětem i k rodičům ve Vietnamu, jak zněl nepsaný závazek před emigrací“ (Brouček 2003, s. 22-23).

Vzdělání je rovněž jednou z tradičních hodnot vietnamských občanů. „Motivace rodičů, kteří vedou velice přísně své děti ke studiu, to dokazuje“ (Kocourek 2004, s. 36).

„Pokud jde o náboženství, téměř všichni vietnamští občané vyznávají lidové náboženství „tam giao“, které v sobě skrývá prvky původních lidových pověr a tří nejrozšířenějších náboženství Vietnamu: buddhismus, konfucianství a taoismus. Projevem takové víry je například domácí oltář s fotografiemi předků“ (Kocourek 2004, s.36).

Williams a Baláž (2005) poukazují na to, že mezi kulturní specifika vietnamské komunity ve střední Evropě patří i „kultura půjčování“. Vzhledem k tomu, že Vietnamcům na počátku 90. let chyběly finance na rozjezd podnikání, vyvinula si komunita systém půjčování mezi přáteli a příbuznými. Podle autorů byly pro Vietnamce na Slovensku nejdůležitějším zdrojem financí v počátcích jejich podnikání vietnamští přátelé na Slovensku a příbuzní ve Vietnamu.

Postoj respondentů výzkumu k vietnamským tradicím a zvykům. Na základě šetření vyplynulo, že téměř všichni (12) respondenti a jejich rodiny dodržují vietnamské tradice a zvyky. Tři respondenti uvedli, že dodržují tradice často nebo velmi často. Jeden respondent kromě příležitostné konzumace vietnamského jídla, nedodrzuje žádné tradice a zvyky. Z tradic, které respondenti dodržují, jde zejména o oslavy lunárního nového roku, uctívání předků a bohů, konzumaci vietnamského jídla, poslech vietnamské hudby, sledování vietnamské televize. Respondenti mají doma malý oltář, kam první a patnáctý

den v měsíci pokládají k uctění zemřelých předků a bohů drobné obětiny (ovoce, sušenky) a zapalují vonné svíčky.

Součástí vietnamských zvyků je podle respondentů i úcta ke straším lidem obecně. „*Já když vidím dospělého Vietnamce, tak ho raději hned pozdravím. Nevím jestli to není náhodou nějaký náš známý, a nechci, aby si pak rodičům stěžoval, že jsem nevychovaný,*“ uvedl jeden respondent, který patří do jeden a půlté generace Vietnamců v ČR. Polovina respondentů uvedla, že kromě nového roku, slaví i další vietnamské svátky spojené s lunárním kalendářem. Respondenti, kteří žijí v ČR se svými rodinami, jedí téměř pouze vietnamská jídla. „*Česká jídla jíme taky, ale neumíme je tak uvařit jako Češi. Takže, když si chceme dát české jídlo, tak to jdeme raději do restaurace,*“ uvedl jeden z nich. Vietnamci, kteří žijí sami, jedí častěji i českou kuchyní. Studenti se většinou stravují v univerzitních menzách.

Kromě čtyř, uvedli respondenti, že výše uvedené tradice a zvyky jsou pro ně důležité nebo velmi důležité. „*Tradice jsou pro mě samozřejmost. Nepřemýšlím nad tím, jestli jsou, nebo nejsou důležité, je to prostě součást mého života. Až budu mít děti, taky se budu snažit, aby se tradice pro ně staly samozřejmostí,*“ uvedla jedna z respondentek. Čtyři respondenti uvedli, že k těmto tradicím nemají zvlášť silný vztah³⁵. „*Naše rodina není nijak ortodoxní, ani mi rodiče ve Vietnamu tradice moc nedodrží.*“

Na základě výše uvedených výsledků šetření přesto můžeme říci, že vietnamská kultura (minimálně v oblasti tradičního stravování a úcty k předkům) je běžnou a důležitou součástí života Vietnamců v ČR.

4.2 Vzdělávání Vietnamců na základních školách v Česku

Jedním z významných znaků integrace je vzdělání dětí cizinců a jejich zapojení do kolektivu českých dětí. Jak poznamenává Drbohlav et al. (2004), existují rozdíly v tom, jak se různé etnické komunity učí česky a jak rychle se integrují do české společnosti. Podle něj patří právě mladí Vietnamci mezi nejúspěšnější. Jak poznamenává: „znalost češtiny a stupeň jejich integrace záleží na různých faktorech

³⁵ Přesto, že tito respondenti mají také vietnamské přátele, pracují v rámci majoritního pracovního trhu a hodně přátel mají mezi Čechy, či dalšími cizinci.

jako je: otevřenost nebo uzavřenost komunity, stupeň dodržování původních tradic, lokalizace země původu, množství dřívějších zkušeností s českým prostředím, budoucí plány, přístup VIP's (například ředitel školy) jak z imigrační komunity, tak ve škole“ (Drbohlav et al. 2004 cit. v Drbohlav 2005, s.16).

Tabulka 3: Počet Vietnamců na základních školách v jednotlivých regionech ČR (školní rok 2003 / 2004)

Praha	611
Středočeský	152
Jihočeský	151
Plzeňský	322
Karlovarský	596
Ústecký	495
Liberecký	90
Královéhradecký	86
Pardubický	844
Vysočina	55
Jihomoravský	264
Olomoucký	91
Zlínský	50
Moravskoslezský	229

Zdroj: Interní materiály Ústavu pro informace ve vzdělávání, cit. v Drbohlav 2005

Podle Listiny základních práv a svobod mají také děti cizinců žijící na území ČR nárok na bezplatné základní a středoškolské vzdělání (ČSÚ 2005). Povinná školní docházka je v České republice devět let. Povinnost splnit tuto docházku platí pro všechny – pro Čechy i cizince bez ohledu na jejich pobytový status (Hradečná, Hronková 2003).

Podle statistiky Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV) navštěvovalo ve školním roce 2004/2005³⁶ základní školy v ČR 11 860 dětí cizinců všech národností (ÚIV 2005).

³⁶ V kapitole věnující se vzdělávání dětí cizinců používám jednak veřejně dostupná data Ústavu pro informace ve vzdělávání, jednak data použitá ve studii *Adaptation of Immigrant Children and Youths into Czech Schools and Society: The Experience of Citizens from Former Soviet States and Asians in Prague* (Drbohlav 2005), která nejsou ale volně přístupná. Proto se v kapitole objevují jak údaje za školní rok 2004/2005, tedy nejaktuálnější data, tak i z roku 2003/2004.

Vietnamci tvoří nejpočetnější skupinu žáků základních škol³⁷, tvoří tak téměř třetinu žáků jiné národnosti na českých základních školách v ČR. Čtvrtina ze všech cizinců navštěvujících základní školy je koncentrována v Praze. V hlavním městě převládají před vietnamskými dětmi Rusové.

Největší počet Vietnamců navštěvující základní školy je v Pardubickém kraji. Počet Vietnamců na základních školách v krajích přibližuje tabulka 3.

Jazyková příprava a pomoc vietnamským dětem. Jak někteří autoři (Hradečná, Hronková 2003, s. 1) uvádějí: „Základním problémem, se kterým se děti – cizinci potýkají v momentě nástupu do českých škol, je jejich jazyková vybavenost a schopnost sledovat vyučování v českém jazyce.“ V ohledu jazykové přípravy existují významné rozdíly mezi kategoriemi imigrantů. Zatímco zákon ukládá krajským úřadům povinnost zajistit dětem pocházejícím z Evropské unie zdarma přípravné třídy podporující vstupu do systému základního školství (zahrnující výuku češtiny a základních údajů o České republice) a podporující výuku jazyka a kultury země původu, na cizince ze třetích zemí se tyto výhody nevztahují. Výjimka se vztahuje na oficiálně uznané národnostní menšiny, jim je bezplatné vzdělání poskytováno.

Narozdíle od propracovaných systémů jazykové průpravy (např. ve Francii a ve Švédsku), se český stát, až na výše uvedené výjimky, v podstatě nestará o výuku češtiny pro cizince. Neupravuje ani povinnost základních škol zřídit speciální kurzy českého jazyka pro cizince, kteří češtinu neovládají. Žádný zákon nebo vyhláška, které by upravovaly asistenci s výukou češtiny pro děti cizinců ze třetích zemí, zatím neexistují. Výjimku tvoří děti žadatelů o azyl nebo uznaných uprchlíků (Hradečná, Hronková 2003, Čížinský 2004).

Většina autorů (například Hradečná, Hronková 2003, Čížinský 2004, Drbohlav 2005) se shoduje v tom, že je nutné poskytovat dětem cizinců přípravné jazykové kurzy. V současné době je v některých školách s vyšším počtem cizinců i přes absenci těchto programů jazyková příprava poskytována.

³⁷ Ve školním roce 2004/2005 navštěvovalo základní školu 3482 dětí vietnamské národnosti (ÚIV 2005).

Vzdělávání vietnamských dětí v Praze – Libuši. Podle údajů z MČ Praha – Libuš navštěvuje ve školním roce 2005/2006 pět mateřských škol 28 vietnamských dětí (z celkového počtu 280 dětí). Dvě základní školy na území MČ Praha – Libuš navštěvuje 64 vietnamských dětí (z celkového počtu 482 dětí), většina z nich (55 v únoru 2006), je soustředěno v ZŠ Meteorologická. Škola soustředí více než devět procent vietnamských dětí z celé Prahy. Při přijímání dítěte chce škola vidět u dětí povolení k pobytu. Podle vedení školy má většina vietnamských dětí trvalý pobyt.

V současné době přichází do školy relativně málo (méně než polovina) dětí, které by neuměly vůbec česky, dříve to byly minimálně 2/3. Ty ostatní se na Libuši narodily, nebo tam chodily do školky. Podle experta č.3 bydlí většina žáků ZŠ Meteorologická na Libuši v blízkosti tržnice.

ZŠ Meteorologická 181, jako vůbec první základní škola v České republice, začala s výukou Vietnamců ve školním roce 2001/2002, kdy do školy začalo chodit pět vietnamských dětí. V té době začala škola spolupracovat s českým občanem vietnamského původu Tungem, který působí Sapě. Ten prostřednictvím občanského sdružení Klub Bambus podporoval vzdělávání dětí vietnamského původu – staral se jak o doučování z češtiny, tak i doučování vietnamského jazyka dětí, které se v ČR narodily a vietnamštinu už zapoměly. Od té doby existuje spolupráce mezi Sapou a ZŠ Meteorologická. Ve školním roce 2002/2003 přivedl právě Tung do školy 25 dětí. Počet vietnamských dětí se od té doby neustále zvyšoval. Ve tomto školním roce navštěvuje ZŠ Meteorologická 55 vietnamských dětí.

Spolupráce s Klubem Bambus byla ukončena v roce 2004 po neshodách Tunga s vedením školy. Od té doby se snaží ředitel školy jednat přímo s vedením tržnice Sapa. Do jednání se aktivně zapojuje také Svaz Vietnamských podnikatelů v ČR (dále jen Svaz), jehož zástupci se jednání zúčastní. V současné době funguje institut prostředníka (také ze Svazu), který dochází do školy a snaží se tlumočit případné problémy ve škole vietnamským rodičům. Podle slov experta č.3 je to aktivita prospěšná, ale ne příliš efektivní, neboť změny, které škola požaduje po vietnamských rodičích, se většinou nestanou.

Podobně funguje i finanční podpora školy ze strany tržnice. Přes sliby od vedení tržnice a Svazu čeká škola na podepsání smlouvy, na které se s vietnamskou stranou dohodla před rokem. Škola požadovala finanční příspěvek na výuku češtiny a příspěvek na provoz školy (šlo o částku 100 000 Kč). Dnes proto škola kvůli nedostatku finančních prostředků výuku češtiny pro vietnamské žáky oficiálně nerealizuje. Přesto někteří učitelé ze ZŠ Meteorologická vyučují vietnamské děti soukromě. Škola se snaží financování doučování sehnat také formou grantů³⁸.

Zájem o vzdělávání dětí (formou účasti na pravidelných třídních) schůzkách je podle experta č.3 obecně nižší než u českých rodičů. „*Třídních schůzek se zúčastňuje asi třetina vietnamských rodičů. Na schůzky ale chodí pouze rodiče, kteří umí trochu česky. Většinou to jsou děti rodičů, které se narodily v ČR, mluví a rozumí výborně česky a nejsou s nimi žádné problémy. Ty, které bychom ve škole potřebovali, se o děti tak nestarají*“ (expert č.3).

Vietnamské děti na ZŠ Meteorologická navštěvují divadelní a sportovní kroužky. Děti, které se v ČR narodily mají podle experta č.3 více přátel mezi Čechy než mezi Vietnamci. Naproti tomu děti, které do ČR přijely starší „*se drží spíš vietnamské komunity, mají málo českých kamarádů, nezapojují se do zájmových činností a jsou s nimi daleko větší problémy – např. mají neomluvené hodiny, strhávají k sobě další vietnamské děti, aby do školy nechodily.*

Podle něj se tyto děti také častěji vrací zpět do Vietnamu. „*Velkým problémem je cirkulace dětí: děti přijíždějí i v průběhu školního roku a každý rok cca pětina dětí „zmizí“. Školu o tom samozřejmě nikdy předem neinformují. V některých případech se pak učitelé od jejich spolužáků dozví, kam pravděpodobně odjely. Většinou je to do Vietnamu, do Německa, nebo do jiného města v ČR*“ (expert č.3).

Význam vzdělání pro Vietnamce žijící v Česku. Vietnamští respondenti, kteří mají děti(5), byli dotazováni, zda by chtěli, aby jejich děti vystudovaly vysokou školu. Všichni shodně uvedli, že vzdělání hraje v jejich životě významnou roli a určitě by chtěli, aby jejich děti vystudovaly vysokou školu. Z vyjádření respondentů: „*Pro Vietnamce je vysoká*

³⁸ Škola získala v minulosti na doučování a volnočasové aktivity vietnamských žáků grant od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

škola důležitější než pro Čechy. Ve Vietnamu skoro nejsou odborné střední školy, takže i pro Vietnamce tady maturita nic neznamena. Důležitá je jen vysoká škola – tady i ve Vietnamu³⁹.“

„Můj bratr by chtěl jít studovat Matfyz, ale asi půjde na medicínu, protože to chtějí rodiče. Být lékař, to prostě „něco“ znamená všude, i ve Vietnamu.“

„Dcera chce být malířkou. Je jedno, jakou vysokou školu nakonec půjde studovat, ale na vysokou určitě půjde.“

Obr. 3: Vietnamci jsou na úspěchy svých dětí náležitě hrdí (Foto Roman Pekař)

4.3 Další formy adaptace

Jazykové znalosti. Respondenti sami hodnotili své znalosti mluvené a psané češtiny. Výsledky šetření ukazuje tabulka 7. Z pozorování ale vyplynulo, že se téměř všichni respondenti podceňují. Na základě korespondence i více než hodinového rozhovoru

³⁹ Jak poznamenal jeden z respondentů: „Střední škola ve Vietnamu se dá chápat jako základní škola 3. stupně. Proto se většina žáků 9. třídy rozhodne podat přihlášku na střední školu, ale nezískají z ní žádné odborné vzdělání. Proto je u nás všeobecně známý problém, že ve Vietnamu je nedostatek vyučených pracovníků a přebytek inženýrů.“

usuzují, že jazykové znalosti respondentů jsou cca o stupeň lepší než v odpovědích uváděli.

Tabulka 7: Jazykové znalosti – sebehodnocení (stupnice jako ve škole 1-nejlepší, 5-nejhorší)

známka	1	2	3	4	5
Mluvená čeština (počet respondentů)	2	3	7	0	1
Psaná čeština (počet respondentů)	0	6	5	1	1

Rodinné vztahy. Většina respondentů žije v České republice pouze se svou nukleární rodinou nebo sami. Respondenti uvedli, že zbytek jejich rodiny (matka, otec, sourozenci) žije stále ve Vietnamu. V jednom případě žije respondent v České republice s matkou a svým manželem/manželkou. V dalším případě se matka respondenta vrátila do Vietnamu a respondentův otec žije spolu s dalšími dvěma dětmi v jiném městě v ČR než respondent. Kromě dvou respondentů, uvedli všichni respondenti, že za nimi nikdo z jejich příbuzných nepřišel s cílem se v ČR usadit. Dva respondenti uvedli, že v České republice žijí také jejich teta s rodinou.

Nejvíce respondentů (5) uvedlo, že do Vietnamu jezdí jednou za tři až čtyři roky. Dva respondenti jezdí do Vietnamu jednou za dva roky. Jednou ročně jeden respondent. Jednou za pět let jeden respondent. Dva respondenti uvedli, že od té doby, co přijeli do České republiky, nikdy ve Vietnamu nebyli⁴⁰. Jako hlavní důvod své cesty uvedli respondenti návštěvu příbuzných a rodné země. Ve třech případech byl hlavním důvodem obchod – tito respondenti jezdí do Vietnamu nejčastěji.

Vztahy. Osm respondentů uvedlo, že kromě jejich rodiny je jejich nejlepší přítel/přítelkyně Vietnamec. Pět respondentů uvedlo, že jejich nejlepší přítel je Čech/Češka. Většina respondentů se setkává ve svém volném čase častěji s Vietnamci než Čechy. Respondenti uvedli, že se s Vietnamci setkávají mimo práci velmi často (3), docela často (5), občas (5). S Čechy se setkávají respondenti spíše občas (9). Dva respondenti uvedli, že se s Čechy nesetkávají nikdy a dva uvedli, že se s Čechy mimo práci potkávají docela často.

⁴⁰ V jednom případě má respondentka v České republice azyl, a proto by pro ní cesta do Vietnamu byla velice nebezpečná. Ve druhém případě pobývá respondent v ČR necelý rok.

Diskriminace. Velice znepokojující je, že si většina respondentů stěžuje na diskriminaci ze strany majority. Občas vnímá nepřátelství ze strany Čechů šest respondentů, pět respondentů nepřátelství vnímá, i když ne příliš často. Jeden respondent uvedl, že nepřátelství hodně vnímá, naproti tomu jeden ho příliš nevnímá⁴¹. Deset respondentů ale uvedlo, že se s nimi několikrát zacházelo nespravedlivě, proto, že jsou cizinci. Tři respondenti uvedli, že se to stává velice výjimečně, ale žádný respondent není bez negativní zkušenosti s majoritou!

Čtyři respondenti uvedli, že byli fyzicky napadeni. Jeden dokonce opakovaně. Většina respondentů se ale shodla, že situace se za posledních několik let výrazně zlepšila. Někteří z respondentů si stěžovali na jednání cizinecké policie, kolejní správy (studenti). Podnikatelé, kteří spolupracují s českými firmami, si stěžovali na počáteční přezírání ze strany svého českého partnera. Jeden z respondentů uvedl, že plánuje zaměstnat Čecha, který by za firmu komunikoval s českými firmami. Podle respondenta by to velice zlepšilo podnikatelské příležitosti jeho firmy.

Sociální status a adaptace. Jak uvádí Kocourek (2004, s. 36): „Vietnamské domácnosti v ČR mají většinou vybavené kuchyně a koupelny, disponují televizorem, videopřehrávačem a další elektronikou. Děti mívají k dispozici mnoho moderních hraček. Domácnosti mají ve svých knihovnách vietnamské knihy pro dospělé i pro děti. Často vydávají velkou část svých výdělků za nájemné bytu.“

Většina (9) respondentů vlastní automobil, tři respondenti auto nevlastní a jeden respondent žije v rodině, kde auto je, ale patří jeho rodičům. Většinou jde o středně stará (cca 4-10 let) auta domácí výroby (značky: Škoda Favorit (4), Škoda Fabie, VW Pasat, Mercedes Vitto, Peugeot, Toyota).

Respondenti se příliš nechtěli srovnávat v ohledu majetku s majoritou ani dalšími Vietnamci. Na otázku: „Jak byste popsal svou rodinu ve srovnání s průměrnou českou rodinou?“ odpovědělo pouze sedm respondentů, že jejich rodina ve srovnání s českou není

⁴¹ Také ve světle výzkumů mezi jinými skupinami cizinců v Česku je tento fakt alarmující. Například Drbohlav et. al (1999, s.6) ukazuje na případě šetření mezi ruskými imigranty, že „dvě třetiny respondentů nemají pocit, že by byli diskriminováni kvůli svému původu.“

ani bohatá ani chudá (5), je bohatá (1), je chudá (1). Respondenti ale upozorňovali na to, že náklady vietnamské rodiny v ČR jsou vyšší než náklady rodiny české – platí vedle zájmových kroužků pro děti, například doučování vietnamštiny, pokud nemají trvalý pobyt nebo občanství, platí více peněz na sociálním a zdravotním pojištění. Tři respondenti také uvedli, že finančně podporují své příbuzné ve Vietnamu. Na otázku: „Jak byste popsal ostatní podnikatele z tržnice Sapa ve srovnání s vámi,“ odpovědělo pouze sedm respondentů: „Většina podnikatelů v Sapě disponuje podobným majetkem jako já (4), podnikatelé v Sapě jsou bohatší (3). Ostatní odmítli na otázku odpovědět, nebo uvedli, že neví.

S jedinou výjimkou respondenti uváděli, že jejich ekonomická situace se po příchodu do ČR zlepšila, či značně zlepšila. Zároveň ale upozorňovali na to, že v ČR žijí již velice dlouhou dobu, za kterou se obecně zlepšila ekonomická situace ve Vietnamu, takže se zlepšila i situace jejich příbuzných ve Vietnamu, a proto srovnání s ohledem na velký časový interval není příliš vypovídající. Jeden respondent uvedl, že se jeho situace po příjezdu do ČR zhoršila, neboť ve Vietnamu se o něj starali rodiče zatímco v ČR se o sebe musí starat sám, což je poměrně nákladné.

Budoucnost života v České republice. Necelá polovina respondentů (6) uvedla, že se jim po Vietnamu často stýská, ale svou budoucnost vidí pouze v České republice. Čtyři respondenti naproti tomu počítají s tím, že se na „stará kolena“ do Vietnamu vrátí. Dva mladší respondenti uvedli, že by se v budoucnu chtěli na nějakou dobu vrátit do Vietnamu a pracovat tam. Jeden respondent by se rád vrátil do Vietnamu hned jak to bude možné.

Na otázku, kde konkrétně by chtěli žít za patnáct let, odpovídali respondenti nejčastěji, že by chtěli žít mimo ČR (7). Jako zemi, kde by chtěli žít, uváděli Vietnam (3), USA (1), Afriku (1)⁴², Itálii (1), Francii či Nizozemí (1). Tři respondenti by chtěli žít tam, kde žijí teď a tři nevědí, kde by chtěli za patnáct let žít.

Jak uvádí i další šetření (např. Kocourek 2004), sní Vietnamci v Česku často o návratu do Vietnamu, bez ohledu na to, jak dlouho v Česku žijí. Jeden a půltá či druhá generace však svou budoucnost vidí spíše v České republice a do Vietnamu se již vrátit nechtějí.

⁴² Respondent se chce věnovat humanitární pomoci v některé z rozvojových zemí.

5. ETNICKÁ EKONOMIKA

Hlavním cílem mé práce je sledovat, jak se vietnamská komunita realizuje ve sféře etnické ekonomiky (více viz Slovník pojmů). Někteří autoři (např. Light 2000) definují několik znaků typických pro fungování etnické ekonomiky. Mezi ně patří:

- 1) Počet podnikatelů převyšuje počet pracovníků v pozici zaměstnanců.
- 2) Na význam a postavení etnické ekonomiky vůči majoritní ekonomice má vliv její velikost.
- 3) Rodina hraje v etnické ekonomice významnou roli prostředníka a etnické skupiny se liší v uspořádání rodiny.
- 4) Různé skupiny imigrantů zdůrazňují rozdílné normy a standardy s ohledem na to, jak by se členové rodiny měli podílet na ekonomickém životě a obsazovat specifické ekonomické role a zodpovědnosti.
- 5) Mezigenerační vztahy jsou důležitým elementem v etnické ekonomice.
- 6) Etnická ekonomika poskytuje příslušné etnické komunitě výhody (a zároveň závazky) ve formě poskytování pracovních míst nebo jejich vytváření prostřednictvím podnikání.

Výše uvedenými znaky etnické ekonomiky se budu ve své práci dále zabývat – jak ve světovém kontextu v diskusi s příslušnou literaturou, tak na případě vietnamské komunity v Praze – Libuši.

Na význam a postavení etnické ekonomiky má vliv její velikost. Lze předpokládat, že vzhledem k tomu, že Vietnamci tvoří třetí nejpočetnější komunitu cizinců v Česku, bude také jejich působení v rámci etnické ekonomiky významné. Jak jsem již uvedla výše, roli hraje také jejich prostorová koncentrace – tedy jeden z předpokladů pro vznik etnické ekonomické enklávy.

Ve své práci se budu zabývat jak problematikou etnické ekonomiky vietnamské komunity, (především ve vztahu etnická ekonomika a rodina a etnická ekonomika a okolí), tak i etnickou ekonomickou enklávou v Sapě.

5.1 Podnikatelé versus zaměstnanci v etnické ekonomice.

Nerovnoměrnost mezi počtem podnikatelů a jejich zaměstnanců se sice liší skupinu od skupiny, celkově ale můžeme říct, že je u každé etnické ekonomiky podstatná⁴³. Ukazuje se, že etnické firmy jsou obecně menší než firmy, které vlastní příslušníci majority.

Jedním z důsledků je, že etnické firmy zaměstnávají daleko méně lidí. Tento poznatek je důležitý ze dvou důvodů: Za prvé, výzkumy v rámci etnické ekonomiky se věnují většinou platům zaměstnanců z etnických menšin jak v rámci etnické ekonomiky tak v rámci majoritního pracovního trhu. Většinou ale ignorují příjem osob podnikatelů patřících k určitému etniku, přestože přispívají k příjmům státu, bohatství jednotlivců a zaměstnanosti (Light 2000).

Pokud se na tento fakt podíváme z hlediska sociální stratifikace, je velký rozdíl, pokud 100 lidí – příslušníků jednoho etnika – tvoří 99 osob podnikatelů a jeden člověk v postavení zaměstnance nebo 99 zaměstnanců a jeden zaměstnavatel. V prvním případě se jedná o ekonomiku založenou na velice malých firmách, ve kterých jejich majitelé pracují pouze „na sebe“. Ve druhém případě zaměstnává majitel – manažer 99 dalších lidí. V obou případech jsou tyto etnické ekonomiky tvořeny 100 lidmi, ale jsou v mnoha důležitých ohledech kvalitativně odlišné. Jak poukazuje Light (2000, s. 37): „většina etnických ekonomik tíhne k tomu, chovat se jako rovnostářské enklávy složené z drobných podnikatelů“.

Na příkladu firem vlastněných Íránci žijícími v Los Angeles ukazuje Light (Light a kol. 1994 cit. v Light 2000), že je obvyklé, že se v rámci etnické ekonomiky zpočátku vyskytují etnicky homogenní firmy. Přesto ale etnické firmy časem nemusí být, a často nejsou, složeny pouze z jednoho etnika. Jádrem etnické firmy zůstává většinou homogenní, ale jak se firma zvětšuje, stává se sama jako celek méně homogenní. Pracovníci nejbližší vlastníkově firmy jsou často příslušníci jeho rodiny.

Jak poukazují někteří autoři na příkladě Vietnamců žijících ve střední a východní Evropě, převažuje zde počet Vietnamců – podnikatelů výrazně počet Vietnamců – zaměstnanců. Na

⁴³ Light (2000) uvádí příklad Íránců žijících ve Spojených státech, kdy Íránci – podnikatelé desetkrát převyšují počet Íránců v pozici zaměstnanců.

Slovensku podniká 67 % ze všech Vietnamců (Williams and Baláz 2005), v případě „polských“ Vietnamců je poměr ještě vyšší: 77 % Vietnamců žijících v Polsku se věnuje podnikání (Halik 2000). Ve více vyspělých ekonomikách, na rozdíl od toho, pracují Vietnamci v různých sektorech podnikání (podle sektoru i velikosti firmy) i zaměstnání (Wong a Ng 2002 cit. v Light 2000).

Situace v České republice. Podobně jako ve Spojených státech můžeme zaznamenat také v případě Vietnamců žijících v České republice extrémní nepoměr mezi podnikateli a jejich zaměstnanci. Na konci roku 2004 pracovalo v České republice 22 229 Vietnamců, 19 486 z nich (tj. téměř 88 % ze všech pracujících Vietnamců) s platným živnostenským oprávněním⁴⁴ a pouze 183 v postavení zaměstnanců. Tento extrémní nepoměr převyšují v ČR pouze občané Tunisu (92 % s platným živnostenským oprávněním ze všech pracujících) (ČSÚ 2005).

Počet Vietnamců pracujících na základě živnostenského oprávnění se v posledních letech zvyšuje (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Počet Vietnamců s platným živnostenským oprávněním v letech 1998-2004

Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet Vietnamců s platným živnostenským oprávněním	15 454	18 938	19 307	20 403	20 081	20 964	22 046

Zdroj: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR 2005

Počty Vietnamců s platným živnostenským oprávněním kopírují počty podnikatelů – cizinců – celkově. Jejich počet se také rok od roku zvyšoval. V roce 1998 došlo k prvnímu poklesu těchto podnikatelů, a to pravděpodobně v návaznosti na novelu živnostenského zákona, která vyšla ve Sbírce zákonů pod č. 286 v roce 1995. Tento předpis zpřísnil pro podnikatele pravidla ohledně předkládání zákonem stanovených dokladů. K druhému poklesu počtu podnikatelů – cizinců (tedy i podnikatelů – Vietnamců) došlo po roce 2001 opět na základě rozsáhlé novely živnostenského zákona, která vyšla ve Sbírce zákonů pod č. 356 v roce 1999. Tímto předpisem a zákonem č. 326/1990 Sb., o pobytu cizinců na

⁴⁴ Podle zákona č. 455/91 Sb., o živnostenském podnikání, (živnostenský zákon) ve znění pozdějších předpisů, mohou na území České republiky podnikat i cizinci stejně jako občané ČR, pokud splní určité podmínky dané tímto zákonem a souvisejícími předpisy.

území České republiky, se zpřísnily podmínky pro získání dlouhodobého víza za účelem podnikání. Vzhledem k tomu začaly živnostenské úřady cizince, kteří nepředložili povinné doklady, postupně vyřazovat z evidence živnostenského podnikání.

Tato zpřísnění se odrazila v poklesu počtu podnikatelů – cizinců v roce 1998 a v roce 2002. Od roku 2003 se však již reálně projevil relativně vysoký nárůst počtu těchto osob (ČSÚ 2005). Obecně tedy můžeme poznamenat, že tento fakt je způsoben českou legislativou, která téměř znemožňuje cizincům získat povolení k pobytu na základě zaměstnaneckého poměru, ve srovnání s nižší byrokracií pro získání povolení k pobytu za účelem podnikání⁴⁵. Jak ukazuje tabulka 5, je situace v případě majority poměr mezi podnikateli a jejich zaměstnanci téměř opačný než v případě Vietnamců žijících v ČR.

Tabulka 5: Počet pracujících v hlavním zaměstnání ve 4.Q. 2005, v procentech

	v procentech
Zaměstnanci včetně členů produkčních družstev	84,2
Podnikatelé včetně pomáhajících rodinných příslušníků	15,8
Celkem	100

Zdroj: Český statistický úřad 2006

Ať jsou tedy důvody pro vznik této situace jakékoli, nemůžeme příjmy Vietnamců a jejich vliv na majoritní ekonomiku přehlížet, protože počet vietnamských podnikatelů žijících v ČR desetkrát převyšuje počet Vietnamců v postavení zaměstnanců. Výzkum ekonomického přínosu Vietnamců – podnikatelů – pro českou majoritní ekonomiku ve větším měřítku v ČR zatím neproběhl⁴⁶.

Ekonomická aktivita sledovaného vzorku Vietnamců. Většina z vietnamských respondentů se věnuje samostatnému podnikání nebo zaměstnávají další zaměstnance (2). Dva respondenti studují vysokou školu a pouze příležitostně si přivydělávají na brigádách.

⁴⁵ Ke získání povolení k pobytu za účelem zaměstnání, musí cizinec předložit na příslušném zastupitelském úřadě ČR v zahraničí mimo jiné pracovní povolení vydané úřadem práce v ČR. O vízum za účelem podnikání není takové povolení vydané úřadem v ČR potřeba.

⁴⁶ Jedním z důvodů je absence dat v této oblasti, neboť české úřady nerozlišují příjmy z daní od podnikatelů, kteří mají nebo nemají české občanství.

Pouze dva respondenti jsou zaměstnaní. Dva respondenti mají studijní vízum a v práci vykonávají načerno.

Se dvěma výjimkami⁴⁷ se žádný z respondentů nevěnuje svému původnímu zaměstnání či oboru, který vystudoval. Jako důvod, proč se svému původnímu zaměstnání nevěnují, většinou uvedli, že se jim nepodařilo v oboru najít práci. Důvodem podle nich byla jak nedostatečná znalost češtiny, tak i diskriminace vůči cizincům při hledání zaměstnání.

Výběr spolupracovníků a partnerů. Polovina ekonomicky aktivních respondentů spolupracuje převážně s Vietnamci, ale mezi jejich partnery a spolupracovníky jsou zastoupeni i Češi. Dva respondenti spolupracují pouze s Čechy. Další dva převážně s Čechy a pouze příležitostně s Vietnamci. Vzhledem ke specifickému složení respondentů⁴⁸ ale nelze tyto závěry příliš zobecnit. Jak uvedli někteří z respondentů, je jejich postavení v rámci komunity značně specifické a ostatní podnikatelé, ze Sapy pracují, spolupracují převážně s Vietnamci a v omezené míře i s Čechy.

Dva respondenti zaměstnávali další pracovníky – v jednom případě (programátorská firma) to byli z poloviny Vietnamci a z poloviny Češi a další cizinci, celkem se jednalo o 20 lidí, ve druhém případě šlo pouze o firmu se dvěma zaměstnanci – Čechy. Ve větších firmách pracovali čtyři respondenti (i když všichni nebyli oficiálně zaměstnaní) – jeden pracuje ve středně velké (50 zaměstnanců) mezinárodní firmě, další dva v rodinné firmě (s celkem 13 zaměstnanci), ve které pracují pouze Vietnamci a jeden ve vlastní firmě s dvaceti zaměstnanci. Ostatní respondenti pracují pouze sami.

Přesto, že z hlediska mediálních stereotypů i na základě pohledu na většinu podnikatelů v Sapě bychom mohli přijmout tvrzení Vietnamec = stánkař. Jak naznačuje složení respondentů, jejich vyjádření i další výzkumy (např. Williams a Baláž 2005) je možné, že oblast podnikání Vietnamců v Česku se může měnit.

Několik vietnamských respondentů uvedlo, že Česká republika v poslední době ztrácí svou atraktivitu pro nově přicházející Vietnamce. Jako hlavní důvody uváděli konkurenci

⁴⁷ Respondent, který pracoval ve Vietnamu jako učitel na vysoké škole se věnuje vzdělávání vietnamských dětí v Sapě. Další respondent vystudoval informatiku a pracuje jako programátor.

⁴⁸ Vzhledem k uzavřenosti a jazykové bariéře se do výzkumu dostali převážně Vietnamci, kteří v ČR žijí více než deset let a své zkušenosti s životem v ČR často mohou využít k tomu, že se zapojují do majoritního pracovního trhu. V ČR často vystudovali a jejich známosti s Čechy jim umožňují, aby si snáze vybírali spolupracovníky a partnery z řad majority.

hypermarketů a rostoucí koupěschopnost majority a tím i přesun zájmu kupujících k dražšímu značkovému zboží. Tento posun potvrdil i expert č. 2, podle kterého se takovými „ideálními zeměmi“ pro podnikání Vietnamců stávají Itálie a Francie. Specifickou situaci podnikání Vietnamců ve střední a východní Evropě v 90. letech popisuje výstižně Williams a Baláž (2005, s. 6): „vietnamští obchodníci využívali svůj lidský kapitál, etnické sítě a rodinnou (komunitní) solidaritu, pomocí kterých vyvinuli ochodní aktivity, které zaplnily určitou obchodní mezeru na Slovensku na začátku transformace. Těžili z podmínek, ve kterých se nacházela slovenská ekonomika po roce 1989 Tento model však vychází z příležitostí, které byly na Slovensku na počátku 90. a zároveň vietnamští obchodníci čelí konkurenci.“

5.2 Postavení rodiny v etnické ekonomice – diskuse s literaturou a srovnání se stavem v České republice

Rodina hraje v etnické ekonomice významnou roli prostředníka mezi komunitou a jednotlivými členy. Podobně jako etnické vztahy, jsou také rodinné a genderové vazby založeny na loajalitě, důvěrné známosti, společném osudu a spřízněných vazbách (Light 2000). Rodina patří mezi základní jednotky sociálního života. Pokud se zabýváme rodinou v kontextu etnického ekonomického života, musíme se zabývat třemi souvisejícími tématy: specifickými právy, povinnostmi a závazky pro muže a ženy; rodinou jako jednotkou kolektivního jednání, socializace, kolektivní spotřeby a produkce a také tématem mezigeneračních vztahů v rodině.

Systematický výzkum ekonomického rozměru v etnické rodině je zatím poměrně malý. „Ačkoli bylo v poslední době publikováno poměrně velké množství textů o problematice etnických rodin, nabízejí tyto výzkumy velice málo informací o specifickém ekonomickém postavení a vzorcích jednání spojeném s různými ekonomickými rodinami (Light 2000, s. 259)“. Důsledkem toho je, že uplatňování významu genderu a rodiny v etnickém životě je podceňováno na úkor vlivu kultury na ekonomické chování určité skupiny. Mnoho výzkumů také ne příliš správně tvrdí, že především kultura předurčuje lidské chování. Někteří vědci se ale přiklání spíše k tomu, že kultura a etnické tradice jsou dosti tvárné,

takže umožňují skupinám kreativně vyvinout odlišné formy fungování, pokud se potřebují vyrovnat s odlišnými okolnostmi.

Pyong-Gap Min (1998 cit. v Light 2000) uvádí příklad ekonomického chování korejských žen. Velice malé procento z nich chodí v Koreji do práce, ale jejich zaměstnanost ve Spojených státech je poměrně vysoká. Aforismus „hodnoty korejské rodiny“ nestačí pro vysvětlení tak dramatické transformace v rodinném chování. Místo toho se musíme zabývat významem skupinové zkušenosti a adaptability v tváři v tvář kontextuálním výzvam. Jak poukazuje Fernández-Kelly a Garía (1990 cit. v Light 2000), pokud vykazují rodiny dvou rozdílných etnických skupin určité podobnosti, pravděpodobně budou v dalších dimenzích odlišné.

Rodina ovlivňuje etnickou ekonomiku v mnoha ohledech, které někteří autoři (například Light 2000) dělí na: makroúroveň (oblast sociodemografických podmínek), mezoúroveň (skupinového chování zahrnující rodinné ekonomické strategie) a mikroteritorium vzájemných vztahů rodin a jednotlivců.

5.2.1 Skupiny imigrantů se liší v uspořádání rodiny (makroúroveň)

Etnický ekonomický život je poznamenán skupinovými demografickými charakteristikami. Různé skupiny imigrantů se liší v zastoupení mužů a žen v cílové zemi. Důsledkem toho různá etnika tvoří rozdílně rodiny, rozdílně se žení a vdávají, rozdílně se ekonomicky adaptují. Liší se také v porodnosti, velikosti domácnosti, počtu rozvodů a sňatků. Některé skupiny jsou mladé, jiné starší. Složení rodiny a domácnosti na druhou stranu také ovlivňuje ekonomiku. Gold (1988) uvádí příklad rodin sovětských Židů a Kubánců žijících ve Spojených státech, kdy pohromadě žijí tři generace, ale v rodině je málo dětí. Přítomnost prarodičů (kteří se mohou starat o děti) umožňuje rodině ušetřit velké prostředky za péči a výchovu dětí. Ty však kvůli své izolovanosti od majority mohou v rámci vzdělávacího systému ztratit⁴⁹. Rodiny imigrantů vykazují jiné sociální a ekonomické chování než individuální migranti. Například individuální migranti budou s vyšší pravděpodobností posílat domů remittance a budou méně tíhnout k tomu se v zemi usadit než celé rodiny imigrantů (Gabaccia 1994).

⁴⁹ Coleman (1988 cit. v Light 2000, s. 134) ale poukazuje na to, „že děti z rodin postrádající takový sociální kapitál mohou mít při vzdělávání větší problémy“.

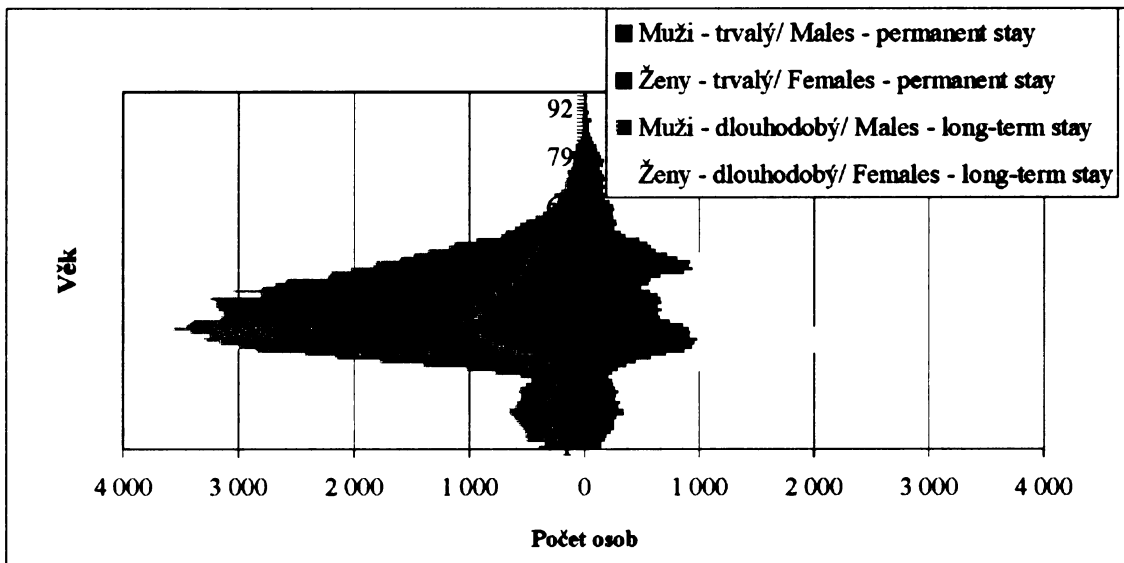
Postavení rodiny v etnické ekonomice Vietnamců v České republice. Studium postavení rodiny v rámci etnické ekonomiky stojí v České republice zatím mimo zájem vědců. Podobný výzkum zatím v Česku neproběhl v případě žádné etnické a (či) imigrační skupiny. Podobně jako například Korejci ve Spojených státech či Vietnamci na Slovensku a v Polsku, vykazují Vietnamci žijící v Česku⁵⁰ vysokou míru podnikání. Otázkou je, jaké hlavní důvody je k tomu vedou. Je pravděpodobné, že kvůli nedostatečným jazykovým znalostem a rasové diskriminaci není většina Vietnamců schopná najít v Česku profesionální zařazení, které by odpovídalo jejich dosaženému vzdělání. Místo špatně placené pomocné práce se proto mnoho z nich rozhodne pro založení malé rodinné firmy, ve které pracují oba manželé.

U některých komunit je pracovní nasazení žen v cílové zemi velice odlišné od jejich zaměstnanosti v zemi původu. V případě Vietnamců je však zapojení žen do podnikání vysoké také ve Vietnamu. Přestože ženy tam kvůli společenským konvencím většinou podniky formálně nevlastní, jsou to často ony, které rodinnou firmu de facto vedou. Přesto, že někteří autoři naznačují velký význam zapojení dětí do rodinného podnikání, byla tomuto tématu věnována zatím malá pozornost, jak celosvětově, tak v České republice.

Také různé skupiny imigrantů žijící v České republice se liší v poměru zastoupení mužů a žen a také v jejich zapojení do etnické ekonomiky. Rozdílné skupiny cizinců v Česku zakládají rozdílně rodiny, mají rozdílný počet dětí (nebo vůbec žádné), rozdílně se ekonomicky adaptují. Věková struktura cizinců pobývajících v ČR déle než jeden rok se podstatně liší od věkové struktury populace ČR (jak ukazují grafy 1 a 2), což lze vysvětlit hlavně ekonomickým pozadím příchodu cizinců do ČR (cesta za výdělkem).

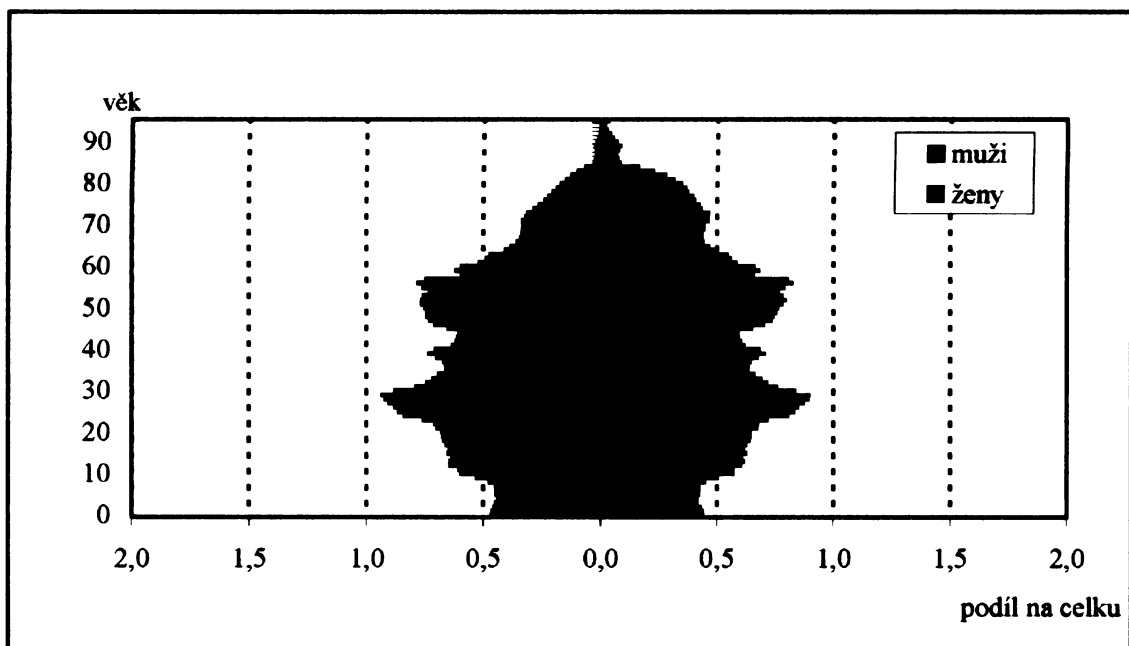
⁵⁰ Po imigrantech z Tunisu vykazují Vietnamci největší disparitaci mezi zaměstnanými a podnikateli (MPSV ČR-SSZ 2005).

Graf 1: Věková struktura dlouhodobě usazených cizinců – k 31.12.2003

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, ČSÚ

Graf 2: Věková struktura občanů ČR; poměr jednotlivých věkových skupin k celkovému počtu občanů, k 31.12.2003

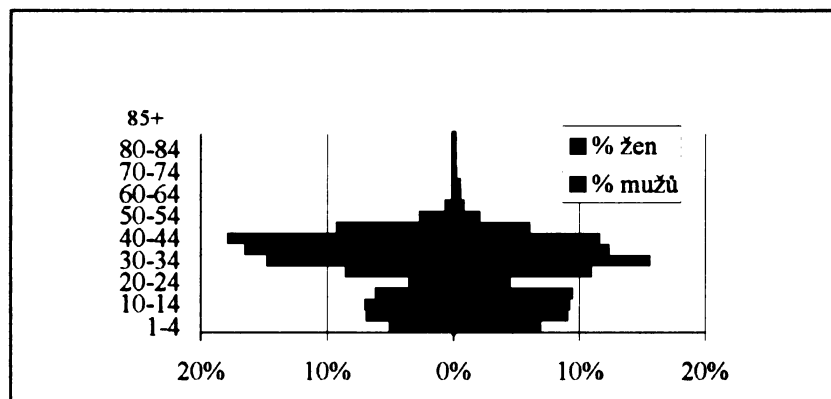

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, ČSÚ

Silně zastoupeny jsou hlavně věkové skupiny v mladším produktivním věku (20-39 let), a to zvláště u mužů. Naopak velmi malé podíly v porovnání se strukturou populace ČR lze

nalézt u dětí a osob v poproduktivním věku (ČSÚ 2006). To však neplatí pro všechny imigrační skupiny. Jak ukazuje graf 3, právě vietnamská komunita se tomuto schématu vymyká.

Graf 3: Věková struktura občanů Vietnamu s délkou pobytu nad 1 rok (k 31.12.2003)

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR

Tabulka 6 ukazuje důležitou informaci o procentu dětí a mládeže z vybraných skupin cizinců podle jednotlivých věkových kategorií. Tato čísla ukazují, které skupiny cizinců využívají český vzdělávací systém.

Tabulka 6: Procento cizinců s trvalým pobytem, či vízem nad 90 dní podle národnosti a věkové skupiny, k 31.12. 2004

země původu	věk 1-14	věk 15-19	věk 20-24
Ukrajina	6,4	3,0	11,0
Slovensko	4,7	2,7	17,4
Vietnam	23,1	9,9	6,2
Polsko	1,9	1,4	3,4
Rusko	13,3	8,9	7,4
Německo	4,0	1,7	1,8
Bulharsko	6,2	3,3	5,2
Moldávie	6,0	4,9	17,0
Spojené státy americké	7,7	3,6	10,7
Srbsko a Černá hora	11,8	3,9	5,6

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR

Fakt, že některé skupiny ekonomických migrantů (především Vietnamci, ale také Rusové) s sebou mají své děti, znamená, že mohou více než jiné skupiny cizinců plánovat trvale se usadit v České republice (Drbohlav 2005).

Změny v maloobchodním prostředí ve střední Evropě. Mezi makroúroveň můžeme zařadit také změny v chování spotřebitelů. Jak poukazují Williams a Baláž (2005), jsou tyto změny spojeny s ekonomickou globalizací. Jak poukazuje na případě vietnamských obchodníků na Slovensku, omezování jejich podnikání je spojeno s rostoucím zapojením Slovenska do mezinárodního obchodu a dostupnost širokého spektra kvalitního zboží od z oficiálních, domácích, soukromých maloobchodníků. Nadnárodní řetězce jako například Tesco snížily ceny v maloobchodě a tím se přiblížily k cenám, které nabízeli neformální obchodníci. Nadnárodní kapitál ale disponuje dalšími výhodami, nejenom v oblasti kvality. Disponují lepšími prodejními systémy, takže jsou schopni nabídnout servisní služby, záruky, finanční servis (např. splátky, pojištění). Podle Williamsa a Baláže (2005) to byly rozhodující okolnosti v boji o podíl na trhu na sofistikovanějších trzích. Ve své práci citují i jednoho z vietnamských obchodníků na Slovensku Luena van Pao: „*Lidé ve Vietnamu si pořád myslí, že v Evropě je všechno jednodušší a lepší. Ale bohatí Vietnamci by nešli do Evropy prodávat zboží na tržišti. Přišel čas hypermarketů. Ty převzaly velkou část našich zákazníků*“ (Williams a Baláž 2005, s. 7).

Williams a Baláž upozorňují také na rostoucí konkurenci pro vietnamské podnikatele ze strany čínských obchodníků, kteří se ve střední a východní Evropě začali do oficiálního i nelegálního obchodu zapojovat ve druhé polovině 90. let.

5.2.2 Skupinové chování v kontextu rodiny (mezoúroveň)

Ekonomické chování (podnikání, hledání zaměstnání, vytváření vzorců chování a kulturních inovací) určité imigrační či (a) etnické skupiny je utvářeno interakcí mezi etnickými či (a) imigračními rodinami a širší společností a ekonomikou.

Rodinné chování a strategie. Různé skupiny imigrantů zdůrazňují rozdílné normy a standardy s ohledem na to, jak by se jejich členové měli podílet na ekonomickém životě a obsazovat specifické ekonomické role a zodpovědnosti. Například někteří autoři (Wrigley 1997, Gabaccia 1994 cit. v Light 2000) poukazují na základě svých výzkumů na

to, že Irky, Skandinávky, Východoevropanky, Středoameričanky a Afroameričanky pracují doma více než jiná etnika. Proti tomu stojí opačný vzorec chování, který někteří autoři (Glazer a Moynihan 1963, Gold 1992, Song 1997 cit. v Light 2000) připisují zejména ortodoxním Židům, Vietnamcům v USA či Číňanům ve Velké Británii. V těchto etnikách se ženy alespoň částečně věnují podnikání. Na poměrně vysoký počet podnikajících žen poukazuje i Grzymala-Kazłowska (2002) v případě Vietnamců žijících v Polsku.

Jak uvádí Light (2000), jsou země a region původu a čas strávený v imigrační zemi významnými faktory ve formování toho, jaké pozice jsou ženy z příslušného etnika ochotné akceptovat. Ženy srovnávají své pracovní vyhlídky s předchozími pracovními zkušenostmi.

Kulturní předpoklady se ale vždy mohou upravit a přizpůsobit. Rodina si tak často může vytvořit pragmatický přístup k práci žen. Takže pokud rodina potřebuje finanční prostředky a kompenzace za práci je odpovídající, pracují ženy mimo domov. Pokud je ale odměna za práci příliš nízká, nebo je nezbytná jejich podpora doma, zůstávají ženy mimo pracovní trh a věnují se domácnosti. Například korejská komunita v USA provozuje většinou takové podnikání, které je založeno na práci celé rodiny. Na rozdíl od nich např. Filipínci ve Spojených státech vykazují vysoký stupeň ne samostatného podnikání, ale zaměstnanosti mezi ženami (Kasinitz a Vickerman 1995).

Jako vysvětlení uvádí Light (2000), že Korejci jednak neumí dobře anglicky a také z důvodu diskriminace mají špatné zkušenosti s hledáním dobře placeného zaměstnání v USA. Velká část z nich bere podnikání jako relativně výhodnou alternativu. Naproti tomu Bangladéšané či Filipínci mluví daleko lépe anglicky a jsou schopni najít ve Spojených státech uspokojující zaměstnání ve službách (Kasinitz a Vickerman 1995, Ong a Azores 1994, Portes a Rumbaut 1996, Berkan 1996 cit. v Light 2000). Gold a Philips (1996 cit. v Light 2000) poukazují na specifický případ Izraelců, kteří ačkoli mluví anglicky většinou velice dobře, vykazují stejný počet podnikatelů jako Korejci, ale nezávisí tak na pracovním nasazení celé rodiny. Muži se často věnují podnikání, zatímco ženy se živí jako učitelky angličtiny v židovských institucích, kde je vyžadována také jejich znalost hebrejštiny.

Rodiny a podnikání. Velký počet výzkumů popisuje, jak etnické rodiny využívají své společné zdroje a tradice a provozují malé podnikání. Mezi výhodami, které tyto rodinné firmy nabízejí, uvádí Wong (1998): jednoduché zaškolení členů rodiny do podnikání, možnost rodin kontrolovat tok informací, případně obchodních tajemství, významná je také odhodlanost členů rodiny pracovat dlouho přes čas a možnost najít prostřednictvím širší rodiny další pracovníky. Rodinné firmy jsou flexibilní, takže jsou schopné fungovat v silné konkurenci, na sezónním a proměnlivém trhu, jako je prodej textilu či pohostinství, tedy v sektorech, ve kterých se imigranti a (či) další etnické skupiny často realizují. Min (1988 cit. v Light 2000) uvádí příklad korejských imigrantů ve Spojených státech, kteří vykazují nejvyšší míru podnikání v rámci etnik žijících v USA. Korejští muži pracovali v zemi původu často jako úředníci (v tzv. white collar positions), ale kvůli nedostatečným jazykovým znalostem a rasové diskriminaci nejsou schopni najít v nové zemi odpovídající profesionální zařazení. Místo špatně placené pomocné práce si proto mnoho z nich vybírá samostatné podnikání. Většinou jde o malou rodinnou firmu, ve které pracují muž i jeho žena, a velice často jim pomáhají jejich děti.

Zapojení žen do etnické ekonomiky. Jak už bylo uvedeno dříve, je u některých komunit (například Korejců) pracovní nasazení žen velice odlišné od jejich zaměstnanosti v zemi původu. Min (1988 cit. v Light 2000, s. 144) uvádí „tři hlavní důvody pro vznik této skutečnosti: 1) zejména mezi podnikateli je nezbytné jejich zapojení na trh práce, tak aby rodina ekonomicky přežila, 2) vyšší mzdy za práci v cílové zemi a 3) ovlivnění euroamerickým pohledem na emancipaci žen.“

Výhody z dvojí kariéry v rodině pro ekonomickou mobilitu a význam korejských žen pro rodinu imigrantů, vedlo mnoho korejských imigrantů ke změně tradičního pohledu na muže jako jediného živitele rodiny.

Jak ale výzkumy dále ukazují, přesto, že ženy na sebe převzaly odpovědnost za vydělávání peněz, nezapojili se jejich manželé do domácích prací, jako je vaření, uklízení a výchova dětí⁵¹. Tato dvojí role vede často ke sporům v rodinách imigrantů (podobně jako v mnoha rodinách příslušníků majority).

⁵¹ Jako ilustrativní příklad si Blumberg (1991 cit. v Light 2000) vybral opět korejské imigranty ve Spojených státech.

Děti v rodinném podnikání. Přesto, že někteří autoři naznačují velký význam zapojení dětí do rodinného podnikání, byla tomuto tématu věnována zatím malá pozornost. K tématu významně přispěla především práce Miri Song (1997) o čínských dětech vyrůstajících v tzv. take-away restauracích v Británii. Song zjistila, že tyto děti jsou poznamenány rozporuplnými pocity: na jedné straně v sobě cítí loajalitu, etnickou identifikaci ke své skupině, na druhou stranu jim vadí pracovní povinnosti, nedostatek svobody a to, že jsou nucené pracovat v nepřátelském prostředí, kde jsou často terčem rasistických poznámek. Velice málo dětí dostávalo za svou práci plat, ale rodina platila náklady spojené s jejich vzděláním. Tento vzorec práce může být přenesen do rodinných a etnických norem a může přetrvat v ekonomickém působení etnika po generace (Miri Song 1997).

Zapojení partnerů do podnikání v případě Vietnamců žijících v ČR. V různých etnických a (nebo) imigračních skupinách v ČR se liší zapojení žen na trhu práce. Otázkou je, zda můžeme najít podobnost v zapojení žen do ekonomiky v případě vietnamských imigračních a (nebo) etnických komunit v různých částech světa (např. USA, západní Evropa) a v České republice.

Jak ukazuje statistika, je v případě Vietnamců v České republice situace jiná než v případě Vietnamců ve Spojených státech (tam je více žen-podnikatelek než mužů-podnikatelů). V ČR se podnikání věnují čtyři pětiny všech ekonomicky aktivních Vietnamců⁵². Jsou tak ekonomicky aktivnější než Vietnamky. Také v případě práce v pozici zaměstnanců převyšuje počet zaměstnaných mužů počet zaměstnaných žen⁵³. Vybraný vzorek respondentů nepotvrdil hypotézu, že Vietnamci v ČR zakládají malé rodinné firmy, ve kterých pracují oba manželé, případně i další příbuzní. Pouze v jednom případě pracovala manželka ve firmě jako její manžel. Respondent uvedl, že se v rámci možností podílí na podnikání celá rodina⁵⁴. Respondenti však shodně uváděli, že práce v malé rodinné firmě je pro Vietnamce žijící v ČR typická. Zejména v Sapě jsou podle nich stovky takových firem. „*Když nemáte v Sapě příbuzné, tak je velice těžké tam sehnat práci. Mně o práci řekl jeden známý. Jeho rodiče mají velkou firmu a sháněli další lidi. Už u nich pracovalo*

⁵² Na konci roku 2004 mělo platné živnostenské oprávnění 14 846 Vietnamců. Muži tvořili 65,7 % ze všech vietnamských podnikatelů (MPO ČR 2005). Je nutné samozřejmě poznamenat, že muži tvoří 57,2 % z vietnamské komunity v ČR.

⁵³ 183 Vietnamců v postavení zaměstnanců, bylo 109 mužů a 74 žen. (MPSV ČR-SSZ 2005).

⁵⁴ Jde o výuku vietnamských dětí v areálu Sapy.

deset jejich příbuzných, a další už za nimi nechtěli přijet z Vietnamu, tak teprve potom mi tu práci nabídli,“ uvedla respondentka.

Vysoké zaměstnanosti žen se přizpůsobují i služby, které nabízí Sapa. Nově otevřená školka má otevřeno od 9:00 do 19:00, takže umožňuje ženám intenzivně pracovat. Jak navíc uvedla jedna z respondentek: *„Zatím jsou ve školce děti starší než jeden rok. Hodně žen, které pracují v Sapě, ale chtějí, aby školka přijímala ještě mladší děti, tak, aby se po porodu mohly vrátit co nejdříve k podnikání.“*

Jak ale ukazuje šetření, je postoj k výchově dětí individuální, neboť dva respondenti uvedli, že jejich ženy s nimi zpočátku podnikaly, ale po narození dětí zůstaly doma a starají se o výchovu dětí a chod domácnosti. *„Chci, aby žena šla zase pracovat, až budou děti větší. Ne kvůli penězům, ale hlavně, aby měla co dělat, aby jí to bavilo. Ted' se ale musí starat o děti“*

Generační efekt v etnické ekonomice. Mezigenerační vztahy jsou dalším důležitým elementem v etnické ekonomice. Děti jsou v mnoha rodinách hlavním důvodem pro zapojení rodičů do etnické ekonomiky. Na základě rozhodnutí dětí pokračovat v podnikání, rodinné firmy pokračují nebo končí. Členové rodiny učí děti podnikatelským dovednostem a seznamují je se svými obchodními partnery.

Jak ale uvádí Goldscheider a Kobrin (1997 cit. v Light 2000, s. 153) „s každou další generací se objevuje více konfliktů v rámci rodinného podnikání a snižuje se zapojení do podnikání“. Podobně také děti často odmítají ekonomické aktivity, které jim vybrali jejich rodiče v rámci etnické ekonomiky.

Jak ale někteří autoři uvádějí (například Rubin 1994, Min 1998, Gold 1995 cit. v Light 2000) nemusí být mezigenerační konflikt jediným důvodem proto, že děti nevyplňují mezery na trhu práce, které zaplňovali jejich rodiče. Dalším důvodem často mohou být právě rodiče, kteří si často uvědomují, že jejich práce není nijak ideální, a snaží se proto své děti odradit od toho, aby pokračovaly v jejich podnikání. Místo toho podporují jejich vzdělání a cestu za jinou kariérou.

Zapojení vietnamských dětí v Česku do podnikání jejich rodičů. Jak naznačuje vlastní šetření, ale i některé další výzkumy (například Uherek 2003, Drbohlav 2005, Tylová

2005), podporují vietnamští rodiče své děti na cestě za vzděláním. Jak již bylo uvedeno výše, vietnamské tradice a zvyky jsou ale zároveň ve většině rodin poměrně přísně dodržovány⁵⁵.

Jak respondenti uvedli, až na drobné výjimky⁵⁶ jim děti s jejich podnikáním nepomáhají, ani se do něj nijak nezapojují. S jedinou výjimkou⁵⁷ ani rodiče nechtěli, aby děti pokračovali v jejich podnikání. Jejich budoucnost viděli především v úspěšném studiu na vysoké škole a práci ve velké mezinárodní organizaci.

Všichni respondenti, kteří mají děti, také uvedli, že je pro ně velice důležité, aby jejich děti mluvily vietnamsky. S některými se rodiče učí vietnamštinu sami⁵⁸, jeden respondent uvedl, že jeho dítě navštěvuje kurzy vietnamštiny v Sapě. Všichni respondenti uvedli, že s dětmi mluví doma vietnamsky, někteří ale uvedli tři, že jsou nuceni s dětmi občas se mluvit doma česky, protože dětem chybí dostatečná slovní zásoba ve vietnamštině. Pokud bylo v rodině více než jedno dítě (ve čtyřech případech), uvedli respondenti, že sourozenci spolu mluví téměř výhradně česky.

Jak poukazuje Kahlerová (2002 cit. v Uherek 2003): „musí vietnamští rodiče velmi často řešit otázku, jak zvládnout náročné podnikání nebo zaměstnání a současně výchovu dětí. V případě vietnamské komunity se z tohoto důvodu rozšířila instituce tzv. „českých tet“, vychovatelek (resp. vychovatelů), které na část dne nebo jinak vymezený časový úsek děti přebírají do své péče. Jedná se o jev, který bude mít jistě důležitý dopad na integraci těchto dětí do české společnosti a na jejich postoje k majoritnímu obyvatelstvu.“

Mezigenerační konflikt z pohledu českých respondentů. Podle expertů, kteří se s Vietnamci pravidelně setkávají, je zaměstnávání dětí do 15 let na tržnici výjimečné. Během opakovaných pozorování v tržnici jsem zaznamenala sice několik dětí pochybujících se po tržnici, žádné z nich ale nepracovalo. Děti spíše přišli navštívit své rodiče a tržnici využívali spíše jako prostor ke svým hrám.

⁵⁵ V žádné domácnosti nechybí oltář k uctívání kultu předků, děti se učí vietnamsky a pokud to ekonomická situace dovolí, navštěvují své prarodiče či příbuzné ve Vietnamu.

⁵⁶ Větší děti se například v jedné rodině podílely na podnikání tím, že jednou týdně vyučovaly vietnamské děti ve škole, kterou vede jejich otec.

⁵⁷ Respondent se věnuje podnikání v oblasti cestovního ruchu a vlastní cestovní kancelář, kterou, jak uvedl: „několik let budoval“.

⁵⁸ Jeden respondent poukázal na případ, kdy přijela z Vietnamu matka jednoho z rodičů, která se stará o dítě, zejména o výuku vietnamštiny. Jak respondent dále uvedl, není to situace v České republice mezi vietnamskými imigranty neobvyklá.

Jak uvedli čtyři z pěti z expertů, jsou větším problémem v oblasti dětské práce mladiství (15 – 18 let), kteří přijeli v tomto věku z Vietnamu. Ti pomáhají na tržnici rodičům, nebo prodávají přímo místo nich. Často se také stává, že přijíždějí za prací sami bez doprovodu rodičů s falešnými doklady. S nimi ale mohou mít v ČR problémy, protože lidé (často to jsou vzdálení příbuzní), za kterými přijedou, se o něj nestarají a mladiství zůstávají sami, bez znalosti jazyka, bez zázemí a bez platných dokladů. Expert č.1 zmínil dokonce několik pokusů o sebevraždu u mladých Vietnamců žijících v Česku, jako extrémní řešení této situace.

Expert č.1 poukázal na to, že rodiče využívají děti jako informační kanály o životě v ČR. Děti podle něj často pomáhají svým rodičům především zorientovat se v České společnosti, pomáhají jim vidět problémy z obou stran či s překlady do češtiny.

Všichni experti také poukazovali na velký mezigenerační rozpor v rodinách vietnamských imigrantů v Česku: děti jsou nuceny, aby se integrovaly (nebo spíše asimilovaly) do českého prostředí, ale rodiče toho často nejsou schopni. Děti jednak zapomínají mateřský jazyk, jednak vyrůstají většinou v kulturně naprosto odlišném prostředí. S rodiči si pak často nerozumí, neumí jim vysvětlit ani sdělit své problémy v otázkách vztahů, svých pocitů, školy...

Tuto situaci dobře dokládá vyjádření jednoho z respondentů vietnamského původu (on i jeho dva synové mají již několik let české občanství): „*Řekl jsem synovi, „my Vietnamci“ . Začal se hned rozčilovat: „jak to my? Já jsem Čech, ne Vietnamec!“ Nevím, co s ním mám dělat. Je to přeci Vietnamec.*“

Ostatní respondenti ale tento problém ve vietnamských rodinách obecně, ani ve své rodině, příliš nepřipouštěli.

5.2.3 Vzájemné vztahy mezi členy rodiny s ohledem na migraci (mikroúroveň)

Modelu new economics of migration, který se zabývá rodinou v mikroměřítku, je vytýkáno přílišné zjednodušení v rámci rodinného rozhodování, protože veškerá rozhodnutí jsou podle tohoto modelu motivována především ekonomickými důvody (například Pedraza 1991, Brettell a Simon 1986 cit. v Light 2000). Kritici často poukazují na to, že klíčový je komplexní proces rozhodování a přijímání kompromisů, jak v rámci rodiny, tak v rámci etnické komunity. Například Hondagneu-Sotelo (1992 cit. v Light 2000) kritizují pohled,

ve kterém jsou etnické rodiny chápány jako harmonické kooperativní jednotky se společnou orientací a zájmy.

Rozhodování v rámci rodiny. Jakmile je etnická rodina konfrontována s novými ekonomickými a sociálními okolnostmi, změní se také přístup členů rodiny k nejrůznějším zdrojům. Rodiny mění svůj pohled na tradiční rodinné a generační role, rozhodovací procesy, na chápání etnické identity. Některé studie poukazují na to, že jak se zvyšuje schopnost žen vydělávat vlastní peníze, tak se posiluje i jejich postavení v rámci rodiny (Blumberg 1991 cit. v Light 2000). Padraza (1991 cit. v Light 2000) poukazuje na to, že díky placené práci získalo mnoho asijských či jihoamerických žen jak svůj vlastní příjem, tak větší rozhodovací moc v rámci rodiny, ačkoli v zemi původu nikdy nepracovali, v cílové zemi pobývali nelegálně a zastávali málo prestižní pozice. Tyto ženy také chtěli zůstat spíše v emigraci, ačkoli se jejich manželé chtěli vrátit. Gold (1995 cit. v Light 2000) uvádí příklad lépe zaopatřených žen z Íránu a z Izraele, které díky finančnímu zajištění rodiny nemusely pracovat, ale kvůli své izolaci shledávaly život v emigraci jako velice obtížný. Tyto ženy se také převážně chtěly vrátit do země původu.

V případě vietnamských migrantek ve Spojených státech ale Kibria (1990) poukazuje na to, že přes rostoucí moc a ekonomické zdroje, podporují tyto ženy patriarchální sociální strukturu, protože uchovává jejich mateřskou autoritu a zaručuje jim ekonomické zabezpečení v budoucnosti. Kibria vyzdvihuje především důležitou roli ženských neformálních skupin a sítí, ve kterých si ženy vzájemně pomáhají a společně vstupují do sporů mezi muži a ženami v rodině.

Efekty migrace: původní strategie a nové zdroje. „Tradiční vietnamská rodina byla utvářena konfuciánskými principy. V ideálním případě byla domácnost rozsáhlá a rodina byla strukturována po mužské linii. Ženy se vdávaly velice mladé a stěhovaly se do domácnosti otce jejich manžela. Mladé nevěsty měly minimální postavení a moc v domácnosti, dokud neporodily syna“ (Kibria 1990, s. 12).

Ženy měly na vietnamském venkově přístup k ekonomickým zdrojům prostřednictvím zapojení do vesnického obchodu a podnikání. Často prodávaly jídlo a další zboží na vesnickém trhu, a mnoho z nich tak hrálo významnou roli v rodinném podnikání (Hendry

1954, Hicey 1964, Keyes 1977 cit. v Kibria 1990, s. 12). Zatímco takové aktivity zvýšily zdroje a vyjednávací pozici žen v rodině, nejsou žádné důkazy pro to, že by oslabily fundamentální ekonomickou podřízenost a závislost žen a na mužích⁵⁹.

„Ve Spojených státech zůstal sociální kontext genderových rolí pro ženy stejný, ale pro muže se proměnil. Zatímco ženy zastávaly drobné práce (většinou šlo o práci načerno v sektoru služeb) a finančně tak vypomáhaly rodině, muži často čelili nezaměstnanosti nebo vykonávali nestálou a špatně placenou práci. Navíc mezi nimi převládala nedůvěra vůči americkým institucím. Posun v možnostech mužů a žen, který provází proces migrace, proto mohl potenciálně změnit patriarchální model.“

Jak na několika příkladech popisuje Kiberia (1990, s. 15-20), tak k tomu nedošlo: „ženy využívají v rámci patriarchálního modelu větší moc především k tomu, aby mohly efektivněji vyjednávat se svými muži. Zároveň se ale snaží udržet staré modely jednání mezi mužem a ženou a tradiční vztahy v rámci rodiny. V mnoha ohledech ženy lpí na starém rodinném systému, kterému vládnou muži, a který pro ně znamená úctu a loajalitu k muži a na druhou stranu jim zajišťuje ekonomickou jistotu a dává jim právo dohlížet a rozhodovat nad mladou generací. Sociální ztráty na straně vietnamských mužů způsobené migrací posílily kolektivní moc žen. Jejich status a moc ale přesto není tak silná, aby radikálně změnila genderové vztahy mezi vietnamskou imigrační komunitou. Přesto, že ve srovnání s muži se ekonomické možnosti žen se zvýšily, jsou ještě natolik omezené, že nemohou ohrozit závislost žen na mužích.“

Stručně řečeno, náročné ekonomické prostředí a pokračující materiální vazby v rodině Vietnamců ve Spojených státech pomáhají udržovat tradiční patriarchální model rodiny, i když v mírnější formě (Kiberia 1990).

Situace v ČR. Téměř ve všech domácnostech je hlavním zdrojem příjmů manžel (7).

V jednom případě jsou oba manželé přibližně stejně významným zdrojem příjmů. Ostatní respondenti se živí sami (4) nebo žijí ještě s rodiči (1).

⁵⁹ Sociální a ekonomické základy tradičního systému genderových vztahů byly ale hluboce poznamenány sociální vřavou ve Vietnamu v 50. a 60. letech. Válka a urbanizace porušila strukturu patrilinéární široké domácnosti.

5.3 Gender faktor v migraci a etnické ekonomice

Gender tématika je v problematice migrace významná. To dokládá také fakt, že ženy dlouhodobě tvoří téměř polovinu ze všech migrantů. V některých zemích je dokonce počet migrantek vyšší než migrantů. Většina výzkumů věnovaných tomuto tématu, se shoduje v tom, že mezi muži - migranty a ženami - migrantkami existují významné rozdíly. Přesto mnoho autorů poukazuje na to, že v mnoha migračních studiích je aspekt rozdílného přístupu mužů a žen zanedbáván (více například Drbohlav a Ying. 2004).

Vzhledem k tomu, že mezi motivy k migraci převládají ekonomické důvody, zaměřují se někteří autoři na specifické ekonomické perspektivy a atributy u mužů a žen. Jak uvádí například Drbohlav a Ying (2004) tvoří studie, které zohledňují tento aspekt, široké spektrum – od neoklasického pohledu na mobilitu lidského kapitálu (například Smith, Thomas 1998 cit. v Drbohlav a Ying 2004) přes ekonomické zapojení manželek na trh práce, až po stratifikaci podle pohlaví či postmoderní přístup k post migrační produktivitě žen vnímané z feministického pohledu (například Gregorio Gil 1997 cit. v Drbohlav a Ying 2004).

Některé ze studií se věnují také procesu rozhodování u manželských párů v případě migrace. Existuje ale pouze málo studií, které by se věnovaly socioekonomickým atributům manželských párů. Pohyb lidského kapitálu a zapojení na trh práce v cílové zemi patří – především pro manželský pár migrantů – mezi žhavá témata. Smith a Thomas (1998 cit. v Drbohlav a Ying 2004) uvádí příklad, jak se v otázkách migrace rozhodují muži a ženy v Malajsii. Z šetření vyplynulo, že mobilita mužů je motivována především ekonomicky a závisí na lidském kapitálu (především v případě muže) a na nabídkách pracovního trhu. Na rozdíl od toho je mobilita manželek spojená především s porodností a ohledem k rodině.

Jinak řečeno, v případě migračního páru je zaměstnání manželky v cílové zemi druhořadé. Další výzkumy také ukazují, že role ženy je v cílové zemi spojena s přizpůsobením se svému manželovi. Tato situace ale nemusí přetrvávat stále, ale po usazení se páru v cílové zemi se může měnit a ženy se pak zapojují více do pracovního trhu (Bonney a Love 1991 cit. v Drbohlav a Ying 2004).

Studie věnovaná ekonomickým motivům migračních párů ukazuje na to, „že ženy, které následovaly svého muže (z Porto Rica do Chicaga) se zapojovaly do jiných forem pracovní migrace, zatímco další pracovaly společně se svým mužem a ty, které nepracovaly, se věnovaly péči o svého muže a děti“ (Toro-Morn 1995 cit. v Drbohlav a Ying 2004). Tato studie poukazuje na to, že ženy migrantů většinou zastávají jak roli při vzdělávání peněz, tak roli v udržování rodiny.

Rozhodnutí emigrovat není většinou čistě individuální, ale záleží na obou partnerech (Smith, Thomas 1998 cit. v Drbohlav a Ying. 2004). Ukazuje se také, že především mezinárodní migrace (či migrace na dlouhé vzdálenosti obecně) obvykle vyžaduje společné rozhodnutí. Při studiu měnících se genderových rolí a posunu rovnováhy při rozhodovacím procesu migračních párů se ukázalo, že v průběhu dvaceti let se snižuje dominance mužského lidského kapitálu až k tomu, že nakonec je rovnováha mezi migračními partnery vyrovnána. Některé další studie poukazují na to, že migrace mění dynamiku a vztahy mezi členy rodiny, především mezi migračním párem.

5.4 Shrnutí – postavení rodiny v práci etnické ekonomiky

Rodina je důležitý faktor v etnické ekonomice, ovlivňuje vzory ekonomické integrace na mikroúrovni, střední úrovni a částečně i na makroúrovni. Rodinné charakteristiky se velice liší u různých etnik, podle nich se také liší strategie jak se různá etnika vyrovnávají s ekonomickými okolnostmi. Bez ohledu na to můžeme poznamenat, že formy spolupráce a strategií založených na rodině obecně nabízejí ekonomické výhody členům skupiny. Rodinné závazky, tradice a společné cíle často zajišťují rodině stupeň stability, který by byl jinak nemožný. Rodiny na sobě často nesou břímě obtížné ekonomické situace a jsou poznamenány vzájemnými konflikty mezi svými členy. Přesto poskytují právě důvěrné vztahy v rámci rodiny předpoklady pro dlouhodobou vzájemnou podporu. Protože se snaží přežít a zvýšit svůj příjem, jsou rodinní pracovníci schopni snášet těžké podmínky, které by nesnesli nepřibuzní zaměstnanci. Členové rodiny se také snaží zajistit lepší budoucnost svým dětem tak, aby nemusely čelit podobně náročným podmínkám. Většina výzkumů však poukazuje na to, že za důležité rodiny zároveň pokládají udržování tradice.

Přesto, že se zvyšuje zájem o téma, jakou roli hraje rodina ve spojení s migrací, výzkum tohoto tématu je stále v počátcích. Výzkum, který se věnuje roli sociálních sítí v nastartování a udržování migračních proudů by měl vést k lepšímu pochopení toho, jak se rodiny narozdíl od jednotlivců chovají ve vztahu k migraci. Rodinná perspektiva je důležitá především pro analýzu migrace žen.

6. ETNICKÁ EKONOMIKA A ETNICKÁ KOMUNITA

Etnická ekonomika poskytuje příslušné etnické komunitě výhody (a zároveň závazky) ve formě poskytování pracovních míst nebo jejich vytváření prostřednictvím podnikání. Tyto výhody zahrnují rozmístění služeb (např. zdravotnictví, pohřebnictví, poskytování půjček a právního poradenství, prodej potravin, zajišťování sociálních i dalších služeb), vzdělávání, vytváření etnických institucí, vedení komunity, kulturní inovace a udržování tradiční kultury či ovlivňování svého okolí (Light 2000).

Komunity zásobují etnickou ekonomiku pracovní silou, financemi (často v podobě půjček) a spotřebiteli. Vztah mezi etnickou komunitou a etnickou ekonomikou je často v symbióze. Jak uvádí například Light (2000, s. 168) „v mnoha případech ovlivňuje etnická ekonomika daleko větší počet lidí, než kolik je v rámci ní zaměstnáno.“ Někteří lidé využívají etnické instituce, agentury, obchody a prostředí etnické ekonomiky bez toho, že by si v rámci ní přímo vydělávali (Light 2000).

6.1 Svépomocné spolky v rámci etnické ekonomiky

Light (1972, cit. v Light 2000, s. 171) uvádí, že každá etnická komunita ve Spojených státech „si vytvořila nějakou formu svépomocného spolku (mutual aid association), zahrnující asociace od japonské tanomoshi přes polské a černošské kostely z osmnáctého století po současné etnické a (nebo) imigrační církevní kongregace.“ Nejčastěji takové organizace začaly s poskytováním pojištění, drobných půjček, pohřebních služeb zaměřených na zvyklosti konkrétního etnika, a časem se jejich nabídka postupně rozšiřovala. Tyto organizace (tajná společenství, regionální domy, kostely a školy) zajišťují rozvoj etnické komunity a umožňují jejím členům zdokonalit se v jazykových

schopnostech a kulturně se zorientovat, tak aby se usnadnil jejich život v hostitelské zemi (Light 2000).

Etnická svépomoc snižuje závislost na externích entitách a snižuje také externí kontrolu. Light uvádí, že etnické svépomocné organizace byly vedeny elitou příslušného etnika, která byla tvořena hlavními hráči v etnické ekonomice – vlastníky obchodů, doktory, umělci a podobně.

6.2 Etnická ekonomika a etnická filantropie

Nepřavidelné etnicky spřízněné svépomocné úsilí se často rozšíří na formalizované filantropické aktivity, které zahrnují finanční podporu či dobrovolnou práci. Ve světle etnické ekonomiky je ale jasné, že dárci získají za své příspěvky určité výhody, v podobě prestiže, užitečných sociálních kontaktů či politické moci (Light 2000).

Jak uvádí Grzymala-Kazłowska (2002) Vietnamci v Polsku mají nejvíce vyvinuty etnické instituce ze všech cizineckých skupin v Polsku. Jedním z cílů těchto organizací je vytváření pozitivní image v Polsku. Jádrem Socio-kulturní asociace Vietnamců v Polsku je tvořeno socio-kulturní (a často také finanční) elitou tvořenou 200 – 300 bývalými studenty a jejich rodinami. Tato skupina Vietnamců žije v Polsku dlouhou dobu, většinou mají polské občanství či povolení k trvalému pobytu, umí dobře polsky a jsou většinou dobře integrováni do polské společnosti. Členové této asociace patří mezi leadery celé „komunity“. Někteří z nich jsou navíc členy další vietnamské organizace s názvem Solidarita a přátelství, která se snaží sdružovat, organizovat a kontrolovat všechny vietnamské imigranty v Polsku (Iglička 2005).

Vietnamské organizace v ČR. Vietnamská komunita má v ČR několik zastupujících respektive reprezentujících organizací, mezi které patří Svaz Vietnamců v ČR, Svaz vietnamských podnikatelů⁶⁰, Klub Bambus⁶¹, několik vydavatelství tisku. Aktivity těchto

⁶⁰ Záměry a aktivity jsou spíše vedeny směrem k Vietnamu a vietnamským občanům v ČR než k integraci komunity v majoritním prostředí. Byl založen 15. 11. 1999. Svaz má různé dceřiné pobočky v Praze, Ostravě, Brně, Teplicích, Tachově, Chomutově, Aši, Hradci Králové atd.

⁶¹ Jedná se o bývalé Sdružení vietnamsky hovořících občanů ČR. Cíle sdružení jsou zaměřeny na rozšiřování spolupráce s českými partnery v oblasti výuky jazyků na ZŠ (češtiny i vietnamštiny). Mezi činnostmi, které toto sdružení podporuje je výuka českého jazyka pro vietnamské občany a výuka vietnamského jazyka pro vietnamské děti, které již vietnamštinu zapomínají.

organizací jsou zaměřeny především dovnitř vietnamské komunity (pomoc příslušníkům komunity, pomoc rodné zemi apod.). Většina těchto organizací úzce spolupracuje s vietnamskou ambasádou v České republice, takže nikdy nekritizují politický systém ve Vietnamu, naopak některé jejich aktivity nejsou vedeny pouze snahou pomáhat svým krajanům, ale přímo nařízením z ambasády. Ve srovnání s ostatními skupinami cizinců patří Vietnamci mezi skupiny s nejpropracovanějším systémem etnických organizací. Jak bylo již uvedeno výše, podobná situace je i v případě Vietnamců žijících v sousedním Polsku. Několik sdružení se zabývá tradičním vietnamským bojovým uměním, o které je zájem i mezi českými občany (Kocourek 2004).

Kromě zmíněných organizací mohou k lepším vztahům mezi Vietnamci a majoritou přispívat i některé další organizace např.: Česko-vietnamská společnost, Internetové stránky vietnamistů, přátel Vietnamu – Klub Hanoi⁶².

Za zmínku stojí také sbírka organizovaná Svazem vietnamských podnikatelů pro oběti povodní v roce 2002 v České republice. Vietnamští podnikatelé z celé republiky mezi sebou vybrali více než dva miliony korun. Vietnamská polévková firma Vifon a Tralyco spolu s některými dalšími společnostmi navíc v té době rozeslaly do postižených regionů instantní polévky. Podobně Svaz vietnamských podnikatelů v ČR organizuje sbírky pro lidi ve Vietnamu postižené každoročními tajfuny a záplavami, vietnamské sdružení Van Lang pro děti žijící ve Vietnamu, které nesou následky Agentu Orange⁶³. Na sbírku přispívali jak Vietnamci žijící v ČR, tak česká veřejnost.

Organizovanost. Více než polovina (7) respondentů výzkumu uvedla, že nikdo z jejich rodiny není členem žádné politické strany ani organizace. Výjimkou je respondent v jehož rodině se všichni členové angažují v nějakém spolku nebo organizaci – otec je ve Svazu vietnamských podnikatelů, matka ve Sdružení vietnamských žen, bratr ve Svazu vietnamských studentů a mládeže – stejně jako respondent. Další respondenti se angažují

Toto sdružení vydává jednou za čtvrt roku časopis „Bambus“. Rovněž zakládá klub bojového umění, fotbalová mužstva atd. Působí v Praze. Před třemi lety se sdružení podílelo na založení třídy pro vietnamské děti na základní škole Meteorologická v blízkosti tržnice (obchodního centra) Sapa v Praze -Libuši.

⁶² Nové internetové stránky některých českých vietnamistů a přátel Vietnamu vznikly v roce 2003. Jejich adresa: www.klubhanoi.cz.

⁶³ Agent Orange se nazývá silný herbicid a defoliant používaný americkou armádou během války ve Vietnamu v letech 1961 až 1971. Agent Orange obsahuje dioxiny, které mají vážné negativní účinky na lidský organismus. Postiženi jsou zejména aktéři vietnamské války – Vietnamci, Australané, Novozélandčané, Kanadčané a Američané, stejně jako jejich děti a vnoučata.

ve Svazu vietnamských podnikatelů (1), ve Sdružení pivařů (1)⁶⁴, ve sdružení Van Lang (1), ve vietnamské Straně obnovy⁶⁵(1).

6.3 Politická angažovanost cizinců – v diskusi s literaturou i ve světle vietnamské komunity v Praze - Libuši

Někteří autoři (například Light 2000) poukazují na aspekt politického zapojení etnických komunit do veřejného života prostřednictvím ovlivňování politiky. V celé historii Spojených států jako tradiční imigrační země, využívali imigranti komunální politiku k tomu, aby dosáhli splnění svých požadavků (Light 2000).

Také v Evropě je právo účasti v místních volbách považováno za důležitou součást participace cizinců na životě hostitelské společnosti, a je tak prostředkem politické integrace cizinců.

Některé evropské země přiznaly právo účasti v obecních volbách usedlým cizincům, včetně občanů zemí, které nejsou členskými zeměmi Evropské unie, například švýcarský kanton Neuchâtel (1849)⁶⁶, Irsko (1963), Švédsko (1975)⁶⁷, švýcarský kanton Jura (1978), Dánsko (1981), Norsko (1982) a Nizozemí (1985). Jiné země jako Španělsko, Portugalsko⁶⁸ a Velká Británie, stanovily podmínky reciprocity a upřednostnily tak pouze občany některých zemí (Baršová 2003). Do této kategorie spadá po svém přistoupení k Evropské unii i Česká republika. V poslední době diskutují instituce Evropské unie o harmonizaci politických práv přistěhovalců. Evropský parlament například v září 1996 přijal doporučení, které navrhuje, aby volební právo na místní úrovni bylo přiznáno všem usedlým cizincům, včetně cizinců z takzvaných třetích zemí (Baršová 2003).

⁶⁴ Zájmový spolek založený několika Vietnamci jako recesistická protiváha sdružením a svazům podporovaných vietnamskou ambasádou.

⁶⁵ Opoziční strana bojující proti vietnamské diktatuře působící v exilu.

⁶⁶ V závorce je uveden rok, kdy bylo v dané zemi volební právo cizincům přiznáno.

⁶⁷ Všichni cizinci, kteří jsou držiteli oprávnění k pobytu nejméně tři roky, mají právo volit a být voleni v obecních, regionálních a církevních volbách (bez jakýchkoliv omezení nebo požadavku reciprocity). Účast cizinců v těchto volbách je ovšem nižší než účast švédských občanů (Baršová 2003).

⁶⁸ V Portugalsku závisí politická práva přistěhovalců na zemi jejich původu. Na základě reciprocity mají občané portugalsky mluvících zemí právo účasti ve volbách na národní a místní úrovni, například občané Brazílie od roku 1971. Od roku 1977 mají na základě reciprocity volební právo občané Argentiny, Izraele, Norska, Peru a Uruguaye. Volební právo jim náleží po třech letech pobytu. Vedle toho mají volební právo také občané zemí EU. Jejich účast ve volbách však není příliš vysoká (Baršová 2003).

V České republice, na rozdíl od jiných evropských států nebo Spojených států amerických, nemají cizinci z nečlenských zemí Evropské unie možnost účastnit se komunálních voleb. Někteří autoři (například Baršová 2003, Filip 2004), nevládní organizace či Úřad Rady vlády pro lidská práva tento stav kritizují: „Jestliže je umožněno v obci volit občanovi, který zde fakticky vůbec nežije a jen náhodně v době voleb v obci pobývá, mělo by to být umožněno i těm, kteří tam skutečně žijí a podílejí se na rozvoji obce a jejích příjmech“ (Filip 2004, s. 5). Přesto je tento problém především politickým rozhodnutím. Neexistuje žádná právní povinnost ČR takové právo pro občany třetích zemí zavést. Neplatí ani z ústavních předpisů, ani z mezinárodních závazků ČR (čl. 1 odst. 2 Ústavy ČR). Jiný úhel pohledu představuje účelnost a vhodnost jeho zavedení. Jak poukazuje například Filip (2004, s. 2): „není pochyb, že jeho zavedení by přispělo k rychlejší integraci těchto osob a vytvoření pocitu sounáležitosti za vývoj v obci, kde trvale žijí.“

Pokud jde o občany členských států EU, byla tato otázka vyřešena cestou referenda o přistoupení ČR k EU. Z toho vyplývá závazek ČR respektovat právní úpravu postavení občanů EU na našem území ve smyslu čl. 19 Smlouvy o založení ES a Směrnice č. 94/80/ES z 19. prosince 1994. Občané třetích států a osoby bez státní příslušnosti jsou z této možnosti ustanovením § 4 odst. 1 zákona č. 491/2001 Sb. vyloučeni zcela. Přistoupení k Úmluvě o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni⁶⁹ (z roku 1992) by vyřešilo postavení i skupiny cizinců z takzvaných třetí zemí. Voličský sbor by tím vzrostl téměř zanedbatelně – asi o 0,5 % (Filip 2004).

Politická angažovanost cizinců – výsledky šetření. Naprostá většina⁷⁰ Vietnamců žijících v České republice se z výše uvedených důvodů nemůže prostřednictvím účasti v místní politice zapojit do veřejného života. Je možné očekávat, že pokud bude volební kodex změněn, dá se očekávat větší zapojení také vietnamské komunity do veřejného života. Jak ale ukazují například evropské zkušenosti, zájem o místní volby je mezi cizinci nižší než

⁶⁹ Rada Evropy doporučila 25. listopadu 1991 svým tehdejším 25 členským státům, aby zajistily právo volit a volitelnost do místních orgánů cizincům žijícím na jejich území. Následně byla v roce 1992 připravena Úmluva o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni, jejíž čl. 6 stanoví závazek poskytnout každému usedlému cizinci (foreign resident, résident étranger, anssässiger Ausländer) právo volit a být volen ve volbách do místního orgánu, splňuje – li tytéž zákonné požadavky, které se vztahují na státní příslušníky, a dále sídlí – li v příslušném státě legálně a převážně se zde zdržoval po dobu pěti let před volbami (Filip 2004).

⁷⁰ Pro občany vietnamského původu, kteří získali české občanství, platí stejná práva a povinnosti jako pro české občany, tedy také právo volit a být volen.

mezi občany daného státu (Baršová 2003). Respondenti projeví o možnost volit v komunálních volbách poměrně velký zájem (devět respondentů by se voleb určitě zúčastnilo). Zároveň ale uvedli, že si myslí, že většina Vietnamců žijících v Česku by takové možnosti nevyužila. Jako důvod uvedl jeden z respondentů hluboce zakotvenou představu, která vychází z několika desetiletí života v přísné diktatuře, že hlasem ve volbách se nedá politická situace vůbec ovlivnit. Dvě ze tří žen – respondentek uvedlo, že se nezajímá o politiku ani v České republice, ani ve Vietnamu. Jeden respondent by rád ovlivňoval politiku ve Vietnamu, ale jak uvedl: „*Právo volit v České republice by měli mít pouze občané České republiky, ne cizinci*“

Tři čeští experti se domnívají, že Vietnamci žijící v Česku by o volby měli malý zájem. Experti by právo účastnit se komunálních voleb pro cizince s trvalým pobytem, kteří v dané lokalitě delší dobu (více než 5 let) žijí, uvítali ze strany státu jako vstřícné gesto. Dva experti se naopak ostře vyjádřili proti tomu, že by Vietnamci žijící v Česku měli právo volit. Podle nich patří právo volit v jakýchkoli (tedy i komunálních) volbách pouze českým občanům. Narozdíl od výše uvedených výzkumů přisuzuje vedení radnice MČ Praha – Libuš této možnosti zásadní význam a podle vyjádření experta č.4 : „...*toho se (pozn. volebního práva pro cizince) všichni na Libuši bojí. Pokud by Vietnamci dostali podíl na moci, vybudují tady vietnamské město.*“

6.4 Etnická média a jejich význam pro etnickou ekonomiku

Mnohá etnická média můžeme chápat jako druh podnikání, neboť jsou většinou zakládána jako výdělečné aktivity s cílem inzerovat zboží a služby v rámci etnické komunity. Hrají významnou roli ve vytváření společné solidarity, nabízejí cenné informace a vytvářejí veřejné mínění členů skupiny. Tištěná média hrají v životě etnické komunity významnou roli. Téměř každá etnická prodejna potravin nabízí také audio a video kazety, knihy, noviny a časopisy spolu s tradičními potravinami a zbožím, které může členy příslušné komunity zajímat (Light 2000). Někteří autoři (například Bororghmehr 1997, Gold 1992, Min 1996 cit. v Light 2000) poukazují na to, že v současné době vznikají v případě nových imigrantů další „čínská města, Malé Koreje, Malé Saigony, Malé Indie, Malé Havany“ (Light 2000, s. 276), tyto enklávy ale slouží většinou jako podnikatelské čtvrti, kde trvale

žije pouze malá část příslušného etnika - většinou ti, co přišli jako poslední. Naproti tomu většina členů komunity žije ve vzdálených méně etnicky segregovaných čtvrtích a navštěvují etnické centrum pouze kvůli nákupům, návštěvám restaurací, domlouvání obchodu či slavení společných svátků.

Jak uvádí Ilsoo Kim (1981, cit. v Light 2000, s. 183) na případu korejských imigrantů ve Spojených státech, „vzhledem k tomu, že média informují geograficky roztroušené imigranty o společných setkáních a událostech, jsou nejmocnějším způsobem integrace a udržování komunity. ...Bez etnických médií nemůže teritoriálně nevymezená komunita existovat.“

Vietnamská média v ČR. Podobně jako v jiných zemích, nabízí mnoho vietnamských prodejen potravin v Česku spolu s tradičními potravinami a zbožím také noviny a časopisy. Nejvíce takových obchodů je koncentrováno do asijských velkoobchodů (například „Vietnamská vesnice“ v Praze – Malešicích, nedávno zrušená tržnice Dragoun v Chebu, Sapa v Praze – Libuši a jiné).

V současné době vychází v České republice čtyři velké časopisy, které vydávají sami Vietnamci. V roce 1986 založila vietnamská ambasáda pro komunitu Vietnamců žijících v Československu pravidelný měsíčník Que Huong (Domov)⁷¹. První krok ke skutečně vlastnímu zpravodajskému časopisu podnikli Vietnamci žijící v ČR v roce 1996 založením týdeníku Tuan tin tue (Informační týdeník)⁷². Později vznikl konkurenční Tuan le (Týden). Černobílý Týden i Informační týdeník připomínaly spíše několikastránkové letáky. Rostoucí potřeby čtenářů z komunity nemohly dlouho uspokojovat, a tak se v roce 2003 sloučily v nový časopis Tuan tin moi (Novinky týdne)⁷³. Dnes na jeho čtyřiašedesátistránkové podobě pracuje devět lidí. Magazín přináší hlavní týdenní události ze světa, Vietnamu a ČR a informuje o životě vietnamské komunity. Ve druhé třetině čísla jsou stránky o sportu (především fotbalu), vietnamských hvězdách, rady týkající se zdravé

⁷¹ „Od počátku šlo o oficiální list reprezentující postoje Hanoje. Skutečným časopisem se Que Huong (Domov) stal až ve druhé polovině devadesátých let, kdy začal vycházet jako měsíčník a dostal barevnou obálku. Otevřel se také náhodným přispěvatelům z komunity, kteří zasílali i své literární pokusy. Dnes jsou hlavní náplní Domova, v jehož čele stojí jako šéfredaktor jeden z prvních tajemníků vietnamského velvyslanectví Truong Manh Son, politicko - ekonomické informace, oficiální zprávy určené pro místní diasporu a články o současné i tradiční vietnamské kultuře“ (Komers 2005, s. 100).

⁷² Týdeník vydávaný v ČR s redakcí v Praze přináší především zprávy kopírované z internetu. Rozsáhlý tisk (48 stran). Velké množství reklam (Kocourek 2004).

⁷³ Týdeník je distribuován do všech míst ČR, kde se soustřeďují Vietnamci, dále na Slovensko, do Německa a Rakouska, kde podobný časopis chybí.

výživy, články zabývající se milostnými problémy mládeže, rodinou... Nechybí literární část, kurs gramatiky češtiny, inzeráty a také nezbytné horoskopy - kupodivu podle evropských znamení zvěrokruhu (Komers 2005).

V roce 2005 se objevily dva další nové týdeníky. Nejdříve to byl Vuon Dao (Broskvoňový sad)⁷⁴, který se svým obsahem blíží ke stylu takzvaně ženského časopisu⁷⁵. Články informují o českých, vietnamských a světově populárních osobách (zpěvácích, hercích, fotbalistech, politicích) včetně rozhovorů. Následují stránky věnované citovým problémům a radám zamilovaným, černá kronika, kuriózní zprávy a romantické, eventuálně historické romány na pokračování (především od populárních tchajwanských spisovatelů).

Obr. 4 Ukázka titulních stran vybraných vietnamských časopisů vycházejících v České republice

Zdroj: Komers 2005

Dalším magazínem s týdenní periodicitou je Van Xuan (Deset tisíc jar)⁷⁶. Deset tisíc jar poskytuje mimo jiné právní rady pro krajany žijící v českém prostředí, cvičné testy pro

⁷⁴ S broskvemi, a především s květy broskvoně, je ve vietnamské tradici svázáno mnoho významů. Symbolizují štěstí, dlouhověkost a díky tomu i krásným květům lze broskvoňové větvičky o lunárním Novém roku spatřit ve většině domácností ve Vietnamu. V broskvoňové zahradě pak podle starých představ sídlí víly (Komers 2005).

⁷⁵ Jde vlastně o první týdeník ve vietnamské komunitě, který se soustřeďuje už jen na určitou vybranou skupinu čtenářů (Komers 2005).

⁷⁶ Název naráží na historické jméno, které bylo s územím Vietnamu - či spíše s jeho severní částí - spojováno v krátkém období, kdy panovník Ly Nam De (vládl 544 - 548) dočasně osvobodil zemi od čínské nadvlády; jeho země Deseti tisíc jar však vydržela jen několik desetiletí (Komers 2005).

studenty českých škol, kapitoly z dějin Vietnamu a také koutek s hádankami. Pravidelnou součástí, je delší článek o české či vietnamské kultuře v češtině, většinou přetištěný z internetových stránek českého Klubu Hanoi (Komers 2005). Devítičlenná redakce Van Xuanu sídlí v centru velkoobchodu Sapa. Tady se také časopis, jehož nálad se pohybuje mezi 3-8 000 výtisků, tiskne. Každé pondělí si pro nové číslo přichází sami obchodníci, kteří ho pak ve svých obchodech prodávají.

Jak poznamenává ve svém článku Komers (2005, s. 100): „Čtenáři většinou kupují všechny tři na velvyslanectví nezávislé časopisy⁷⁷, které shodně stojí 30 korun. Magazíny ale nemají žádné předplatitele: Vietnamci si tisk raději kupují přímo v tržnici, kde najdou mnoho dalších časopisů, dnes již běžně dovážených z Vietnamu.“

Je nezbytné zmínit se i o časopisu Dan Chim Viet, který otevřeně kritizuje vietnamský režim. Časopis vychází v Polsku. O vlivu ambasády na velkotržnici svědčí i to, že vedení tržnice prodej tohoto časopisu v prostoru Sapy zakázalo⁷⁸.

Ve srovnání například s iránskou komunitou v Los Angeles⁷⁹, se Vietnamci žijící v Česku informují více prostřednictvím satelitního vysílání, internetu či knih dovezených přímo z Vietnamu. S delším pobytem Vietnamců v Česku se ale tato situace může změnit.

Média – výsledky šetření. Jak uvedli respondenti výzkumu, jsou noviny a časopisy, které vychází ve vietnamštině v Česku významným zdrojem informací pro vietnamskou komunitu v ČR. Pro Vietnamce, kteří neumí česky, je to podle nich jediný zdroj informací o životě v České republice.

Respondenti, kteří umí velmi dobře česky, uvedli, že pravidelně sledují české noviny, rozhlas (zejména ČRo 1) a televizi. Tři z nich uvedli, že nečtou časopisy, které ve vietnamštině vychází v Česku, protože překládají pouze převzaté zprávy, které si mohou přečíst dříve v českých novinách nebo zahraničních médiích na internetu. Jako důležité médium zmínili také někteří respondenti satelitní vysílání ve vietnamštině VTV 4 určené Vietnamcům žijícím v zahraničí. Jak uvedla jedna z respondentek: „*Pak nastávají takové*

⁷⁷ Přesto, že časopisy vydávané v ČR ambasáda oficiálně neřídí ani nekontroluje, zabezpečují podle některých Vietnamců autocenzuru sami redaktoři. Žádné téma kritizující vietnamský režim či vietnamskou ambasádu se přesto v časopise neobjeví.

⁷⁸ Více internetové stránky Dan Chim Viet (www.danchimviet.com).

⁷⁹ Hamid Naficy (1993, cit. v Light 2000) ve svém výzkumu poukazuje na aktivitu Íránců žijících v Los Angeles. Íránská americká komunita provozuje mimo jiné vlastní rozhlasovou a televizní stanici, vyrábí vlastní filmy, organizuje konference, provozuje divadlo.

situace, že děti se chtějí dívat raději na pořady pro děti, které běží v češtině a jejich rodiče na satelitní vysílání, protože české televizi dostatečně nerozumí.“ Tři respondenti sledují také rozhlasové vysílání BBC ve vietnamštině. Všichni respondenti také uvedli, že sledují internetové zpravodajství o dění ve Vietnamu.

6.5 Etnická ekonomika a etnická čtvrt'

Etnická čtvrt', ve které jsou soustředěny podnikatelské aktivity, hraje klíčovou roli pro etnickou skupinu a pro její uvědomění si vlastní suverenity v rámci etnické komunity. Přítomnost etnických firem v těchto čtvrtích je důležitá pro ustavení a definování takového prostředí. Takovým čtvrtím je věnováno poměrně hodně výzkumů⁸⁰. Jejich vznik je v některých případech vynucen prostorovou segregací. Ne vždy je ale lokalizace etnické čtvrti vynucena segregací minority⁸¹.

Některé studie (například Wilson 1987, Drake a Cayton 1945 cit. v Light 2000) zdůrazňují význam etnických enkláv, které jsou rasově segregované, ale vertikálně (ve smyslu třídního postavení) jsou integrované, takže umožňují řadovým členům komunity žít v relativní blízkosti s příslušníky stejného etnika, kteří mají přístup k širším zdrojům a sociálním kontaktům. Sousedství s příslušníky střední třídy ze stejného etnika umožňuje těm méně zkušeným, vzdělaným a s menšími kontakty přístup ke zdrojům (lidského, kulturního a sociálního kapitálu). Střední třída jim tak může pomoci zlepšit postavení (často v rámci etnické ekonomiky). Tato „ghetta“ jsou charakterizována velkým stupněm sociální organizace, vytvářením silných, nezávislých sociálních sítí, osobní zodpovědností pro problémy konkrétní čtvrti a účastí v dobrovolných i formálních organizacích (Wilson 1996 cit. v Light 2000). To dokládá také např. Fong-Wilkes (1999 cit. v Drbohlav 2003) na příkladu šetření mezi migranty z jižní a Jihovýchodní Asie v USA, pro které „jejich bydlení nezáviselo na socioekonomickém postavení... Jedním z vysvětlení pro jejich prostorovou koncentraci je existence etnické komunity.“ To dokládá například i Zhou (1997, cit. v Drbohlav 2003) na příkladu čínské komunity v Los Angeles: pro tamní

⁸⁰ Například historici Bodnar, Simon a Weber (1985, cit. v Light 2000) studovali vytváření etnických čtvrtí Italů, Poláků a Afroameričanů ve Spojených státech v letech 1900 - 1960.

⁸¹ Fong (1994 cit. v Light 2000) uvádí příklad vzniku prvního „čínského města“ (Chinatown) v Los Angeles. Architekt Hsieh, původem z Číny, který pracoval jako realitní makléř, skupil na konci 70. let 19. století velkou část okrajové čtvrti v Los Angeles a v čínském tisku tuto čtvrt' propagoval jako „čínské Beverly Hills“. Do deseti let bylo 56 % obyvatel této části Los Angeles původem z Asie.

Čiňany je při výběru bydliště nejdůležitější blízkost rodiny a dalších Čiňanů. Jak dodává Blom (1999 cit. v Drbohlav 2003) „koncentrace bydlení se zdá být větší, čím větší je kulturní rozdíl mezi imigrantskou skupinou a majoritou.“

Williams a Baláž (2005, s. 7) poukazují na oblíbenost bydlení v „panelácích“ mezi Vietnamci na Slovensku: „Mladší lidé si pronajmou byt v paneláku a bohatší Vietnamci si pak poblíž svých přátel nebo příbuzných byt koupí.“

Ghetta v pravém slova smyslu, která „pocítala“ odliv movitějších obyvatel, ale vznikají také v Česku⁸². V případě vietnamské komunity můžeme uvažovat zatím o „ghettech“ sociálně stratifikovaných. Zda dojde také k odlivu úspěšnějších členů vietnamské komunity do méně etnický segregovaných čtvrtí se nedá zatím odhadnout.

Bydlení vietnamské komunity – výsledky šetření. Všichni respondenti (celkem 7), kteří žijí v ČR s rodinou, bydlí pouze s dětmi a manželem (manželkou) ve vlastním bytě (4) nebo v pronajatém bytě (3). Mladí lidé, kteří nemají vlastní rodinu, žijí buď na vysokoškolské koleji (2) nebo si sami (1), či společně s dalšími Vietnamci (1) pronajímají byt. Více než polovina respondentů uváděla, že bydlí v domě pro více rodin, kde žije mezi českými rodinami pouze jejich rodina. Čtyři respondenti uvedli, že bydlí v domě, kde kromě jejich rodiny žije více rodin Vietnamců. Jeden respondent uvedl, že žije v domě, který patří Vietnamcům, kde žije více vietnamských rodin

Na otázku: „Odhadněte prosím, kolik Vietnamců (počet) žije ve vzdálenosti do pěti minut chůze od vašeho domova?“ odpověděli s jedinou výjimkou (Praha 5 – Stodůlky) všichni respondenti, že v jejich blízkosti bydlí další rodiny Vietnamců. Jeden respondent uvedl, že neví, zda ve vzdálenosti do pěti minut chůze od jeho domova žijí další Vietnamci.

Většinou se ale se svými vietnamskými sousedy příliš nesetkávají: „*Vím, že u nás v domě žije ještě jedna vietnamská rodina, ale nestýkáme se s nimi. Když je potkám, tak je ale pozdravím.*“ Odhady počtu dalších Vietnamců bydlících v respondentově blízkosti se pohybovaly od jedné do dvaceti rodin. Nejvíce rodin, které žijí v okolí uvedl respondent

⁸² „Ghetta vznikají v posledních letech při mnoha českých městech, ale také některých obcích. Nejvíce chudinských ghatt vyrůstá v chudých regionech v severočeském a severomoravském pohraničí. Chudinská ghetta obývají rodiny a jednotlivci s nejnižšími příjmy, závislí na sociálních dávkách, vesměs dlouhodobě nezaměstnaní. Lidé tu mají ztížený přístup k institucionální pomoci, jsou odříznuti od společnosti a společenského života. Obvykle jde o místa, kam jsou vystěhováváni nájemníci, kteří měli problémy s placením nájemného nebo jiných souvisejících služeb (elektriny, vody, plynu, atd.), nebo kteří jsou za „problémové“ pouze považováni“ (Šimáček 2005).

bydlící v Praze 6 – Dejvicích (15-20 rodin). Respondenti z Chodova a Holešovic odhadovali, že v jejich okolí žije 4-5 vietnamských rodin. Dva respondenti ze Žižkova odhadli, že v jejich okolí žijí tři vietnamské rodiny. Respondenti žijící v Modřanech a v Bráníku uvedli, že jsou to asi dvě rodiny.

Nejvíce respondentů (5) bydlí na Praze 4 (v Modřanech, na Chodově, tedy nedaleko Sapy a v Bráníku). Dva respondenti bydlí na Praze 3 (na Žižkově), na Praze 7 (v Holešovicích), na Praze 5 (ve Stodůlkách). Jeden respondent bydlí na Praze 2 (vysokoškolská kolej na Karlově náměstí) a na Praze 6 (v Dejvicích). Dva respondenti pracující v Sapě uvedli, že by uvítali, pokud by mohli bydlet přímo na Libuši, tak aby to měli blízko do práce.

Ostatní respondenti uvedli několik důvodů, proč neuvažují o přestěhování blíž k Sapě:

- stěhování v Praze je velice obtížné (byty jsou drahé, je jich málo, cizinci mají ztíženou situaci při hledání bytu);
- jsou v místě, kde žijí, zvyklí;
- nechtějí žít tam, kde je velká koncentrace Vietnamců;
- na Libuši je velice drahé bydlení.

Přesto, že šetření ukázalo, že jedním z důvodů napjatých vztahů mezi Vietnamci a majoritou je pocit mezi majoritou, že Vietnamci „skupují“ v MČ Praha – Libuš nemovitosti, je skutečnost mnohem složitější.

Jak dokládají výpisy z katastru, Vietnamci⁸³ si byty a domy v Libuši spíše pronajímají – jako vlastníci bytů a pozemků jsou zapsáni většinou čeští občané, případně realitní kanceláře. V jednom případě bylo zaznamenáno, že v panelovém domě, kde se nachází 24 bytů, vlastní jeden Vietnamec 16 bytů. Tento případ je ale na Libuši zatím ojedinělý. Na základě informací z katastru vlastní Vietnamci cca 10 parcel na území MČ Praha – Libuš. Jedním z důvodů může být skutečnost, že kupovat nemovitosti v ČR mají možnost pouze cizinci, kteří nepocházejí ze zemí EU, EHP a USA⁸⁴, s trvalým pobytem⁸⁵. Dalším důvodem může být také tzv. provizorní stav života Vietnamců v ČR (viz předchozí kapitoly).

⁸³ Vzhledem k tomu, že v katastru není zapsána národnost ani občanství vlastníků nemovitostí, vyhledávala jsem vietnamské vlastníky nemovitostí podle jména. Může tedy jít i o české občany vietnamské národnosti.

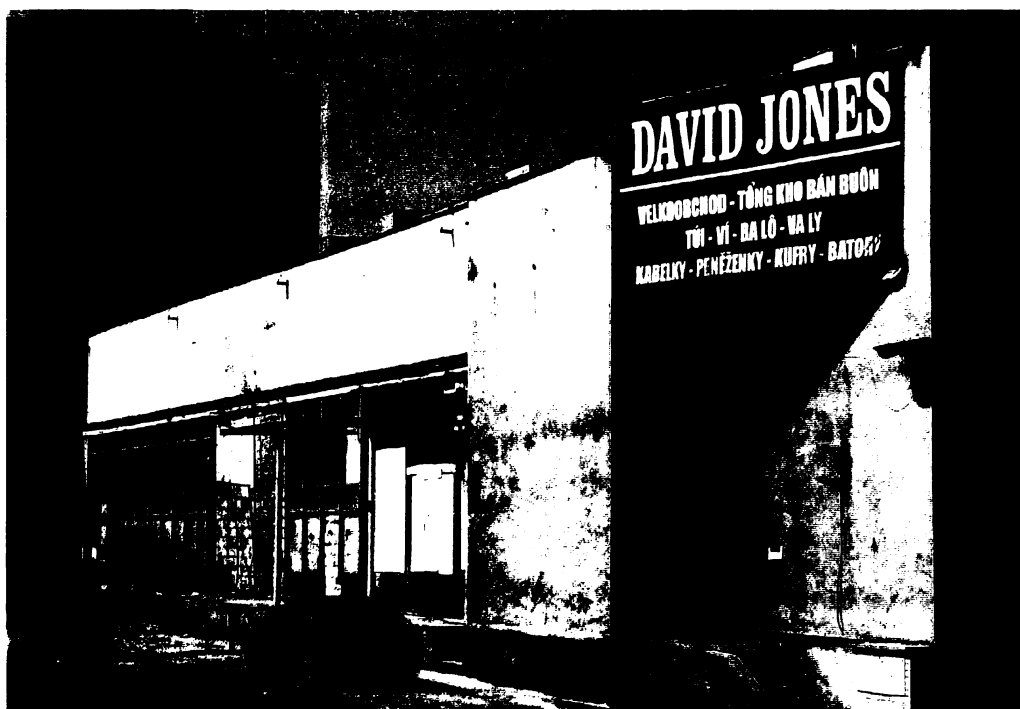
⁸⁴ Pro cizince ze zemí z EU, EHP a USA je nákup nemovitosti v ČR snadnější – stačí jim pouze povolení k pobytu. Problematiku vlastnictví a nabytí nemovitostí cizinci řeší zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon (Rady pro život cizinců 2005).

⁸⁵ Možností, jak tuto skutečnost obejít, je nákup nemovitosti na společnost, kterou za tím účelem v ČR založí.

Postavení Sapy v rámci etnické ekonomiky a její význam v životě Vietnamců v ČR.

První vietnamská velkoobchodní firma v Česku byla v Hotelu Košík v Košičích, který v 80. letech fungoval jako ubytovna pro vietnamské dělníky. V roce 1990 se na parkovišti před Košíkem začalo prodávat vietnamské zboží z kontejnerů. Vietnamci se zanedlouho z malého prostoru před Košíkem přesunuli do oblasti Modřan a Libuše, kde v polovině 90. let fungovaly vedle sebe paralelně dvě nelegální tržnice - Bokave a Saparia, mezi kterými probíhaly neustále konflikty a vyřizování účtů. Vedení Saparie se na konci 90. let přesunulo do areálu bývalého masokombinátu Písnice, kde od dubna 1999 funguje dnešní velkoobchod Sapa. Postupně si Vietnamci pronajímají i další pozemky v okolí velkoobchodnice (např. bývalý plavecký bazén).

Obr. 5: Velkoobchod koženým zbožím v prostoru bývalého plaveckého bazénu sousedí se Sapou (Karla Štěpánková)

Mezi služby, které Sapa nabízí, patří: prodej specifických vietnamských potravin, nápojů a zeleniny⁸⁶, vietnamské hudby, literatury, nádobí a porcelánu. Ve velkoobchodnici nabízí své služby vietnamský praktický lékař, gynekolog, kadeřník, holič, svatební agentura, fungují tam herny, bary, noční kluby, restaurace, čajovna, občerstvení, květinářství, výuka

⁸⁶ Ta se dnes již z velké části pěstuje v okolí Sapy i na dalších místech ČR.

vietnamštiny⁸⁷, tři školy, které doučují češtinu a předměty vyučované na českých školách a připravují na přijímací zkoušky vietnamské děti ve věku 7-18 let, kurzy češtiny pro dospělé, nedávno přibyla školka spojená s pečovatelskou službou o nejmenší děti (ve věku 1-4 roky). V prostoru velkotržnice se konají svatby, pořádají koncerty či společné oslavy svátků. V areálu Sapy funguje také výuka východních bojových umění, hojně navštěvována je nevelká pagoda a nově byl založen klub pro ženy, který nabízí mimo jiné i ženský fitness. V Sapě je také galerie obrazů nedávno zesnulého známého vietnamského malíře Vu Quoc Chinha, který ve velkotržnici pořádal kurzy malování pro děti. Kromě obytné funkce poskytuje Sapa tedy širokou škálu nejrůznějších služeb.

Frekvence návštěvnosti Sapy. Necelá polovina respondentů (6) v Sapě pracuje a navštěvuje ji tedy každý den (včetně soboty a neděle). Ostatní respondenti pracují mimo areál Sapy, ale všichni uvedli, že do Sapy docházejí – jednou až dvakrát týdně (5) či 1–2 měsíčně (2). Polovina respondentů (3) pracuje v Sapě méně než jeden rok. Jeden respondent pracuje ve velkotržnici dva roky a dva respondenti tři roky.

Důvody návštěvy. Respondenti pracující ve velkotržnici přirozeně uvedli, že jejich hlavním důvodem návštěvy je jejich zaměstnání. Vedle toho, ale využívají v tržnici další služby jako: restaurace (6), karaoke (2), oslavy, svátky (3), holič (1), nákup speciálních vietnamských potravin (2), návštěva kurzu bojových umění (1). Pouze jeden z Vietnamců, kteří v Sapě pracují, uvedl, že by rád pracoval jinde. Ostatní byli se svou prací v areálu velkotržnice spokojeni a považovali možnost pracovat tam za výhodu.

Vietnamci, kteří v Sapě nepracují, ji navštěvují z několika důvodů: nákup speciálních vietnamských potravin (7), návštěva restaurace (5), návštěva přátel, kteří v Sapě pracují (2), oslavy, svátky (2), brigáda (2), holič (1), schůze Sdružení vietnamských studentů (1), schůze Svazu vietnamských podnikatelů (1). Na otázku jaká služba vám v Sapě chybí odpověděli pouze tři respondenti. Uvítali by: více nabídek trávit volný čas (2), výuku zeměpisu a dějepisu pro děti zaměřeného na Vietnam (1), větší společenský sál pro pořádání kulturních akcí pro větší počet lidí⁸⁸ (1).

⁸⁷ Dnes navštěvuje výuku vietnamštiny cca 50 žáků, ve škole je ředitel a dvě učitelky.

⁸⁸ Dosud je k uspořádání společenských akcí hojně využíván prostor v restauraci Dong Do (viz www.restaurant-dongdo.cz), ale pokud je akce určená Vietnamcům ze všech koutů České republiky, tak je tento prostor nedostačující.

Obr. 6: Oslava lunárního nového roku v tržnici v Praze – Malešicích (Foto Karla Štěpánková)

Význam Sapy v celopražském či celorepublikovém měřítku z pohledu vietnamské komunity. Všichni respondenti uvedli, že Sapa je centrem (hlavně obchodním) vietnamské komunity v Praze (13), ve středních Čechách (10), podle některých i v rámci celé ČR (7). Podle jednoho z respondentů je Sapa: *„mozkem vietnamské komunity, protože tam pracuje hodně inženýrů, doktorů. Sapa není pouze tržnice, velký význam mají také společenské a kulturní akce, či kurzy, které v Sapě probíhají.“*

Především o víkend se z velkoobchodu stává centrum společných setkání. Jak uvedl jeden respondent: *„Dříve to byl pouze velkoobchod, ale dnes jde o centrum s mnoha službami. Je tam tendence budovat komunitu – aktivity pro děti, pro ženy... všechno je to ale nouzové přechodné, protože všichni (pozn. Vietnamci v ČR) se chtějí jednou vrátit do Vietnamu“* uvedl respondent.

Podle většiny respondentů, spočívá význam Sapy v její ekonomické síle (respondenti hodnotili také velký výběr speciálních vietnamských potravin, knih, časopisů). Někteří (3) respondenti uvedli, že jezdí také do tržnice v Praze – Malešicích. Důvodem je především návštěva přátel, kteří tam pracují.

Reflexe ze strany majority. Většina expertů z řady majority dnes chápe Sapu nejen jako velkoobchod, ale také jako organizační a kulturní centrum, ve kterém se setkávají jak Vietnamci, kteří v Česku začínají, tak i bohatí vietnamští podnikatelé žijící v ČR několik let⁸⁹. V Sapě je ústředí všech významných organizací Vietnamců v ČR (Svaz vietnamských podnikatelů⁹⁰, Svaz vietnamských studentů a mládeže, Svaz vietnamských žen...). Podle experta č. 1 má Sapa silné postavení v rámci celé ČR, i když v pohraničí je její vliv slabší: „Komunita na západě Čech je hodně specifická. Vietnamci pocházejí většinou z jiné části Vietnamu, prodávají jiné zboží (např. keramiku). Vietnamci z jiných částí republiky na ně pohlížejí trochu z patra.“

Jak uvedl expert č. 2, tržnice umožňuje úkryt lidem bez dokladů⁹¹: „Hlavně po příjezdu (pozn. do ČR) trvá půl roku až rok, než lidé, kteří se do ČR dostali pomocí převaděčů, od nich dostanou platné doklady. U méně majetných Vietnamců se stává, že každý ze skupiny má jiný doklad - jeden má řidičák, jeden kartu pojištěnce, jeden pas, a doklady si navzájem půjčují.“ Podle experta č. 2 je také běžné, že pokud se Vietnamec vrátí do Vietnamu, dostane jeho doklady někdo jiný. Oficiálně ale majitelé tržnic deklarují, že jsou proti nelegální migraci, protože při razířích pak mají problémy s policií.

V klubech v Sapě ale končí i některé mladé Vietnamky, kterým je ve Vietnamu slibována práce na tržnici nebo v restauraci v České republice, ale po příjezdu jsou nuceny k prostituci (expert č. 2).

6.6 Sociální stratifikace v etnické ekonomice

Etnické vazby často spojují úspěšné členy se širší etnickou komunitou. Ti úspěšní hledají uznání, kterého by nedosáhli v rámci majority, zatímco běžní členové komunity mohou těžit z jejich filantropie. Vzhledem k neznalosti majoritní společnosti, chabým jazykovým znalostem, odlišné kulturní a náboženské orientaci a diskriminaci ze strany majority, shledávají členové etnické komunity sociální instituce majoritní společnosti jako

⁸⁹ Do velkoobchodu chodí samozřejmě nakupovat i čeští podnikatelé.

⁹⁰ Svaz má navíc stále větší vliv i v ostatních regionech ČR – v každém větším městě má pobočku – např. Ostrava, Plzeň, Chomutov...)

⁹¹ Podle respondenta zaplatí za cestu do ČR Vietnamci cca 10 000 USD. Proto nějakou dobu musí pracovat bez nároku na mzdu, aby si část cesty odpracovali. To může trvat půl roku až dva roky.

nepřátelské. Až do šedesátých let například některé americké organizace vylučovali vstup tzv. non-WASP⁹², tedy všech, mimo původní americkou elitu. Přestože jiné organizace (např. církve) etnika vítají více, používají sociální a lingvistický styl, který může být některým etnikům nepříjemný⁹³. Warner a Wittner (1998 cit. v Light 2000) poukazují na to, že mnoho současných amerických imigrantů vytváří své vlastní církevní sbory. V souladu s tím imigrační a etnické elity často organizují uskupení, které jim umožní zvyšovat sociální prestiž. (Light 2000).

Sociální stratifikace v Sapě. Podle experta č.1 patří mezi klíčové postavy vietnamské komunity v Sapě⁹⁴: vedení velkoobchodu Sapa⁹⁵, vedení Svazu vietnamských podnikatelů v ČR, učitelé z Centra výuky vietnamštiny, redakce všech tří časopisů vycházejících v ČR ve vietnamském jazyce – Van Xuan, Tuan Tin Moi a Vuon Dao překladatelé, tlumočníci a učitelé. Všichni tito lidé požívají v rámci komunity větší uznání, než jakého by pravděpodobně dosáhli pokud by se svým profesím věnovali v rámci majority. Dalšími centry setkávání jsou: restaurace, Svaz vietnamských studentů a mládeže, Klub bojových umění, kadeřnictví, školka, škola...

⁹² WASP je akronymem pro White Anglo-Saxon Protestant, který bývá v současné době nejčastěji používán k pojmenování takzvaných „starých“ imigrantů z Evropy (Wikipedia 2006)

⁹³ Někteří Vietnamci žijící v Česku vyznávají křesťanství a navštěvují katolické bohoslužby. „Plzeňské biskupství pro ně zaměstnává duchovního jáhna a z Německa dojíždí jednou měsíčně na mši i vietnamsky hovořící farář. Na těchto bohoslužbách bývá i stovka lidí“ (Kábrt 2005). Takže se církve snaží neztratit novou početnou komunitu tím, že jim nabízí „servis“ ve formě kulturně a jazykově jim blízkého faráře.

⁹⁴ Podle jednoho z respondentů: „byl na začátku 90. let „bossem“ ve vietnamské komunitě ten, kdo do ČR přijel před rokem 1989. To se ale v polovině 90. let změnilo a dnes jsou šéfy komunity bohatí obchodníci a zločinci, kteří přišli z Vietnamu až v 90. letech.“

⁹⁵ Podle dalšího respondenta v současné době „drží“ Sapu dvě skupiny, které si konkurují a chtějí získat rozhodující vliv na úkor té druhé, ale zároveň jsou nuceny ke spolupráci. V čele obou skupin je několikahlavé vedení, ve kterém má každý na starosti určitý segment práce.

7. ČASOPROSTOROVÁ MOBILITA VIETNAMSKÉ KOMUNITY

V této kapitole se snažím ukázat, jak je každodenní život jedince ovlivňován jak strukturovaným prostředím metropolitní oblasti v jihovýchodní části Prahy, tak především prostředím etnické ekonomické enklávy v Praze – Libuši. V závěru kapitoly srovnám časoprostorovou mobilitu Vietnamců s pohyby majority žijící v příměstské zóně Prahy (více viz Novák 2004).

Hlavním cílem Novákovy práce bylo sledování každodenní aktivity nově příchozích obyvatel příměstské zóny. Ve své práci představuje jak teoretické přístupy a ověřuje výzkumné metody, tak se zabývá i vybranými věcnými aspekty suburbanizačního procesu. Prostřednictvím deníkových záznamů sleduje časoprostorovou mobilitu obyvatel v Jesenici u Prahy, Kolovratech a Dolních Břežanech. „Nejdůležitějším činitelem strukturace metropolitní oblasti je dojíždka do zaměstnání a umístění pracoviště. Druhým důležitým činitelem je doprava, které v každodenním životě obyvatel suburbií hraje velmi důležitou roli“ (Novák 2004, s. 88). Výsledky sledování mobility obyvatel suburbií a jejího vztahu ke strukturovanému prostředí metropolitní oblasti ukázala, že suburbia jsou relativně dobře vybavená, slabě integrovaná do okolního prostředí a silně závislá na jádrové oblasti metropolitního regionu (Novák 2004).

Přesto, že Novák studuje v mnoha ohledech prostředí odlišné než je prostředí etnické ekonomické enklávy, využívám jak jeho podrobných deníkových záznamů ke srovnání časoprostorové mobility dvou skupin – Vietnamců žijících a pracujících v Praze (zejména pracujících v Sapě) s novými obyvateli vybrané suburbaní oblasti, tak zejména jeho metodologických doporučení.

7.1 Prostor a každodenní pohyb jedince

V průběhu 60. a 70. let zavedli američtí behaviorální geografové studující chování jedinců v městském prostředí pojmy *action* a *activity space*. Prostor, kde by se jedinec mohl během časového úseku vyskytovat, je označován jako *potential action space* (dosažitelný akční prostor) (více viz Novák 2004). Předpokládám, že se příslušníci etnické ekonomické

enklávy budou pohybovat ve výrazně odlišném akčním prostoru než příslušníci majority, neboť jejich aktivity jsou vázány na tržnici Sapa, místo jejich bydliště a jejich nejbližší okolí. Soubor lokalit, na kterých se jedinec skutečně vyskytoval během určitého časového úseku (dne), vymezuje území označované jako actual activity space (skutečný prostor aktivit) (Dijst 1999 cit. v Novák 2004). Území, ve kterém člověk s různou pravidelností operuje během delšího časového úseku se označuje jako action space (akční prostor).

Každou činnost v prostoru můžeme zasadit do širšího kontextuálního rámce⁹⁶. V této kapitole se zaměřím především na geografický kontext, tedy vztah mezi aktivitami, jejich lokalizací a pohybem jedince. Jde o to, v jakých lokalitách respondent působí, jak se mezi nimi pohybuje, kolik času stráví jednotlivými přesuny.

Jak uvádí někteří autoři (např. Novák 2004), nejvhodnější formou získávání informací o času, druhu, délce a místě aktivity během dne, jsou deníkové záznamy. Vzhledem ke specifikám vietnamské komunity, které byly uvedeny výše, však využívám poznatky z hloubkových částečně strukturovaných rozhovorů. Přesto jsem se snažila získat podrobný obraz o denních aktivitách konkrétních členů vietnamské komunity v Praze – Libuši.

Vzhledem k celkovému zaměření magisterské práce tedy závěry této kapitoly mohou být považovány pouze jako modelové. Je to ale jedno z témat, na které by v budoucnu mohl navazovat podrobnější výzkum zaměřený pouze na časoprostorovou mobilitu této specifické skupiny. V tom případě by bylo nezbytné na základě modelu vytvořit přesnější klasifikaci aktivit, u nichž se dá předpokládat, že se budou výrazně lišit od aktivit majority žijící v sousedství etnické enklávy.

V rozhovoru jsem se zaměřila především na:

- 1) Osobní hodnocení lokality – pozitivní a negativní stránky působení v dané lokalitě
- 2) Označení nejžehavějšího problému
- 3) Pohyby v čase a prostoru jednotlivých členů komunity

⁹⁶ Novák (2004) uvádí například kontext projektový, každodenní, sociální a geografický.

V šetření rozlišuji samotnou ekonomickou enklávu situovanou na kraji města, centrum města, zbývající okolí mimo etnickou enklávu a jinou etnickou enklávu.

Z rozhovorů jsem analyzovala celkový čas, který je věnován jednotlivým činnostem. Tím jsem zjistila, kolik času v průměru člověk věnuje dané aktivitě.

Vzhledem k tomu, že etnická enkláva nabízí svým členům většinu potřebných funkcí (zaměstnání, obchod, služby), navíc v prostředí, které je pro ně příjemnější, lze předpokládat, že pohyb členů komunity se bude odehrávat ve výrazně menším akčním prostoru než například mobilita příslušníků majority žijících v příměstských oblastech (viz Novák 2004). Příslušníci komunity nejsou většinou narozdíl od majority nuceni realizovat různé aktivity na různých místech.

Jak vypadá pohyb Vietnamců v čase a prostoru? V jaké míře jsou různé aktivity vykonávány v rámci etnické ekonomické enklávy situované na kraji města, a na kolik jsou vykonávány v rámci širšího okolí? Představuje konkrétní etnická enkláva autonomní jednotku nebo je závislá na ostatních částech města? Jak velká je míra závislosti a co je její podstatou? Jsou členové etnické ekonomické enklávy závislí na okolní metropolitní oblasti? Nebo pouze na specifické části? Má pro etnickou enklávu nějaký význam centrum města? Nebo další etnicky spřízněné enklávy?

Představuje enkláva pro její členy ostrov, nebo využívají i okolní prostředí?

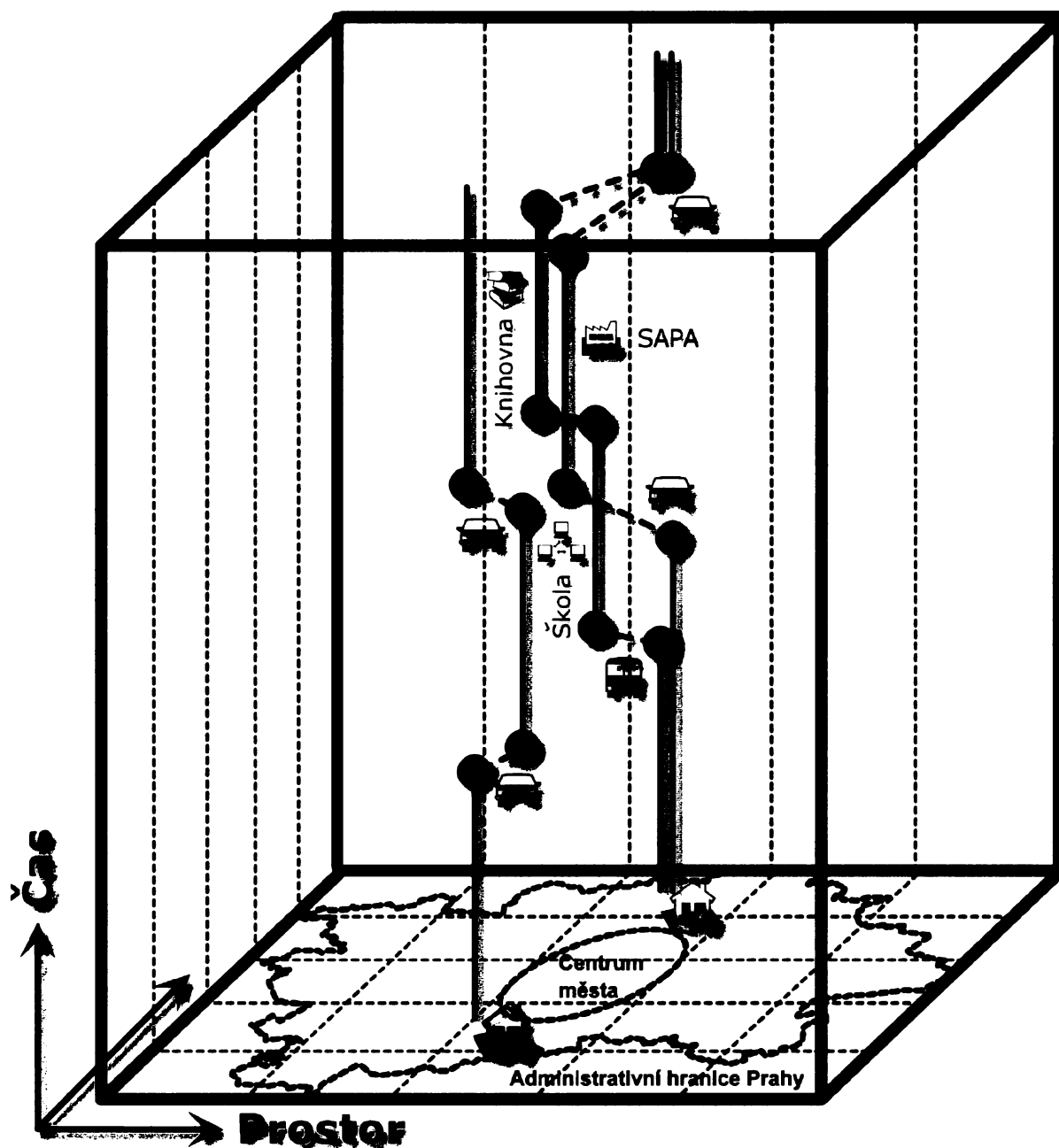
Všechny aspekty života jedince (zkušenosti, přání, cíle, rozhodovací procesy) není možné zjednodušit do jedné spojitě časoprostorové linky. Jak ale uvádí Hägerstrand (1982 cit v Novák 2004): „život člověka není redukován pouze na cestu skrze časoprostor, ale nikdo se nemůže vyhnout jejímu zaznamenání.“ Na denní záznam pohybu jedince můžeme nahlížet jako na dynamickou mapu obsahující cesty a časoprostorové uzly (Parkes a Thift 1980 cit. v Novák 2004).

Příklad dynamické mapy každodenního pohybu učitele vietnamského pracujícího v Sapě a jeho syna a podnikatele pracujícího mimo Sapu ukazuje obrázek 7. Mapa⁹⁷ je sestavena na základě skutečných záznamů výpovědí respondentů na základě mého vlastního šetření.

⁹⁷ Mapa je inspirována prací Nováka (2004, s.16).

Cesty představují spojnice mezi jednotlivými časoprostorovými uzly. Strmost nebo naopak mírnost stoupání cesty odpovídá rychlosti přesunu mezi časoprostorovými uzly. Výška přímky znázorňující časoprostorový uzel znázorňuje dobu, kterou respondent v daném uzlu strávil.

Obr. 7: Dynamická mapa každodenního pohybu tří vybraných respondentů šetření

Poznámka: Červená spojnice ukazuje pohyb v čase a v prostoru za 24 hodin u podnikatele pracujícího mimo Sapu, modrá spojnice znázorňuje pohyb Vietnamce, provozujícího v Sapě malou školu a zelená pohyb jeho syna – vysokoškolského studenta.

7.1.2 Hodnocení lokality Praha – Libuš respondenty výzkumu

Nikdo z oslovených respondentů bohužel nebydlí přímo v MČ Praha – Libuš. Respondenti proto hodnotili místo, kde trvale žijí a otázka byla pozměněna na to, zda by se v budoucnu chtěli přestěhovat do MČ Praha – Libuš, a pokud ano, tak proč.

Respondent, který žije v Praze – Holešovicích, uvedl, že se mu v této čtvrti nijak zvlášť nelíbí, ale do Prahy se přestěhoval kvůli svým synům, kteří tu studují. Také proto si vybral Holešovice, aby to synové měli blízko do školy. Respondent by ale raději žil v Plzni, kde žil více než deset let a na tamní prostředí byl zvyklý: „*My Vietnamci ale děláme všechno pro děti, všechno, o co se snažíme je jenom vůli dětem.*“

Dva respondenti uvedli, že by se rádi přestěhovali blíže k tržnici Sapa, tak aby to neměli tak daleko do práce (jeden bydlí na Chodově a jeden na Žižkově), ve které tráví cca deset hodin denně, sedm dní v týdnu: „*Nemám stejně čas nikam chodit, protože pořád pracuji. A co bych taky jiného měla dělat?*“

Respondent žijící v Praze – Chodově a pracující v Sapě, uvedl, že na Chodově se mu nijak zvlášť nelíbí, ale už si tam zvykl a také to má velice blízko do práce, kde tráví hodně času. Konkrétní důvod, proč se jim v dané lokalitě líbí nebo nelíbí, respondenti většinou neuváděli.

Reflexe ze strany majority. Na otázku, zda přítomnost Vietnamců změnila atraktivitu MČ Praha – Libuš, odpověděli všichni experti stejně: podle jejich názoru se nezměnila. Liší se ale ve spokojenosti s prostředím v městské části Praha – Libuš⁹⁸. Experti kladně hodnotili pozici MČ na okraji hlavního města (zejména dostatek zeleně, blízkost lesa, možnost aktivního trávení volného času).

Jako největší problém uváděli dopravu⁹⁹, kterou podle mínění jednoho z nich, i dalších nahodile oslovených obyvatel Libuše, zhoršuje intenzivní nákladní i osobní doprava do Sapy. Narozdíl od vedení obce si ostatní experti myslí, že existence velkotržnice Sapa není pro Libuš ani přínosem, ani ztrátou. Expert č. 2 uvedl, že tržnice je spíše přínosem. Mezi pozitiva v soužití s vietnamskou komunitou patří: financování některých akcí Vietnamci

⁹⁸ Dva respondenti na otázku neodpověděli, protože v městské části Praha – Libuš nežijí.

⁹⁹ Základní tepnou obce je přetížená Libušská ulice, která spojuje satelitní obce s hlavním městem.

a vietnamské děti představují z možnost, jak udržet v obci základní školu. „*Padesát dětí - to pro mě znamená dvě učitelská místa*“ (expert č. 3).

Mezi hlavní negativa patří¹⁰⁰ : zvýšená kriminalita, skupování pozemků a domů Vietnamci, v městské části se často objevují celníci a policie a řeší problémy v Sapě, problémy s drogami, zvýšená automobilová doprava do a z areálu Sapy. Ze šetření, které provedl úřad MČ, vyplynulo, že obyvatelé Libuše si v souvislosti se soužitím s vietnamskou komunitou stěžují nejčastěji na to, že existence Sapy zvyšuje již tak velké dopravní zatížení MČ Praha – Libuš (jde především o ulici Libušská), nedostatek parkovacích ploch, na to, že Vietnamci uplácí policisty, skupují pozemky a byty v jejich okolí¹⁰¹ a následně pak v panelácích připravují silně aromatické pokrmy.

Největší výhrady k Vietnamcům měli zástupci podnikatelů. Naopak lékaři si, podle výše uvedeného šetření, chválili dobrou spolupráci s vietnamskou komunitou. Jako problém uvedli, že v některých případech mají problémy domluvit se s rodiči vietnamských pacientů.

S výjimkou jednoho experta nezaznamenali dotazovaní zvýšený odchod českých občanů z MČ Praha – Libuš. Někteří ale poukazují na to, že se kvůli zvýšenému zájmu Vietnamců o koupi bytu či domu, zvýšily ceny nemovitostí v obci. Dva experti předpokládají, že se počet Vietnamců v lokalitě bude postupně zvyšovat. Narozdíl od nich se zbývající tři respondenti domnívají, že více Sapa se již nadále nebude rozšiřovat a tak neporoste ani koncentrace Vietnamců v lokalitě.

Každodenní pohyb respondentů v čase a prostoru. Z přepisů hloubkových rozhovorů vyplynulo několik závěrů časoprostorové mobility respondentů výzkumu. Hlavními faktory ovlivňujícími vzorec denních aktivit jsou povaha ekonomické aktivity jedince (zaměstnaný, podnikatel, student), místo jejich realizace (Sapa x mimo velkotržnici) a druh dne (sobota x neděle x pracovní den). Např. podoba všedního a volného dne je značně rozdílná v případě podnikatelů, zaměstnanců, respondentů pracujících v Sapě, naopak v případě studentů vysoké školy takové rozdíly příliš nejsou.

¹⁰⁰ Negativa vyplývají z vyjádření jednoho respondenta, ostatní žádná negativa neuvedli.

¹⁰¹ Jak bylo uvedeno výše, Vietnamci si nemovitosti v Libuši spíše pronajímají.

Velkoobchodnice ožívá každý den v devět ráno a většina obchodů zavírá s výjimkou víkendu v sedm večer. Především sobota, ale také druhý víkendový den, jsou nejušnějšími dny v Sapy¹⁰² – většina obchodů otevírá kolem osmé a zavírá, jak uvedl jeden z respondentů: „až odejde poslední zákazník, třeba po deváté večer.“ Těmto specifikám je přizpůsoben pracovní rytmus všech lidí pracujících ve velkoobchodnici – vedle prodejců i učitelů nebo provozovatelů barů a restaurací...

Zajímala jsem se také o to, jak velká je vzájemná provázanost aktivit, míra a způsob kooperace jednotlivých členů rodiny (například trávení volného času, pomoc dětí v tržnici, společná doprava do zaměstnání a do školy).

Na základě výše uvedených zjištění jsem stanovila typologii charakteristických dnů:

Intenzivní pracovní den. Jedná se o pracovní den velmi zaměstnaných lidí, kteří tráví v zaměstnání převážnou část dne. Jde o všechny dny v týdnu v případě většiny lidí pracujících v Sapy, či o všední den v případě části respondentů pracujících mimo Sapy. Všechny aktivity mimo samotnou práci jsou omezeny na minimum. Spoluúčast na chodu domácnosti je téměř nulová. Jde o nejtypičtější den zaměstnaných respondentů.

Standardní pracovní den. Ve srovnání s předchozím typem je tento pracovní den co do počtu hodin strávených v zaměstnání méně náročný. Přesto je pro něj typická cca devítihodinová pracovní doba. Po práci se pak respondenti věnují především svým dětem. Je to typický den pro většinu lidí zaměstnaných mimo Sapy.

Den v domácnosti. Převážně se jedná o víkendový den, který celá rodina tráví převážně doma. Denní aktivity jsou rozděleny mezi péči o domácnost (v případě mužů jde zejména o péči o děti, v případě žen také o přípravu jídla a úklid), práci z domova a volný čas. Důležitým prvkem dne je nákup. Často se jedná o velký nákup, kdy podnikne celá rodina výpravu do Sapy nebo supermarketu v místě bydliště a nakoupí zásobu potravin na další týden. V případě, že rodina jede nakupovat do Sapy, spojí cestu také s návštěvou restaurace, známých, kadeřníka.

¹⁰² Sapa funguje především jako velkoobchodnice, proto se o víkendu do Sapy sjíždí obchodníci z celé republiky doplňovat zboží, protože přes týden si nemohou dovolit svůj obchod zavřít.

Volný den. Charakteristický zábavou a volným časem. Den spojený ve většině případů s víkendovým výletem nebo sportovní aktivitou mimo bydliště. V případě respondentů výzkumu se tento den objevuje velice nepravidelně a u poloviny respondentů téměř chybí.

Všední den studentů. Všední den vietnamského studenta je charakterizován dojížděním, dlouhou dobou strávenou učivem a volným časem. Důležitou částí dne je přesun do školy. Každodenní aktivity vysokoškoláků jsou nepravidelné a silně závislé na druhu vysoké školy a studovaného ročníku. Pro vietnamské vysokoškoláky je typická občasná výpomoc rodičům s jejich podnikáním.

Vzorec každodenních aktivit zaměstnaných respondentů. Část dne člověk musí věnovat základním fyziologickým potřebám, proto celková suma času, kterou během dne může využít je nižší než 24 hodin. Základní kostru dne tvoří zaměstnání (podnikání) a doprava spojená s ním. Obě aktivity dohromady zabírají 11 hodin (resp. 14 hodin v případě intenzivního pracovního dne), což představuje 60 % (resp. 80 %) veškerého aktivního času.

Volnému času jsou vyhrazeny cca tři (resp. dvě) hodiny. Péči o domácnost, která v případě mužů zahrnuje téměř výhradně péči o děti, v případě žen i úklid a přípravu jídla, jsou vyhrazeny tři (resp. dvě) hodiny.

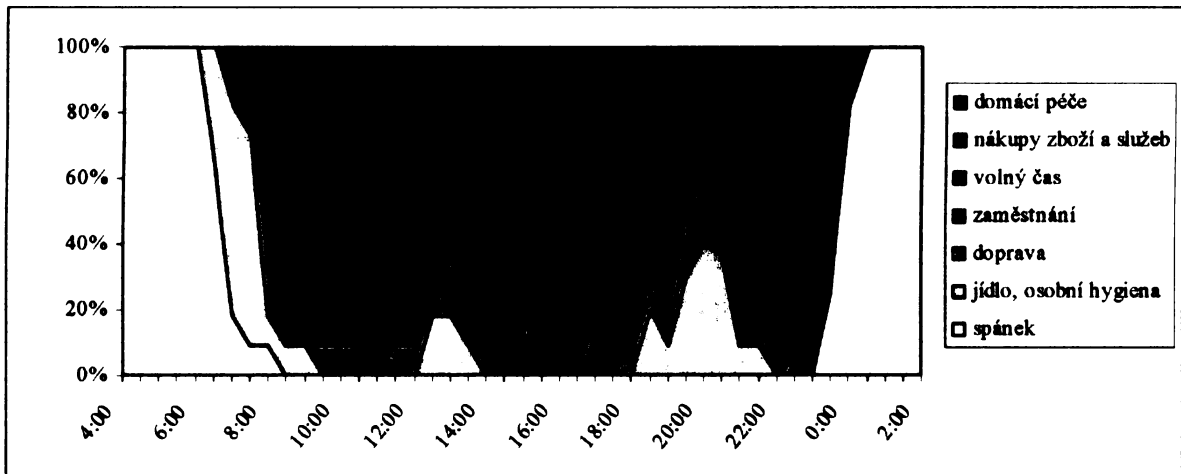
Muži, kteří pracují 8-9 hodin denně se věnují také pravidelným nákupům, při kterých stráví cca půl hodiny. Vietnamci, kteří pracují více než 11 hodin denně, cestou domů nenakupují. Je vidět zřejmý rozdíl mezi lidmi pracujícími ve větší firmě (od 10 lidí) a samostatnými podnikateli pracujícími v Sapě i mimo velkoobchod. Lidé, kteří samostatně podnikají, věnují práci a s ní spojené dopravě 14 hodin. V případě podnikatelů, kteří často komunikují s obchodními partnery ve Vietnamu, je typické, že pokud to situace vyžaduje, pracují kvůli časovému posunu také v noci.

Celkový čas rozdělený mezi aktivity slouží spíše pro ilustraci a popis základní charakteristiky dne. Důležitější ale je, kterým aktivitám a kdy se lidé věnují. Rozdělení činností podle denní doby ukazuje graf 4¹⁰³. Na ose x je vyznačen čas během dne. Každé

¹⁰³ Graf byl inspirován Novákem (2004).

aktivitě je přiřazena jedna barva. Výška sloupce příslušné barvy v daný okamžik znázorňuje poměrný počet lidí vykonávajících určitou činnost.

Graf 4: Rozdělení aktivit zaměstnaných respondentů během dne.

Z grafu je patrné ranní sportování několika respondentů a téměř shodný začátek pracovní doby a naopak mnohem variabilnější konec zaměstnání. Přibližně stejný čas začátku pracovních aktivit způsobuje velké přepravní toky koncentrované do krátkého časového úseku (čas mezi 8:00 a 9:00). Ve většině případů ve směru domov → Sapa či domov → centrum města. Průměrná doba dojížděky do zaměstnání je u respondentů cca 20 minut (viz dále kapitola doprava). Okolo 10:00 je však více jak 95 % respondentů v zaměstnání. Z grafu jsou viditelné také přesuny během dne. Někteří respondenti cestují v rámci své práce po celé Praze (jde z velké části o respondenty, kteří pracují jako překladatelé a tlumočníci).

Na základě poznatků získaných při vyhodnocování záznamů rozhovorů jsem vytvořila slovní **popis intenzivního pracovního dne:**

Respondenti pracující v jednom z obchodů v Sapě vstávají mezi 7:00 - 7:30, podle toho, jak dlouho jim cesta do práce trvá. V 9:00 začínají pracovat. Do práce jezdí z místa bydliště sami, městskou hromadnou dopravou. Pokud nepotřebují vyřídit něco na úřadech, jsou minimálně do 19:00 ve velkoobchodě v prostoru svého obchodu. Stravují se v Sapě, oběd většinou konzumují přímo v obchodě, donesený z jednoho z mnoha stánků s vietnamským jídlem.

Víkend tráví v tržnici, kde pracují. O víkendu je pracovní doba většinou delší (obvyklá je více než dvanáctihodinová pracovní doba). Většinou nemají v práci ani čas bavit se s ostatními Vietnamci. Znají pouze majitele obchodu, kde prodávají. Pokud mají večer čas, jdou do nákupních center v Praze (Novodvorská Plaza, Centrum Chodov, Centrum Flora) a jednou za měsíc zajdou do restaurace nebo do kavárny s přáteli. Jinak tráví veškerý čas v tržnici, kde s kolegy z práce občas zajdou do restaurace nebo na karaoke – především v době vietnamských svátků nebo oslav.

V případě samostatného **podnikatele v Sapě** je den o něco pestřejší a mimo víkendové dny není ani tak pracovně náročný jako den prodejců: Den podnikatelů pracujících v Sapě i mimo velkoobchod je určen především oborem jejich podnikání – jiný režim má například tlumočnický a jiný učitel, který po vyučování doučuje vietnamské žáky.

Respondent, který má v Sapě počítačovou firmu, vstává obvykle po osmé hodině. Do práce se dopravuje buď firemním autem (cesta mu trvá 15 minut) nebo MHD (cesta trvá 30 minut). Před 10:00 je v práci. Občas (obden) jezdí za klienty i mimo areál Sapy, ale většinu času tráví ve velkoobchodě. Obědvá v Sapě – většinou jídlo koupené ze stánku s vietnamským občerstvením. Ze Sapy odjíždí většinou po 21:00. V tržnici tak tráví přibližně 10 hodin denně. Občas se stane, že nějaký klient potřebuje něco i později v noci. V sobotu je vždy v Sapě, jako pro ostatní podnikatele je to pro něj nejdelší pracovní den z týdne, kdy tráví ve velkoobchodu více než 12 hodin. V neděli se snaží být doma a odpočívat, většinou ale část dne také tráví pracovně v Sapě.

Respondent, který se věnuje doučování vietnamských dětí v Sapě, vstává většinou v sedm hodin, po snídani s rodinou (manželka, dva synové) pracuje doma. Vzhledem k tomu, že se věnuje dětem, které chodí do českých škol, přijíždí do Sapy po poledni, kdy dětem skončí vyučování. Obědvá proto většinou doma. Do práce jezdí buď vlastním autem nebo městskou hromadnou dopravou. Většinou s ním jezdí manželka, která mu s učením (především s jeho organizací) pomáhá. Cesta z Prahy – Holešovic jim trvá cca 45 minut. Od té doby je až do večera v Sapě ve své třídě. Ze Sapy odjíždí (opět většinou spolu s manželkou) kolem 20:00. Po cestě se nikde nezastavují. Práci tráví cca 10-11 hodin, z toho 6 (ve všední den) až 10 hodin (o víkendu) v Sapě. Víkendy tráví především prací

ve velkotržnici. Na nákupy se nikde nezastavuje, nakupuje manželka – v Sapě nebo v supermarketu blízko místa bydliště.

Respondent pracující v Sapě jako tlumočnick vstává obvykle v 7:00 a v 8:00 vyrazí do Sapy. Jezdí sám vlastním autem. Cesta z Prahy – Chodova mu trvá cca 15 minut. Často vyjíždí se svými klienty ze Sapy na úřady, kde jim pomáhá vyřizovat nejrůznější formality. Obědvá většinou v restauraci v Sapě. Domu se vrací podle množství práce mezi 18 a 20 hodinou. V práci tráví podle potřeby mezi 10 a 12 hodinami. Nákupům se nevěnuje, výhradně nakupuje jeho manželka. Víkendy tráví většinou v Sapě, kde pracuje.

Respondenti pracující mimo Sapu. Pohyb respondentů pracujících mimo areál Sapy odpovídá typu jejich práce. Pracovní doba je srovnatelná s majoritou (viz Novák 2004). Často také pracují o víkendu. Pokud mají děti, věnují respondenti každý den minimálně hodinu až dvě učení s nimi (často jde o výuku vietnamštiny). Přes týden nakupují výhradně jejich ženy, které jsou často v domácnosti.

Volný den. Volný den nelze popsat pouze jedním typem, ale spíše jde o dva typy: První (mnohem častěji zastoupený) je charakteristický péčí o domácnost, prací přes internet z domova a návštěvou Sapy či supermarketů. Převážnou většinu času tráví respondenti doma, v nejbližším okolí bydliště či v Sapě. Druhý typ je naopak charakteristický zábavou a volným časem spojeným s automobilovou dopravou a pobytem mimo bydliště.

Slovní popis volného dne by mohl vypadat takto: Pokud má čas a nemusí pracovat, je respondent doma s rodinou – chodí na procházky a na plavání s dětmi, v létě jezdí s rodinou na výlety po ČR. Část dne (cca 2krát za měsíc) stráví celá rodina v Sapě – nakupováním, návštěvou restaurace... Pokud nejezdou do Sapy, nakupují v supermarketu nedaleko svého bydliště. Neděli tráví často také návštěvou vietnamských známých, kteří žijí v Praze.

Respondent, který nemá rodinu, a nepracuje v Sapě, se snaží o víkendu dohnat věci, které nestihl udělat přes týden nebo tráví čas na návštěvě u přátel.

Všední den studentů. Všední den studenta popisují dva záznamy rozhovorů. Základními charakteristikami jsou : dlouhý čas strávený dopravou a studiem. Každodenní aktivity vysokoškoláků jsou nepravidelné a závislé na druhu vysoké školy a studovaném ročníku. Denní režim vietnamských vysokoškoláků odpovídá dennímu režimu českých studentů (viz např. Novák 2004). Jediný rozdíl můžeme najít v tom, že minimálně jednou týdně jezdí za svými rodiči do areálu Sapy a věnují také podstatně více času studiu a méně volnočasovým aktivitám.

Srovnání pracovního dne vietnamské komunity s majoritou. Mezi pracovním dnem majority žijícím v příměstské zóně a vietnamské komunity můžeme nalézt celou řadu rozdílů: Narozdíl od majority, vstává 80 % vietnamských respondentů až po sedmé hodině. Také začátek pracovní doby je ve srovnání s majoritou (více viz Novák 2004) o něco později, okolo 9:00. Průměrná doba dojezdu do zaměstnání je většinou kratší než v případě majority, která jezdí do práce 45 minut. Důvodem je zřejmě větší vzdálenost bydliště od pracoviště v případě majority. V případě Vietnamců bydlících na Praze 4 a pracujících v Sapě je tato doba cca 15 minut.

U respondentů pracujících v Sapě je ve srovnání s majoritou velice krátká polední pauza na oběd. Často jde pouze o rychlý nákup jídla ze stánku s vietnamskými pokrmy (většinou nudlová polévka) a jeho konzumaci na pracovišti, či zakoupení od prodavačů, kteří prochází Sapou a nabízí a pokrmy. Respondenti pracující mimo Sapu chodí na oběd stejně jako příslušníci majority.

Na rozdíl od obyvatel suburbií, u kterých Novák (2004) popisuje velkou závislost na centrální části města můžeme to samé říct pouze o 30 % respondentů šetření. Naopak můžeme říct, že Vietnamci pracující v Sapě nejsou na centrální části města závislí vůbec, ale veškeré pracovní aktivity vykonávají v rámci tržnice nebo Prahy 4. V rámci etnické ekonomické zóny na Libuši tak naleznou uplatnění lidé různých profesí a vzdělání. Také odchod ze zaměstnání je na rozdíl od majority až po 18:00. V případě Vietnamců pracujících v Sapě nejdříve v 19:00, většinou ale spíše později. Specifická je sobota, kdy pracovní doba v Sapě začíná v 8:00 a končí mezi 20:00 a 21:00. Právě sobota pracujících

v Sapě a majority je nejvíce rozdílná. Oproti dnu odpočinku a zábavy v případě majority znamená sobota pro mnoho Vietnamců pracovně nejintenzivnější den v týdnu.

Cestou z práce se respondenti se dvěma výjimkami (v obou případech šlo o ženy) nezastavují na nákup. Běžnému nákupu se věnují podle respondentů pouze ženy. V případě respondentů, kteří mají děti je jejich činnost po příjezdu domů srovnatelná s obyvateli suburbia: věnují se zejména péči o děti a rozmlouvám s ostatními členy rodiny.

Srovnání trávení volného dne Vietnamců a majority. V případě víkendového dne je potřeba rozlišit den člověka pracujícího v Sapě a pracujícího mimo Sapu. V prvním případě jde o pracovně nejnáročnější den z celého týdne, ve druhém případě je trávení víkendu srovnatelné s majoritou (jak uvádí např. Novák 2004).

Podle Nováka (2004) je v případě majority „překvapivě málo času je věnováno nákupům“, zde můžeme zaznamenat velký rozdíl oproti vietnamské komunitě, pro kterou jsou víkendové nákupy důležité. Naopak časoprostorová mobilita skupiny respondentů pracujících v Sapě je od mobility majority velice odlišná.

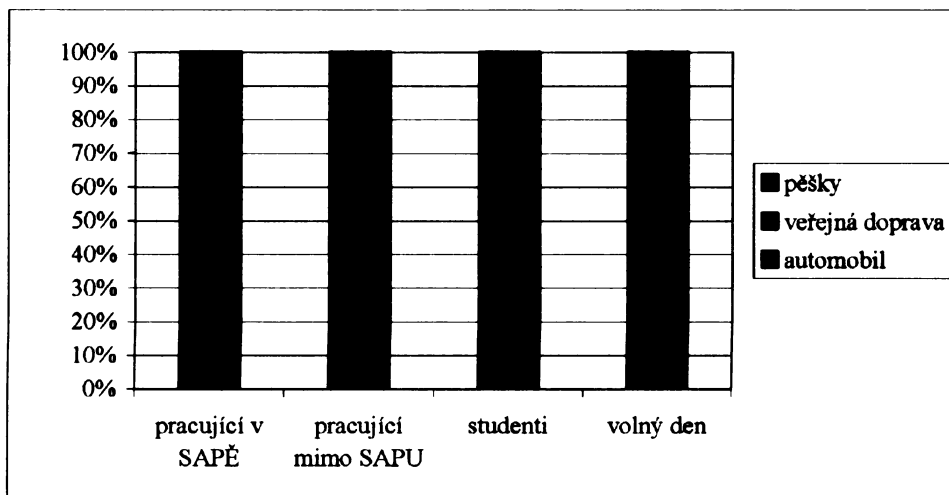
Doprava. Koncentrace dopravních toků do určitých časových úseků a lokalit v prostoru sebou přináší mnoho negativních dopadů. Dopravní zácpy, poškození životního prostředí spaliny z motorů, hluk a dopravní nehody tvoří bohužel nedílnou součást života obyvatel MČ Praha – Libuš. Právě extrémní zatížení jak nákladní, tak i osobní dopravou je jedním z největších problémů této městské části. Přesto, že mnoho Vietnamců jezdí do Sapy vlastním automobilem, velký význam hraje i veřejná doprava¹⁰⁴.

V případě Vietnamců pracujících mimo Sapu záleží na místě jejich zaměstnání. Lidé pracující v centru města jezdí do práce téměř výlučně veřejnou dopravou. Lidé pracující na okraji města (např. Modřany, Stodůlky) využívají k cestě do práce automobil. Studenti používají pouze veřejnou dopravu.

¹⁰⁴ Prostřednictvím několika autobusů funguje dobré dopravní spojení se stanicí metra Kačerov. Méně časté dopravní spojení je také s MČ Praha – Chodov, kde žije hodně Vietnamců pracujících v Sapě.

Graf 5 ukazuje rozložení způsobu dopravy u základních socioekonomických skupin. Ve všech případech je analýza způsobu dopravy založena na podílu cest vykonaných různými dopravními prostředky¹⁰⁵.

Graf 5: Způsob dopravy respondentů šetření

Část víkendových cest tvoří návštěvy a výlety. Cíle cest víkendových dnů jsou velice různorodé. Významnou část tvoří pěší procházky v okolí místa bydliště, další cesty (návštěvy známých ve městě, či méně častěji výlet mimo město) jsou podniknuty automobilem i veřejnou dopravou.

Srovnání s majoritou. Na rozdíl od majority žijící v příměstských oblastech (viz Novák 2004) využívají Vietnamci častěji také veřejnou dopravu. Během volných dnů chodí také častěji pěšky, neboť rádi chodí s rodinou „na procházky“ do nejbližšího okolí. Podnikatelé, kteří samostatně podnikají v Sapě, využívají ke svému podnikání většinou automobil, na rozdíl od lidí, kteří prodávají ve stáncích.

¹⁰⁵ Vzhledem k tomu, že odlišné způsoby dopravy jsou různě rychlé, srovnávám způsob dopravy na základě cest, a nikoli na základě času stráveného v dopravním prostředku.

8. SPOLUPRÁCE ČLENŮ ETNICKÉ EKONOMICKÉ ENKLÁVY A MAJORITY V PRAZE – LIBUŠI

Jak dokládají některé výzkumy a šetření provedená v Česku (např. Sympatie 1999, O vztahu 2000 cit. v Drbohlav 2005, Leontiyeva 2003) patří asijsťi imigranti spolu s imigranty z bývalého sovětského svazu mezi nejméně oblíbené skupiny cizinců v České republice. Jak uvádí Leontiyeva (2003, s. 2), téměř „pětina (17 %) dotazovaných (pozn. výzkumu veřejného mínění Naší společnosti) měla docela radikální názor na migranty a domnívá se, že cizinci by vůbec neměli mít možnost dlouhodobě pobývat na území České republiky.“ Některé výzkumy (např. Leontiyeva 2003, s.3) dokládají také tlak české veřejnosti na asimilaci cizinců. Podle nich by se cizinci měli přizpůsobovat životním zvyklostem české populace co nejvíce. Pouze třetina Čechů připustila, že by si migranti částečně mohli zachovat původní životní zvyklosti.

Cizinci bývají často považováni za původce problémů v místě jejich bydliště: Polovina respondentů (pozn. výzkumu veřejného mínění Naší společnosti) si s cizinci spojuje obecné problémy v ČR i přesto, že v jejich místě bydliště se s „problémem migrantů“ nepotýká osobně a skoro nikdo z dotázaných si nemyslí opak (a to, že cizinci jsou problémem nikoli pro celou ČR, ale pouze pro jejich místo bydliště). Obavy spojené s přebíráním mediálně vytvořených stereotypů dosti často nejsou založené na osobních zkušenostech s cizinci. Svědčí o tom kromě jiného i nepříliš vysoký počet lidí, kteří nějakého cizince dlouhodobě pobývajícího v ČR osobně znají“ (Leontiyeva 2003, s. 3). Závěry výše uvedených výzkumů potvrdilo z velké části i vlastní šetření postoje majority z městské části Praha – Libuš vůči Vietnamcům.

Výsledky šetření mezi majoritou. Podle všech expertů je Sapa „uzavřená enkláva“, „město ve městě, které žije vlastním životem“. Do areálu velkotržnice je vstup na zvláštní povolení, které vydává vedení tržnice. Tato povolení však platí pouze pro příslušníky majority, především policisty, či pracovníky městského úřadu, Vietnamcům při vstupu do tržnice nikdo nebrání. Každý z expertů má podle své profese rozdílné zkušenosti se spoluprací s vietnamskou komunitou v Sapě.

Nepříliš pozitivní postoj vůči vietnamským podnikatelům vyznívá mimo jiné ze setkání starosty MČ Praha – Libuš s místními (pouze českými) podnikateli (více U nás 11/2004). Ti se často s vietnamskými podnikateli příliš nesetkávají. Naopak lékaři, zejména zubní lékařka, která za pacienty dochází přímo do areálu Sapy, si spolupráci s vietnamskou komunitou chválí. To také potvrzuje závěry výše uvedeného šetření, podle kterého lidé bez osobních zkušeností s cizinci, je více viní z problémů v místě bydliště i z problémů obecně.

Jak poukázal expert č. 5, přispívají Vietnamci (většinou prostřednictvím Svazu vietnamských podnikatelů v ČR) pravidelně na kulturní akce, které pořádá MČ Praha – Libuš¹⁰⁶. MČ jim na druhou stranu umožňuje se na akci prezentovat. Vedení Sapy nabídlo městské části prostory v areálu velkostržnice pro pořádání kulturních akcí. Podle experta č. 5 toho ale MČ zatím nevyužila, „neboť se bojí reakce občanů“. Expert č. 4 naopak uvádí, že vietnamská komunita ignoruje pozvání na zasedání zastupitelstva či na setkání města s podnikateli.

Spolupráci s policií popisuje expert č. 2: „*Policistů, kteří se věnují Sapě, je poměrně málo, vždy, když přijdou do tržnice, snaží se někdo z vedení z tržnice s nimi projít po areálu, tak aby si ostatní mysleli, že jsou to jejich přátelé, doprovodí je k autu, dá jim dárek. Ostatní Vietnamci si pak nikdy nepůjdou stěžovat policii na vedení tržnice, protože si myslí, že vedení má s policií přátelské vztahy. To je jeden z důvodů, proč si vietnamská komunita řeší spory mezi sebou a nejde na policii. Rádi by si své spory vyřizovali přes policii, ale neví, kdo je s policií skutečně kamarád. Bossově se snaží držet komunitu uzavřenou, tak aby jí měli pod kontrolou, zbytek komunity komunikuje s úřady přes prostředníky, což je ale velice drahé – za jedno dopoledne na úřadě si prostředník bere cca 5 000 Kč¹⁰⁷.*“

Největší problémy v soužití s Vietnamci vidí respondenti z majority v kulturních rozdílech a jiném životním stylu¹⁰⁸. Expert č. 4 doslova uvedl: „*Je jich (Vietnamců) moc. Jejich kultura a tradice nejsou slučitelné s českou kulturou.*“

¹⁰⁶ Vietnamci pravidelně přispívají na pořádání dětského dne, drakiády, soutěží pro děti. Podle vyjádření respondentky tvoří příspěvek Vietnamců v řádech desetitisíců cca čtvrtinu všech sponzorských darů na danou akci.

¹⁰⁷ Prostředníci mají významné postavení v rámci komunity, do ČR se většinou dostali před rokem 1989, takže se museli naučit fungovat mimo uzavřenou komunitu a komunikovat s českými úřady.

¹⁰⁸ Jako konkrétní příklad uvedli problematické soužití na sídlištích „neustále v bytě pracují – ťukají, klepou, při přípravě specifických vietnamských jídel je specifický zápach po celém domě“

S jedinou výjimkou respondenti nevnímají nepřátelství či nevraživost ze strany Vietnamců vůči Čechům. Expert č.4 uvedl, že se Vietnamci chovají často arogantně a povýšeně vůči Čechům. Velice rozdílně, především podle toho s jakou skupinou Vietnamců se v rámci své profese setkávají, odpovídali respondenti na otázku, co by mělo být uděláno pro zlepšení soužití Vietnamců a majority v MČ Praha – Libuš: Vietnamci by měli více spolupracovat se školou, Vietnamci by měli více prezentovat svou kulturu, Vietnamci by měli být otevřenější.

Naopak ze strany majority a státu by podle expertů pomohl: přísnější cizinecký zákon, větší represe ze strany státu vůči Vietnamcům, zřízení a podpora škol, které by zachytávaly vietnamské děti, které neumí dostatečně česky a dětem by poskytovaly speciální péči.

9. ZÁVĚR

Vietnamci tvoří třetí početně nejvýznamnější skupinu cizinců v České republice a jejich počet se v posledních letech stále zvyšuje. V současné době jich zde žije téměř 37 tisíc. Některé demografické charakteristiky navíc ukazují na to, že Vietnamci mají tendenci se v České republice usazovat.

Jak ukazuje vývoj v jiných státech (např. na Slovensku) i vyjádření samotných respondentů vyrovnávají se vietnamští obchodníci v Česku s novou socioekonomickou situací. Mezi hlavní faktory změn patří zejména: kvóty a další opatření související se vstupem ČR do EU a jejich vymáhání, rostoucí konkurence v podobě levného zboží, které nabízí nadnárodní prodejní řetězce, zvyšující se koupěschopnost majority a s tím spojený zájem o kvalitnější značkové zboží.

Přesto vznikají v České republice prostorově ohraničené etnické komerční zóny zaměřené právě na dovoz a prodej levného zboží z Asie. V okolí největší z nich, velkoobchodnice Sapa nacházející se v MČ Praha – Libuš, je soustředěna čtvrtina všech Vietnamců žijících v hlavním městě. Šetření se zúčastnilo celkem 13 vietnamských respondentů – pět z nich přímo v Sapě pracovalo, dva respondenti byly dětmi lidí zaměstnaných v Sapě, ostatní respondenti do velkoobchodnice pravidelně docházeli; šetření bylo doplněno o hloubkové rozhovory s příslušníky majority a experty, a studium dalších materiálů.

Mezi závěry šetření patří zejména:

1) Velkotržnice Sapa (a její okolí) nemůže být považována za sociálně segregované ghetto v pravém slova smyslu (viz slovník pojmů), ale spíše za specifickou **etnickou komerční zónu či enklávu**, která poskytuje:

- nově příchozím imigrantům bez znalosti češtiny či (a) platných dokladů **ochranu, bezpečí**, nejrůznější **informace** a především **práci** v rámci etnické ekonomiky;
- **spojení s původní kulturou** pro integrované („počeštěné“) Vietnamce a jejich děti;
- obchodníkům spojení nákupu se servisem v podobě restaurací, barů, heren, obchodů s produkty, které majoritní trh nenabízí, služeb kadeřníka, hlídání dětí, jazykových kurzů, zájmových kroužků...

Lidé pracující v Sapě, zde tráví většinu svého času. Na kontakty s majoritou jim nezbyvá mnoho času. Jedním z hlavních problémů, které vnímají obyvatelé Libuše v souvislosti se Sapou, jsou nezákonné praktiky v Sapě a s nimi spojené návštěvy policie. Například prodej nášivek s nejrůznějšími známkami (Puma, Nike, Adidas...) probíhá v Sapě naprosto otevřeně.

Sapa je nákupním, kulturním a sociálním centrem pro velkou část Vietnamců žijících v Praze, kteří ji pravidelně navštěvují, ať je jejich status či obor podnikání jakýkoli.

Samotná Sapa neplní obytnou funkci, ale v bezprostředním okolí tržnice můžeme zaznamenat pravděpodobně nejvyšší koncentraci Vietnamců v Praze. Izolovanost etnické enklávy na Libuši potvrdilo i šetření zaměřené na pohyb respondentů v čase a prostoru.

2) **Počet Vietnamců žijících v MČ Praha – Libuš se v posledních letech zvyšuje.**

V okolí velkotržnice bydlí především nově příchozí imigranti, kteří si většinou nemovitosti pronajímají. Vietnamci, kteří do České republiky, přišli před rokem 1989 a v Sapě nepracují, preferují bydlení v jiných částech Prahy, bydlí také většinou ve vlastním bytu.. Vzhledem ke stále se rozšiřující se nabídce služeb v Sapě, je pravděpodobné, že se bude etnická enkláva (a tím i skupina Vietnamců v ní soustředěná) ještě více uzavírat.

3) Velice znepokojujícím zjištěním je fakt, že Vietnamci žijí v České republice s pocitem **nespravedlivého zacházení a diskriminace** ze strany majority. Šetření mezi majoritou ukázalo, že tento pocit je z velké části oprávněný. Některé z výtek majority vůči

Vietnamcům se v šetření nepotvrdily (např. Vietnamci neskupují hromadně nemovitosti v MČ Praha – Libuš, ale pozemky a byty si zatím spíše pronajímají), jiné ale byly částečně potvrzeny (v okolí Sapy se často objevují policisté, ve velkoobchodu dochází otevřeně k některým protizákonným jednáním – např. falšování ochranné známky).

4) Vietnamci v Česku (podobně jako např. Vietnamci v sousedním Polsku) patří mezi cizince s **pracovaným systémem etnických organizací**. Jejich cílem je jak uchování tradičních vazeb a zvyků či spolupráce s Vietnamem, tak i vytváření pozitivního obrazu Vietnamců v ČR (např. sponzorování akcí, kterých se účastní i čeští občané). Velký význam v životě Vietnamců (a zejména na chod různých vietnamských sdružení) v ČR má **i vietnamská ambasáda**.

V určitých oblastech spolu ale spolupracují i organizace Vietnamců v různých evropských státech (např. Svaz vietnamských studentů spolupracuje s dalšími obdobnými uskupeními v Evropě na pořádání společných setkání či koncertů)

Zkoumaný vzorek Vietnamců však vykazoval nepříliš vysokou participaci v těchto organizacích. Na druhou stranu panuje mezi respondenty velký zájem o možnost ovlivňovat prostředí, ve kterém trvale žijí, účastí v českých komunálních volbách.

5) Vietnamce žijící v České republice není možné chápat jako homogenní skupinu. Na základě šetření můžeme stanovit základní **typologii vietnamských imigrantů** podle délky jejich pobytu v ČR, míry integrace a jejich zapojení do etnické ekonomiky:

- **Vietnamci, kteří přišli do ČR do poloviny 90. let a působí mimo etnickou ekonomiku:** mluví dobře česky, většinou mají české občanství, jejich děti navštěvují české školy. Přesto, že svou budoucnost vidí spíše v rámci České republiky, dodržují ve své rodině vietnamské tradice a zvyky. Udržují kontakty s představiteli vietnamské minority, mají ale stejný počet přátel mezi Čechy. Žijí mimo MČ Praha – Libuš, i větší koncentrace Vietnamců. V případě této skupiny můžeme mluvit o úspěšné integraci do českého prostředí. Z hlediska celkového počtu Vietnamců v ČR je tato skupina imigrantů zatím početně malá.

- **Vietnamci, kteří přišli do ČR do poloviny 90. let a působí v rámci etnické ekonomiky:** zastávají významné postavení v rámci vietnamské komunity v ČR. Často pracují jako překladatelé či zprostředkovatelé. Mluví poměrně dobře česky, mají kontakty s majoritou, ale více přátel mají v rámci vlastního etnika. Často sní o tom, že se do Vietnamu „na stará kolena“ vrátí. Většinou nemají české občanství a ani o něm neuvažují, především z důvodu, že by se museli vzdát vietnamského občanství.
- **Jeden a půltá generace** (tzn. děti, které se narodily mimo území ČR, ale většinu svého života strávily v Česku): v ČR vystudovaly nebo studují. Mluví velice dobře česky i vietnamsky. Mají vztah k vietnamským tradicím a zvykům. Přátelé mají mezi majoritou i minoritou. Většinou svou budoucnost vidí v rámci majoritního pracovního trhu, ale v některých případech se realizují v rámci etnické ekonomiky, kde mohou využít své znalosti a kontakty jak z prostředí majority, tak z prostředí minority. Do Vietnamu se vrací se svými rodiči na několika týdenní návštěvy poměrně často (cca jednou za tři až čtyři roky). Nechtějí se vzdát vietnamského občanství a plánují, že jejich děti budou také dodržovat vietnamské tradice. Svůj život si ale představují většinou v rámci ČR, nebo jinde v zahraničí; případně o své budoucnosti zatím neuvažují.
- **Druhá generace** – děti vietnamských imigrantů, které se v ČR narodily. Vzhledem k tomu, že možnost založit v ČR rodinu dostali vietnamští imigranti až po roce 1989, jde o velice mladou, početně omezenou, ale stále se zvětšující skupinu. Přesto, že se v jejich rodině často mluví vietnamsky a dodržují vietnamské tradice a zvyky, jsou tyto děti spíše asimilovány (necítí se jako Vietnamci, ve Vietnamu byly maximálně jednou, vietnamsky nemluví příliš dobře a více kamarádů mají mezi českými dětmi).
- **Vietnamci, kteří přišli do ČR v posledních pěti letech** – většina lidí podnikajících a pracujících v Sapě. Česky umí málo nebo vůbec. Českou republiku považují za dočasné útočiště. Určitě se chtějí do Vietnamu vrátit. Majoritě nedůvěřují a pro kontakty s ní využívají služeb vietnamských prostředníků. Většinu času tráví prací ve velkoobchodu, využívají také tamní služby. Mají přátelé pouze mezi minoritou.

V případě této skupiny můžeme mluvit o výrazné separaci, která se s nárůstem služeb poskytovaných v rámci známého prostředí etnické enklávy může ještě prohlubovat.

6) Časoprostorová mobilita Vietnamců závisí na několika faktorech, především ale na místě a druhu jejich podnikání (nebo zaměstnání). Pro lidi pracující v Sapě je pracovně **nejintenzivnější částí týdne víkend**, kdy se do Sapy sjíždějí, nejen vietnamští, obchodníci z celé republiky. Dny Vietnamců, kteří jsou zapojeni do majoritního pracovního trhu, jsou podobně pracovním dnům majority.

Významným rozdílem je trávení volného času, kdy je většina Vietnamců v místě svého bydliště, případně se setkávají s dalšími Vietnamci.

Na rozdíl od majority žijící v příměstských oblastech (viz Novák 2004) využívají Vietnamci častěji také veřejnou dopravu. Během volných dnů chodí také častěji pěšky.

7) Šetření **nepotvrdilo práci dětí** (do 15ti let) v rámci etnické ekonomiky. Děti však v rodinách často přibližují svým rodičům aspekty života v České republice a tím nepřímo přispívají k jejich integraci. Šetření však naznačuje **problém práce mladistvých** (15-18 let) v etnické ekonomice a s tím spojené problémy (přijíždějí do ČR bez potřebných dokladů, chybí jim zázemí i prostředky na cestu zpět do Vietnamu).

8) Tradice tvoří významnou součást života Vietnamců v ČR. Více jsou přitom dodržovány v úplných rodinách, zatímco individuální migranti tolik na tradicích své původní země nelpí. Jedním z výrazných rysů je zachovávání tradiční patrilineární linie, kdy ženy zůstávají doma a starají se o děti.

Jak výzkum přesto naznačuje, v rodinách, které si to z ekonomických důvodů nemohou dovolit, je práce žen v malých rodinných firmách důležitým zdrojem příjmů rodinného rozpočtu a tyto ženy se pak spíše věnují podnikání, a péči o děti přenechávají jiným (vietnamská či česká školka, či „paní na hlídání“)

9.1 Ověření vybraných migračních teorií a modelů

Důležitým rysem je “rodinný charakter” imigračního života Vietnamců, existence silných sociálních vazeb a relativní izolovanost skupiny (malá komunikace s majoritní populací a rozvinutá komunikace v rámci skupiny vietnamských imigrantů).

Rodinnou imigraci signalizují výše uvedené parametry věku imigrantů. Vliv příbuzných a známých je významný pro migraci Vietnamců, kteří přicházejí do ČR po roce 1989 i jejich adaptaci, a jasně se tak ověřuje platnost **teorie sítí**. Významnou roli zde hraje především velkotržnice Sapa, která slouží jednak jako první zastávka většiny současných imigrantů z Vietnamu, tak i jako sídlo všech významných oficiálních i neoficiálních vietnamských institucí (sdružení, spolků, škol, redakcí časopisů).

Na základě získaných informací a výsledků šetření lze konstatovat, že vietnamská komunita tvoří v České republice specifickou imigrační skupinu, jejímž charakteristickým rysem je extrémní uzavřenost vůči majoritní společnosti¹⁰⁹. Na jedné straně deklarují respondenti přání vrátit se do Vietnamu, v České republice čelí útokům a vnímají diskriminaci ze strany majority, na druhou stranu ale – především mladší respondenti – svou budoucnost vidí spíše v České republice. Zatímco jeden a půltá a druhá generace je majoritou i svými rodiči nucena k integraci do majoritní společnosti, zůstává generace jejich rodičů, až na malé výjimky, vůči majoritě uzavřená.

Uzavřenost skupiny na jednu stranu chrání nově příchozí, kteří často nemají potřebné dokumenty, na stranu druhou z ní těží vedení tržnice, oficiální i samozvaní tlumočníci a zprostředkovatelé.

V případě Sapy v Praze – Libuši probíhá výrazný **proces separace**. Skupina Vietnamců se sama vyčleňuje z majority, a to jak ve sféře ekonomické, sociální a kulturní, tak i působením a bydlištěm ve specifickém čase a prostoru. Podnikatelé v Sapě využívají výhody, které jim z etnické ekonomiky plynou (např. zaměstnávání pracovníků “vlastního” etnika, využití etnických sítí ke získání kapitálu či lidských zdrojů). Naproti tomu se zdá, že zejména jeden a půltá a druhá generace má tendenci k integraci až asimilaci do české společnosti.

¹⁰⁹ Tato uzavřenost je způsobena jak diskriminací ze strany majority, tak samotnými Vietnamci, kteří využívají výhody, které jim z prostorové koncentrace plynou.

Jak uváděla většina respondentů, je pro ně nesmírně těžké najít si uplatnění na majoritním pracovním trhu. Hlavním důvodem je podle nich nedostatečná znalost českého jazyka a následná diskriminace ze strany majority. Někteří Vietnamci se proto věnují tomu, že za úplatu zprostředkovávají pro ostatní nezbytné kontakty s majoritou (např. povolení k pobytu). Další skupina Vietnamců zprostředkovává v rámci etnické ekonomiky práci nově příchozím. Tyto zprostředkovatelské skupiny se ve skutečnosti občas překrývají. V tomto ohledu bychom proto mohli na vietnamskou komunitu působící v Sape aplikovat model **middleman minorities**. V případě Vietnamců neplatí ale to, že jsou systematicky vylučováni pouze diskriminací ze strany majority, jak tvrdí např. Bonacich (1980 cit. v Janská 2004). Velkou roli hraje i jejich nedostatečná znalost češtiny, proto nelze koncept **middleman minorities** jako celek na případ asijské velkoobchodnice Sapa aplikovat. Přesto některé myšlenky ve vazbě na daný model jsou v případě Sapy podnětné.

Již od osmdesátých let se skupina Vietnamců, kteří přišli do ČR původně studovat, začala věnovat prodeji levného textilu z Asie. V průběhu devadesátých let si v této oblasti vytvořili na českém trhu téměř monopol. Můžeme tedy mluvit o specifické **etnické ekonomice**, v rámci které zaměstnávají především příslušníky ze svého etnika. Pro nově příchozí je pak automatické a relativně snadné se do etnické ekonomiky jednoduše zapojit. Právě dovoz levného textilu a dalšího zboží z Asie se stal **podnikatelkou nikou**, kterou v současné době skupina Vietnamců vyplňuje.

Jak ale ukazuje šetření, existuje mnoho lidí, kteří se z nějakého důvodu chtějí z etnické ekonomiky vymanit. Například děti současných imigrantů uvažují spíše o práci v rámci majoritního nebo nadnárodního pracovního trhu. Šetření ale ukazuje, že někteří z nich přesto dávají přednost práci v rámci etnické ekonomiky. Jak uváděli samotní respondenti (a jak ukazuje např. zkušenost Slovenska), budou Vietnamci stále více čelit konkurenci i změněným podmínkám podnikání. Jak na nové výzvy zareagují se v současné době nedá příliš odhadnout.

Od počátku svého podnikání se snaží Vietnamci své aktivity prostorově koncentrovat. Z šetření i studia dalších materiálů jasně vyplývá, že velkoobchodnice Sapa v MČ Praha –

Libuš vykazuje znaky **etnické ekonomické enklávy**. Většina podnikatelů¹¹⁰ využívá výhody, které jim tato enkláva nabízí (mohou své produkty nabízet největšímu počtu zákazníků ze stejného etnika, využívat servis a služby v prostředí, které znají, a kterému důvěřují, kolektivní ochranu, etnická enkláva jim umožňuje také specializaci). Na druhou stranu je pro velkou část členů uzavřené enklávy obtížné najít obchodní partnery z majority. Pro komunikaci mimo enklávu také často používají prostředníky, kteří svého postavení občas zneužívají.

9.2 Doporučení

V praktické rovině mohou vést poznatky ze šetření k lepšímu soužití mezi Vietnamci a majoritou v MČ Praha – Libuš a ke zlepšení života cizinců v ČR obecně. Mezi taková doporučení patří zejména:

- **Bojovat s xenofobií, rasismem a diskriminací** (např. doplněním antidiskriminačního zákona a jeho důsledným vymáháním bránit neodůvodněné diskriminaci cizinců, zejména trvale pobývajících, na poli bydlení a dalších služeb).
- **Zvyšování povědomí** české veřejnosti o životě cizinců v ČR, zejména o uzavřených skupinách, mezi které patří vietnamští imigranti.
- Zavést do cizineckého zákona a dalších právních předpisů **integrační prvky** – zkrátit cestu k trvalému pobytu, zavést integrační podmínky pro udělení trvalého pobytu (např. systematicky organizovat kurzy českého jazyka a českých kulturních reálií, jak pro děti a mladistvé, tak pro dospělé, kteří se v Česku plánují trvale usadit).
- **Zapojit do integrace cizinců místní a krajskou samosprávu** – umožnit aktivní a pasivní volební právo a další práva a naopak zapojit samosprávu do vyřizování cizinecké agendy. V případě vietnamské komunity by měla být specifická podpora věnována MČ Praha – Libuš, která se sama nezvládá vypořádat s výzvami, které jí pobyt cizinců přináší.

¹¹⁰ Respondenti výzkumu, kteří pracují mimo tuto specifickou etnickou ekonomiku přesto nevykazovali snahu využít některou z těchto etnických koncentrací. Dávali spíše přednost žít a pracovat mimo velkou koncentraci příslušníků ze svého etnika. Často je k tomu vede jejich politické smýšlení (kvůli nesouhlasu s vietnamským režimem získali v minulosti v ČR azyl), či prostě praktické důvody, protože podnikají v oboru, který nenajde v rámci etnické ekonomiky uplatnění (prodej úzce specializovaného softwaru...).

- **Posílit právní jistotu** cizinců uplatněním principu legitimního očekávání. To prakticky znamená jasně stanovit podmínky pro udělení dlouhodobého víza, prodloužení pobytu či udělení občanství; v případě odmítnutí sdělovat důvody a zavést možnost opravného prostředku.
- **Dvojit občanství** připustit nikoli jako přísně restriktivní výjimku, ale jako reálnou možnost pro cizince, kteří mají prokazatelně silnou vazbu k ČR. Za zvláště zvýhodněných podmínek je umožnit v případě druhé generace přistěhovalců – dětí narozených v ČR, dále v případě dětí rodičů různých občanství.
- Větší využití **lidského kapitálu** Vietnamců jejichž jediným handicapem je nedostatečná znalost češtiny
- Radikální řešení kritické **dopravní infrastruktury** v Praze – Libuši pomocí výstavby odpovídající infrastruktury.

V úplném závěru bych opět zdůraznila, že tato práce je jedna z mála, které se zabývá studiem vietnamské komunity v Česku. Jde pravděpodobně o vůbec první práci, která se hlouběji věnuje vietnamské ekonomické enklávě v MČ Praha – Libuš. Její závěry je nezbytné prověřovat dalšími studii a kultivovat jinými přístupy. Tuto nutnost potvrzuje i dynamika samotného imigračního procesu, která mnohé zjištěné skutečnosti může poměrně rychle měnit.

Použitá literatura

- BARŠOVÁ, A. (2003): Účast cizinců na politickém životě: právo účasti v místních volbách. Informační materiál pro potřeby Výboru pro práva cizinců, Praha, s. 2
- BERRY, J. W. (1992): Acculturation And Adaptation In A New Society. *International Migration*, Vol. 30, Special Issue: Migration And Health In The 1990s, s. 69 – 85.
- BROUČEK, S. (2003): Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR. Praha, Etnologický ústav AV ČR, s. 121.
- BORJAS, G. (1990): *Friends of Strangers: The Impact of Immigrant on the U.S. Economy*. New York. Basic Books.
- CASTLES, S.- MILLER, M.J. (1998): *The Age of Migration*. Second edition. MacMillan Press Ltd., London, s. 336.
- CLOKE, P.J., PHILO, CH., SADLER, D. (1991): *Approaching human geography*. Paul Chapman Publishing Ltd., London, s. 240.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2006): Počet cizinců v České republice.
http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/pocet_cizincu_v_cr
- ČESKÝ STSTATISTICKÝ ÚŘAD (2005): Cizinci v České republice 2004. Český statistický úřad, Praha, s. 217.
- ČIŽINSKÝ, P. (2004): Cizinci v návrhu nového školského zákona. Multikulturní centrum Praha. Praha - http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=179705
- DRBOHLAV, D., ČERNÍK, J., DZUROVA, D.(2005): Dimension of Integration - Migrant's Youths in Central European Countries, Country Report on the Czech Republic. Grantový projekt International Organization for Migration (IOM) Vídeň, IOM Praha, s. 51–100.
- DRBOHLAV, D., EZZEDINE-LUKŠÍKOVÁ, P., KOCOUREK, J. (2004): Integrace cizinců v ČR, Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji. Výzkumná zpráva, IOM Praha, Praha, s. 28 – 43.
- DRBOHLAV, D., YING, K.(2004): Gender Differences in Migration Experience of Erderly, Post – Soviet Immigrant Couples in West Hollywood, California In.: Drbohlav, D., Kalvoda J., Voženílek V. (Eds.): *Czech Geography at the Dawn of the Millenium*. Česká geografická společnost, Olomouc, s. 329 – 350.

- DRBOHLAV, D. (2003): Ethnicity and international migration: focus on family and religion. *Studi Emigracione*, Vol.40, č.151, s. 621 – 643.
- DRBOHLAV, D. (2001): Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v říši divů. In: Šišková, T.: Menšiny a migranti v České republice. Portál, Praha, s. 17-30.
- DRBOHLAV, D., LUPTÁK, M., JANSKÁ, E., BOHUSLAVOVÁ, J. (1999): Ruská komunita v České republice. Výzkumná zpráva grantu MV č. j.: U-2115/99. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- DRBOHLAV, D. (1998): Migrace obyvatelstva: Geografické aspekty v rámci interdisciplinárního výzkumu, Habilitační práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha.
- FILIP, J. (2004): Volební právo cizinců pro volby do zastupitelstev, Stanovisko pro výbor pro práva cizinců rady vlády pro lidská práva. Praha, s. 4.
- GABACCIA, D. (1994): *From the Other Side: Women, Gender and Immigrant Life in the U.S., 1820-1990*. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, s. 31-34.
- GRZYMALA-KAZLOWSKA, A. (2002): The formation of ethnic representations: the Vietnamese in Poland. (Working Paper no. 8). Sussex Center for Migration Research. s. 18. <http://www.sussex.ac.uk/USIS/test/migration/documents/mwp8.pdf>
- HACKATHORN, D (2002): Respondent-driven Sampling II: Deriving Valid Population Estimates from Chain-Referall Samples of Hidden Populations, *Social Problems*, Vol. 49, číslo 1, s. 11.
- HALIK, T. (2000) Vietnamese in Poland: images from the past, present and future. In Hamilton, F.E.I. and Iglicka, K. (eds.): *From homogeneity to multiculturalism: minorities old and new in Poland*, School of Slavonic and East European Studies, London.
- HAY, I. (2000) : *Qualitative Research Methods in Human Geography*: Oxford University Press, New York, s. 222.
- HLADÍK, V. (nedatováno): Libušská tržnice – 20.11.1999. <http://www.hzspraha.cz/galerie/h19991120/index.htm>
- HRADEČNÁ, M., HRONKOVÁ M. (2003): Vzdělávání. In: Kabeleová, H.: *Komparativní studie programu Migrace, Poradna pro občanství a OSF Praha*, s. 12 - 15.
- HURRELE, J. (nedatováno): Vietnamese life in Berlin: Half Prussian, half Vietnamese. And nowhere really at home. http://www.plotki.net/past_issues/plotki1/articles/jakobh2.html

- CHANG TUCK HOONG, P. (1981): A review of Micro Migration Research in the Third World Context. In: De Jong, G. F. – Gardner, R. W. (Eds.): Migration Decision Making; Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed Countries. Pergamon Press, New York, s. 303-327.
- IGLICA, K., KAZMIERKIEWICZ, P., WEINAR, A. (2005): Poland. In: Niessen, J., Schibel, Y., Thompson, C. (Eds.): Current Immigration Debates in Europe: A Publication of the European Migration Dialogue. Center for International Relations and Institute for Public Affairs, Brusel/Varšava, s. 30.
- IGLICKA, K (2005): Active Civic Participation of Immigrants in Poland. Country Report prepared for the European research project POLITIS, Oldenburg, s. 40.
- Rady pro život v České republice. Koupě bytu a domu. (2005)
<http://www.domavcr.cz/rady.shtml?x=155130>
- JANSKÁ, E. (2002): Adaptace cizinců v ČR, Disertační práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 131.
- KÁBRT, T. (2005): České Vietnamce čekají změny. Mladá fronta Dnes, roč. 16, číslo 248, s. 3.
- KĘPIŃSKA, E. (2005): Recent trends in International Migration. The 2005 SOPEMI Report for Poland. Centre of Migration Research, Faculty of Economic Sciences, Warsaw University, s. 94.
- KIBRIA, N. (1990): Power, Patriarchy, and Gender Conflict in the Vietnamese Immigrant Community. Gender and Society, roč. 4, č.1, s. 9 – 24 In: Willis, K., Yeoh, B. (Eds.) (2000) : Gender and Migration. University Press. Cambridge, s. 177-192.
- KOCOUREK, J (2001), Vietnamci v České republice. In: Šišková, T. (ed.): Menšiny a migranti v České republice, Praha, s. 99.
- KOMERS, P. (2005): Vietnamsky o českých celebritách. Týden, roč. 12, č.38, s. 100.
- KOUBKOVÁ, H. (nedatováno): Sociální stratifikace. <http://www.epolis.cz>.
- LEONTIYEVA, Y. (2004): Ukrajinská komunita v České republice. Heterogenita postojů a sociální distance, Diplomová práce, Katedra sociologie FSV UK.
- LEONTIYEVA, Y. (2003): Cizinci v ČR: „my“ a „oni“? Naše společnost, roč. č. 3-4, s.1–5.
- LIGHT, I. – GOLD S.J. (2000): Ethnic economies. Academic Press, San Diego, s. 302.

- MARTIN, P. – TAYLOR, J.E. (1995): Guest Worker Programs And Policies. The Urban Institute, Washington.
- MASSEY, D.S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUICI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J.E. (1993): Theories Of International Migration: A Review And Appraisal. *Population And Development Review* 19, 3, s. 431–465.
- McLAUGHLIN, C.M., JESILOW, P. (1998): Conveying a Sense of Community along Bolsa Avenue: Little Saigon as a Model of Ethnic Commercial Belts. *International Migration*, Vol 36 (1), s. 49–63.
- MIKUŠ, M. (nedatováno): Ghetta (chudinské enklávy). <http://www.epolis.cz>
- NGOC, H. (2006): Hungary's tiny, but happy Vietnamese diaspora. <http://vietnamnews.vnagency.com.vn/showarticle.php?num=01TRA150106>
- NOVÁK, J. (2004): Časoprostorová mobilita obyvatel a strukturované prostředí metropolitní oblasti. Magisterská práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 109.
- NOŽINA, M. (1997): Vietnamské podsvětí. Mezinárodní organizovaný zločin v ČR. <http://www.infoservis.net/art.php?id=1036440967>
- PEDRAZA, S. (1991): Woman and Migration: The Social Consequences of Gender. *Annual Review Sociology*, 17, s. 303 – 325.
- PORTES, A. (1999): Conclusion: Towards a new world – the origins and effects of transnational activities. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), Routledge, s. 463 – 477.
- PORTES, A., GUARNIZO, L.I., LANDOLT, P. (1999): The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), Routledge. s. 217-237.
- POSPÍCHALOVÁ A., ROZUMKOVÁ V. (2005): Nelegální migrace v ČR, Informační CD vydané v rámci projektu Regularizace nelegální migrace. Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s., Praha.
- SJAASTAD, L.A. (1962): The cost and returns of human migration. *Journal of Political Economy* 70S, s. 80–93.
- SONG, M. (1997): Children's Labour in Ethnic Family Businesses: The Case of Chinese Take-Away Businesses in Britain. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 20, číslo 4.
- STATISTICHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND (2006): Foreign population on 31 December 2004 by country of origin. <http://www.destatis.de/basis/e/bevoe/bevoetab10.htm>

- SÝKORA, L. ed. (2002): Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku, Praha.
- ŠIMÁČEK, M. (2005): Chudinská ghetta. <http://www.ceskaghetta.cz>.
- TODARO, M.P. (1969): A model of labour migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review* 59, s. 138 – 148
- TODARO, M.P. (1976): *International Migration in Developing Countries*. Geneva. International Labour Office.
- TOŠNER, M. (nedatováno): Etnikum (Etnická skupina). <http://www.epolis.cz>
- TYLOVÁ, K. (2005): Asijské zakázané město v pražských Malešicích. *Lidové noviny*, ročník 18, číslo 274, s. 1.
- UHEREK, Z. (2003): Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. *Sociologický časopis*, 2003, Vol. 39, No. 2, s. 193–216.
- WILLIAMS, A., BALÁŽ, V. (2005): Winning, then Losing, the Battle with Globalization: Vietnamese Petty Traders in Slovakia. *International Journal of Urban and Regional Research* 29 (3), s. 533 – 549.
- WONG, B. (1996): *Ethnicity and Entrepreneurship: The New Chinese Immigrants in the San Francisco Bay Area*. Boston, Allyn a Bacon, s. 205.
- ZLOTNIK, H. (1995): Migration and The Family: The Female Perspective. *Asian and Pacific Migration Journal*, Vol. 4, No.2 – 3, s. 253 – 271.

Přílohy

Příloha 1: Vzor dotazníku používaného při terénním šetření pro zástupce vietnamské komunity

OSOBNÍ CHARAKTERISTIKY

Pohlaví

- 1) M
- 2) Ž

věk

občanství, **pokud máte české, od jakého roku**.....
pokud nemáte české, uvažujete o tom, o české občanství požádat ?

.....
.....

Jaký máte typ pobytu? A příslušníci vaší rodiny?

- 1) Trvalý pobyt
- 2) Vízum nad 90 dní
- 3) Žadatel o azyl
- 4) Uznáný uprchlík
- 5) Jiný.....

Kdy jste do země přišel?

Jak jste se dostal/dostala do ČR? S kým jste do ČR přišel/přišla? Vyprávějte prosím svou migrační historii

.....
.....

Jak často navštěvujete tržnici Sapa?

Za jakým účelem?

Jak dlouho již působíte v rámci velkořnice Sapa?

- 1) Méně než rok
- 2) 1-2 roky
- 3) více jak 3 roky

Chcete zůstat i nadále v Sapě?

Jaké služby v Sapě využíváte?

Jaká služba vám v Sapě chybí?

Uved'te prosím jaké služby využíváte mimo areál tržnice (kde to je?)

.....

Jaký význam má podle vás Sapa v celopražském či celorepublikovém měřítku?

.....
.....

EKONOMICKÁ AKTIVITA

Jaké je vaše nejvyšší vzdělání?

- 1) základní
- 2) středoškolské
- 3) vysokoškolské
- 4) doktorské, nebo jiné vyšší vzdělání

Jaký obor jste vystudoval?

.....

Pracujete jako

- 1) podnikatel
- 2) pracuje sám
- 3) zaměstnává další lidi
- 4) zaměstnanec
- 5) nezaměstnaný – hledá práci
- 6) nemůže najít práci, protože je nemocný
- 7) v důchodu
- 8) jiné (prosím specifikuj).....

Jaké je vaše současné zaměstnání?

Jaké bylo vaše poslední povolání ve Vietnamu?

Pokud bylo jiné než vaše současné zaměstnání, můžete prosím uvést důvody proč se svému původnímu povolání v ČR nevěnujete?

.....

Pokud podnikáte, kdo patří mezi vaše nejčastější spolupracovníky a partnery?

- 1) pouze Češi
- 2) převažují Češi, ale zastoupeni jsou také Vietnamci
- 3) z poloviny Češi, z poloviny Vietnamci
- 4) převažují Vietnamci, ale zastoupeni jsou také Češi
- 5) pouze Vietnamci

Pokud zaměstnáváte další lidi, tak:

- 1) jde pouze o Čechy
- 2) převažují Češi, ale zaměstnání jsou také Vietnamci
- 3) z poloviny Češi, z poloviny Vietnamci
- 4) převažují Vietnamci, ale zaměstnání jsou také Češi

5) jde pouze o Vietnamce

Pokud zaměstnáváte další lidi, uveďte prosím jejich přibližný počet:

- 1) méně než 3
- 2) 3-5
- 3) 6-10
- 4) 10-50
- 5) více než 50

Pracuje/podniká ve vaší firmě také váš manžel/manželka, partner/partnerka?

- 1) ano
- 2) ne

Pokud ano, uveďte prosím výhody, jaké to pro vás má

.....
.....

Pokud nepodniká s vámi, uveďte prosím její zaměstnání

.....
.....

Pomáhají vám ve vašem podnikání vaše děti?

- 1) ne, nikdy
- 2) ne příliš často
- 3) občas (alespoň jednou týdně)
- 4) každý den

Pokud ano, uveďte prosím hlavní výhody, které vám to přináší

.....
.....
.....

Pokud se věnujete prodeji, uveďte prosím, s čím obchodujete?

.....

Pokud se věnujete prodeji, obchodujete také s produkty, které u vás nakupují převážně Vietnamci (např. potraviny, náboženské předměty, speciální nádobí, obrazy, apod.)

1) Ne

2) Ano

Uveďte prosím o jaké komodity se jedná

.....

.....

Pokud provozujete obchod, odhadněte prosím, kolik cizinců (počet) má obchod ve vzdálenosti do pěti minut chůze od vás?

RODINA A BYDLENÍ

S kým bydlíte v bytě?

Kolik lidí bydlí ve kromě vás ve vašem bytě?

Místo, kde bydlíte, patří vaší rodině?

1) vlastníme byt/dům

2) jsme v podnájmu

Bydlíte

1) V domě pro jednu rodinu?

2) V domě pro více rodin, kde žije mezi českými rodinami pouze tvá rodina?

3) V domě, kde žije více rodin cizinců, kromě tebe a tvé rodiny?

4) V domě, kde žije více rodin, kde je přibližně stejný počet rodin cizinců, jako českých rodin?

5) V domě, kde žije více rodin, kde žije více než polovina rodin cizinců ze všech lidí, kteří v domě bydlí?

6) V domě, kde žije více rodin, kde žijí pouze cizinci?

Odhadněte prosím, kolik Vietnamců (počet) žije ve vzdálenosti do pěti minut chůze od vašeho domova?

Kde bydlíte?

1) V Praze (jméno čtvrti a číslo Prahy, případně jméno ulice)

2) Za Prahou (jméno obce):

Uved'te prosím důvody, které vás vedli k výběru lokality (Praha – Libuš), případně jinde?

1) Práce a podnikání

2) dobré životní prostředí

3) už tady žili vaši známí

4) jiné

Jak osobně hodnotíte lokalitu Praha - Libuš, případně lokalitu, kde bydlíte ve srovnání s MČ Praha - Libuš?

1) Nelíbí se mi tady

2) Spíše se mi tady nelíbí

3) Spíše se mi tady líbí

4) Líbí se mi tady

Uved'te prosím, proč se vám v Praze - Libuši líbí / nelíbí

ČASOPROSTOROVÁ MOBILITA

Popište prosím svůj průměrný pracovní den

.....
.....

V kolik hodin obvykle vstáváte?.....

V kolik hodin vyrážíte z domova?

Jak se dopravujete do práce?

- 1) autem
- 2) veřejnou dopravou
- 3) pěšky
- 4) jinak

S kým do práce jezdíte?

- 1) s dalším členem vaší domácnosti
- 2) sám
- 3) s někým jiným

Jak dlouho vám cesta trvá (v minutách)?

.....

Odhadněte, kolik hodin trávíte v práci (v průměru za týden včetně víkendu)

.....

Kde obědváte?

.....

Kolik času (v hodinách) strávíte obvykle v tržnici Sapa?

.....

Pokud jezdíte mimo tržnici, kam to obvykle je?

.....

Za jakým účelem?

.....

V kolik hodin se vydáváte na cestu k domovu?

.....

Jak se z práce dopravujete?

- 1) Autem
- 2) veřejnou dopravou
- 3) pěšky
- 4) jinak

Zastavujete se po cestě na nákupy?

Pokud ano, kde nejčastěji nakupujete?

- 1) v tržnici Sapa
- 2) v malém krámku nedaleko tržnice
- 3) v hypermarketu
- 4) v malém krámku nedaleko vašeho bydliště
- 5) jinde

Kolik času běžnému nákupu věnujete?

.....

Co obvykle děláte v sobotu a neděli?

.....

Kde trávíte sobotu a neděli?

- 1) doma
- 2) v práci
- 3) mimo Prahu
- 4) jinde

S kým trávíte sobotu a neděli?

- 1) pouze s rodinou
- 2) s přáteli
- 3) sám
- 4) s někým jiným

JAZYKOVÉ ZNALOSTI

Jak hodnotíte svou znalost psané češtiny(stupnice jako ve škole 1-nejlepší, 5-nejhorší)?

- 1) výborná
- 2) velmi dobrá
- 3) dobrá
- 4) uspokojivá
- 5) špatná

Jak hodnotíte svou znalost mluvené češtiny stupnice jako ve škole 1-nejlepší, 5-nejhorší)?

- 1) výborná
- 2) velmi dobrá
- 3) dobrá
- 4) uspokojivá
- 5) špatná

Jakým jazykem mluvíte se svými dětmi?

.....

Je pro vás důležité, aby děti uměly vietnamsky?

RODINNÉ VZTAHY

Kde žije v současné době vaše širší rodina? – otec, matka, sourozenci, děti, další příbuzní...

.....

.....

Jak často navštěvujete Vietnam?

- 1) několikrát ročně
- 2) jednou za rok
- 3) jednou za (číslo) let
- 4) nikdy jsem ve Vietnamu nebyl

Jaký je hlavní důvod cesty?

.....

.....

Přijel za vámi někdo z vašich příbuzných/známých z Vietnamu s cílem usadit se v ČR?

.....

.....

VZTAHY

Kdo je váš nejlepší přítel/přítelkyně (kromě vaší rodiny)

- 1) Čech/Češka
- 2) Vietnavec/Vietnamka
- 3) příslušník jiné etnické skupiny

Dodržuje vaše rodina vietnamské zvyky a tradice (jako :jídelní zvyky, svátky, oblékání, hudba, umění)?

- 1) Ano, velmi často
- 2) Ano, docela často
- 3) Občas
- 4) Nikdy
- 5) Ne, naše rodina s těmito tradicemi nesouhlasí

Popište prosím stručně jaké tradice dodržujete?

.....
.....

Jak vy, osobně vnímáte tyto tradice?

- 1) Jsou velmi důležité
- 2) Jsou důležité
- 3) nemám k nim zvlášť silný vztah
- 4) Nejsou důležité
- 5) Vůbec mě nezajímají

Potkává se vaše rodina s Čechy mimo práci?

- 1) Ano, často
- 2) Ano, docela často
- 3) Občas
- 4) Ne
- 5) Nikdy, a ani o tom neuvažujeme

Setkává se vaše rodina s dalšími Vietnamci mimo práci?

- 1) Ano, často
- 2) Ano, docela často
- 3) Občas
- 4) Ne
- 5) Nikdy, a ani o tom neuvažujeme

Je někdo z vaší rodiny členem nějaké organizace, asociace, zájmové skupiny (vietnamské i české, formálního sdružení, či neoficiálního spolku)?

- 1) Ano (jaké?).....
- 2) Ne

Jaká media (česká i vietnamská) sledujete?

.....
.....

Co pro vás znamenají? Jaké rubriky v nich nejčastěji sledujete?

.....
.....

DISKRIMINACE

Vnímáte nepřátelství ze strany Čechů vůči Vietnamcům?

- 1) Ne, vůbec
- 2) Ne příliš
- 3) Občas
- 4) Ano
- 5) Ano, často

Byl jste osobně někdy napaden, zacházelo se s vámi nespravedlivě proto, že jste “cizinec”?

- 1) Ne, ani náhodou
- 2) Vlastně ne
- 3) Ani ne
- 4) Ano, trochu
- 5) Ano, velice

Pokud ano, kdy, kde a kým jste byl diskriminován?

.....
.....

SOCIÁLNÍ STATUS A ADAPTACE

Který člen domácnosti je hlavním zdrojem příjmů:

- 1) Manžel /partner
- 2) Manželka / partnerka
- 3) Oba přibližně stejně
- 4) jinak

Vlastníte auto? Pokud ano, jakou značku, jaký rok výroby?

Jak byste popsal svou rodinu ve srovnání s průměrnou českou rodinou?

- 1) Velmi bohatá
- 2) Bohatá
- 3) Ani bohatá, ani chudá
- 4) Chudá
- 5) Velmi chudá

Jak byste popsal osatání podnikatele z tržnice Sapa? Většina z nich

- 1) disponuje podobným majetkem jako vy
- 2) je chudší
- 3) je bohatší

Jak se změnila situace vaší rodiny, od doby co jste se přistěhovali do České republiky?

- 1) Značně se zlepšila
- 2) Zlepšila se
- 3) Nezměnila se
- 4) Zhoršila se
- 5) Velice se zhoršila

BUDOUCNOST

Chtěl byste, aby vaše děti pokračovali ve vašem podnikání?

- 1) Určitě
- 2) Pravděpodobně
- 3) Ještě nevím
- 4) Pravděpodobně ne
- 5) Určitě ne

Chtěl byste, aby vaše děti vystudovali vysokou školu?

- 1) Určitě
- 2) Pravděpodobně
- 3) Ještě nevím
- 4) Pravděpodobně ne
- 5) Určitě ne

Kde byste chtěl žít za 15 let?

- 1) Kde jsem teď
- 2) Jinde v České republice
- 3) Někde v Evropě mimo Českou republiku (kde)
- 4) Někde jinde ve světě.....
- 5) Nevím

Přemýšlíte někdy o návratu do Vietnamu?

- 1) ne, nikdy mě to ještě nenapadlo
- 2) občas se mi stýská, ale svou budoucnost vidím už pouze v České republice
- 3) počítám s tím, že do Vietnamu na „stará kolena“ vrátím
- 4) pokud to bude jen trochu možné, chci se vrátit co nejdříve

SHRNUTÍ

Uvítal byste, pokud by cizinci s trvalým pobytem měli možnost volit a být voleni v místních volbách?

.....
.....

Co by mělo být uděláno pro zlepšení života cizinců žijících v ČR?

.....
.....

Jsme na samém závěru dotazníku. Opomenuli jsme se na něco zeptat? Chtěl / chtěla byste na závěr něco doplnit?

.....
.....
.....

Příloha 2: Vzor dotazníku používaného při terénním šetření pro zástupce majority

OSOBNÍ CHARAKTERISTIKY

Pohlaví

- 1) M
- 2) Ž

Jméno

Funkce

Jak často se setkáváte s Vietnamci?

Za jakým účelem?

Jak často chodíte do tržnice Sapa?

- 1) každý týden
- 2) jednou až dvakrát měsíčně
- 3) méně často
- 4) nikdy jsem v tržnic nebyl

SUBJEKTIVNÍ HODNOCENÍ – PŘÍNOSY A NEGATIVA

Jak jste spokojeni s prostředím v městské části Praha – Libuš (pozitiva/negativa)

.....
.....

**Domníváte se, že se po příchodu vietnamské komunity do městské části Praha –
Libuš, atraktivita této městské části**

- 1) zvýšila
- 2) snížila
- 3) nezměnila se

Myslíte, že existence velkořžnice Sapa je pro městskou část Praha – Libuř

- 1) spíše přínosem
- 2) spíše negativem
- 3) ani přínosem, ani negativem

V čem vidíte její přínos/negativa?

.....
.....

Jaké skupiny Čechů profitují z existence velkořžnice?

Jaké skupiny Čechů ztrácejí z existence velkořžnice?

Domníváte se, že počet Vietnamců v Praze – Libuři

- 1) se bude nadále zvyšovat
- 2) se bude nadále snižovat
- 3) zůstane stejný

SPOLUPRÁCE A VZTAHY S MAJORITOU

**Jak vypadá spolupráce samosprávy (školy, policie...) s Vietnamci žijícími v areálu
tržnice Sapa?**

.....
.....

**Přivítali byste, pokud by vietnamská komunita měla možnost podílet se na místní
správě (volit a být volen do místních zastupitelstev)?**

.....
.....

Zaznamenali jste odliv/přiliv českých občanů z okolí tržnice?

.....
.....

V čem vidíte největší problémy v soužití mezi majoritou a Vietnamci žijícími v areálu tržnice Sapa?

.....
.....

V čem vidíte potenciál možné česko – vietnamské spolupráce v Praze – Libuši?

.....
.....

DISKRIMINACE

Vnímáte nepřátelství ze strany Vietnamců vůči Čechům a naopak?

.....
.....

Znalosti českého jazyka mezi příslušníky vietnamské komunity hodnotíte jako:

- 1) výborná
- 2) velmi dobrá
- 3) dobrá
- 4) uspokojivá
- 5) špatná

SOCIÁLNÍ STATUS

Jak byste popsal průměrnou vietnamskou rodinu ve srovnání s průměrnou českou rodinou?

- 1) Velmi bohatá
- 2) Bohatá
- 3) Ani bohatá, ani chudá
- 4) Chudá
- 5) Velmi chudá

.....
.....

SHRNUTÍ

Co by mělo být uděláno pro zlepšení soužití Vietnamců a majority v městské části Praha - Libuš?

.....
.....

Jsme na samém závěru dotazníku. Opomenuli jsme se na něco zeptat? Chtěl byste na závěr něco doplnit?

.....
.....